

**Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta**

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Michaela Letošníková

**Češi ve Velké Británii – Anatomie potenciálu sociálních remitencí
Czechs in the United Kingdom – Anatomy of the potential of social remittances**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 19. 5. 2020

Bc. Michaela Letošníková

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce prof. RNDr. Dušanovi Drbohlavovi, CSc. za podnětnou a rychlou zpětnou vazbu, inspiraci a věnovaný čas. Poděkování patří také všem informantům, kteří mě nechali nahlédnout do svých životů.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá migrační tematikou, zkoumá potenciál sociálních remitencí a také přibližuje souvislosti mezi sociálními a finančními remitencemi. Přístup k výzkumu je kvalitativní, ke sběru dat byla využita metoda polostrukturovaných a hloubkových rozhovorů a výzkum proběhl v kontextu Čechů žijících ve Velké Británii. Práce je ukotvena pod transnacionalismus, transnacionální pohled na migraci a vychází zejména z konceptu sociálních remitencí, který zohledňuje toky norem, hodnot, know-how, vzorců chování, idejí či sociálního kapitálu z jedné země do druhé. Práce se také inspiruje rozšířeným konceptem sociálních remitencí dalšími autory, pro propojení sociálních a finančních remitencí využívá tzv. koncept remitenčních scénářů a souvisejících aktivit migrantů. Verbální data z rozhovorů byla analyzována především pomocí metody obsahové a analytické indukce. Výsledky analýzy naplňují cíl práce, a sice přináší hlubší porozumění potenciálu sociálních remitencí a klíčových faktorů, které ho ovlivňují. Klíčovými prvky je pracovní prostředí migrantů, význam nekvalifikovaných pozic, sociální dovednosti, intenzivní transnacionální propojení, ale také motivace k migraci, způsob začlenění se do společnosti, vnímání vlastní identity či budoucí představy a plány.

Klíčová slova: transnacionalismus, mezinárodní migrace, sociální remitence, finanční remitence, česká migrace do Velké Británie

Abstract

This master thesis examines migration issues, focuses on the potential of social remittances, and explores the links between social and financial remittances. The qualitative approach to the research uses the method of semi-structured and in-depth interviews to collect the data in the context of Czechs living in the United Kingdom. This research falls under the concept of transnationalism, uses transnational lenses for exploring processes, and is mainly based upon the concept of social remittances, thus is concerned with flows of norms, know-how, systems of practice, ideas, or social capital from one country to another. This thesis also builds on the expanded conceptualization of social remittances by other researchers. Linking social and financial remittances is done by using the concept of remittance scripts and related activities of migrants. Verbal data from the interviews were analyzed using primarily the inductive method and the method of content analysis. The analyzed results meet the aims of the research and bring a deeper understanding of the potential of social remittances. The factors influencing the potential of social remittances are mainly the work environment of migrants, the importance of unskilled positions, social skills, or intensive transnational links. The key role is also concerned with the motivation to migrate, the way of integration into the society, perception of one's own identity, or the future ideas and plans of migrants.

Key words: transnationalism, international migration, social remittances, financial remittances, Czech migration to the United Kingdom

OBSAH

SEZNAM TABULEK	8
SEZNAM OBRÁZKŮ	8
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	8
ÚVOD.....	9
1 NÁVRH VÝZKUMU	11
1.1 CÍL PRÁCE.....	12
1.2 HLAVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	12
1.3 HLAVNÍ TÉMATA PRÁCE A DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	12
2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ PRÁCE	14
2.1 TRANSNACIONALISMUS.....	14
2.2 TRANSNACIONÁLNÍ POHLED NA MIGRACI.....	16
2.2.1 <i>Rozsah transnacionální migrace</i>	17
2.3 MIGRACE, ROZVOJ A SPOLEČENSKÁ ZMĚNA	18
2.3.1 <i>Sociální remitence jako „doplňky“ společenské změny</i>	19
3 SOCIÁLNÍ REMITENCE	21
3.1 KONCEPT SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ.....	21
3.2 KONCEPTUALIZACE SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ.....	22
3.2.1 <i>Konceptualizace podle podstaty</i>	23
3.2.2 <i>Konceptualizace podle míst</i>	23
3.3 KLASIFIKACE SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ.....	24
3.3.1 <i>Normativní struktury</i>	24
3.3.2 <i>Systémy a vzorce chování</i>	25
3.3.3 <i>Sociální kapitál</i>	26
3.4 TŘI FÁZE VZNIKU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ	27
3.4.1 <i>Nabývání</i>	27
3.4.2 <i>Přenos a cirkulace</i>	28
3.4.3 <i>Šíření</i>	29
3.5 VZTAH MEZI SOCIÁLNÍMI A FINANČNÍMI REMITENCEMI	30
3.5.1 <i>Charakteristika finančních remitencí</i>	30
3.5.2 <i>Souvislosti mezi sociálními a finančními remitencemi</i>	31
3.5.3 <i>Koncept remitenčních scénářů</i>	32
4 KONTEXT PRÁCE: ČESKÁ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE	35
4.1 SPECIFIKA ČESKÉ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE.....	35
4.2 KULTURNÍ ODLIŠNOSTI.....	37
4.3 INSPIRACE STUDIEM POLSKÉ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE	38
5 METODIKA VÝZKUMU	39
5.1 ETIKA.....	39
5.2 POZICE VÝZKUMNÍKA.....	39
5.3 METODA ROZHOVORU	40
5.3.1 <i>Struktura rozhovoru</i>	40
5.3.2 <i>Průběh rozhovorů</i>	41
5.4 VALIDITA A RELIABILITA	41
5.5 VZOREK INFORMANTŮ	42
5.5.1 <i>Účelový vzorek informantů</i>	42
5.5.2 <i>Charakteristika vybraného vzorku</i>	43
5.6 KVALITATIVNÍ ANALÝZA DAT.....	46
5.6.1 <i>Metody analýzy</i>	46

5.7	LIMITY A OMEZENÍ VÝZKUMU	47
6	EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	48
6.1	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY INFORMANTŮ A JEJICH VNÍMÁNÍ SVĚTA	48
6.1.1	<i>Představení informantů</i>	49
6.1.2	<i>Předchozí zkušenosti a motivace k migraci</i>	50
6.1.3	<i>Začleňování se do britské společnosti</i>	53
6.1.4	<i>Vztah k Česku a vnímaná identita</i>	54
6.2	POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ: FÁZE NABÝVÁNÍ.....	58
6.2.1	<i>Role kontextu Velké Británie</i>	58
6.2.2	<i>Role pracovního prostředí</i>	62
6.2.3	<i>Role dalších míst</i>	65
6.3	PŘEHLED POTENCIÁLU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ	66
6.3.1	<i>Vzorce a systémy chování</i>	66
6.3.2	<i>Sociální dovednosti</i>	75
6.3.3	<i>Sociální kapitál</i>	85
6.4	POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ: FÁZE PŘENOSU A „ŠÍŘENÍ“	87
6.4.1	<i>Přímá komunikace</i>	88
6.4.2	<i>Nepřímá komunikace</i>	91
6.4.3	<i>Témata komunikace</i>	93
6.4.4	<i>Šíření potenciálu sociálních remitencí</i>	94
6.5	SOUVISLOSTI SOCIÁLNÍCH A FINANČNÍCH REMITENCÍ	98
6.5.1	<i>Charakteristika finančních remitencí informantů</i>	98
6.5.2	<i>Finanční situace informantů a jejich chování</i>	100
6.5.3	<i>Souvislosti finančních a sociálních remitencí</i>	102
6.6	TRANSNACIONÁLNÍ PROPOJENÍ INFORMANTŮ	105
6.6.1	<i>Charakteristika propojení</i>	106
6.6.2	<i>Transnacionální plány a vize informantů</i>	107
6.7	PŘIBLÍŽENÍ POTENCIÁLU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ	108
6.8	VÝSLEDKY ZKOUMÁNÍ	113
6.8.1	<i>Vyhodnocení cíle práce a hlavních výzkumných otázek</i>	113
6.8.2	<i>Vyhodnocení dílčích výzkumných otázek</i>	117
6.9	ZÁVĚREČNÁ DISKUZE	119
	ZÁVĚR	122
	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	124
	PŘÍLOHA PRÁCE	129

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Dílčí výzkumné otázky a premisy.....	13
Tabulka 2: Společenské trendy v Polsku a určující faktory, které souvisí s migrací.....	20
Tabulka 3: Klíčové dimenze remitenčních transakcí	33
Tabulka 4: Základní informace o vybraném vzorku informantů	45
Tabulka 5: Klíčové informace o informantech	49
Tabulka 6: Vnímané rozdílnosti mezi Českem a Velkou Británií	61
Tabulka 7: Dělení finančních remitencí informantů	100
Tabulka 8: Příklady vlivů finančních transakcí informantů (na základě jejich remitenčních scénářů) na materiální, emocionální a vztahovou dimenzi	103
Tabulka 9: Přehled klíčových charakteristik, které ovlivňují potenciál sociálních remitencí informantů	110
Tabulka 10: Dílčí výzkumné otázky a premisy.....	117

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Grafické znázornění jednotlivých fází sociálního remitování.....	27
Obrázek 2: Inglehartova a Welzelova kulturní mapa světa (2010-2014).....	38
Obrázek 3: Mapa s vyznačenými místy, na kterých informanti ve Velké Británii žijí (celkem 9 oblastí).....	46

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

EU	Evropská Unie (European Union)
HDI	Human Development Index (Index lidského rozvoje)
HDP	Hrubý domácí produkt
LGBT	Lesby, Gayové, Bisexuálové, Transgender osoby (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender)
MZV ČR	Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
ONS	Office for National Statistics
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
UNDP	United National Development Programme

ÚVOD

Říká se, že jedinou jistotou v životě je změna. Pohyb lidí, záměr usadit se na jiném místě či v jiné zemi je další jistou změnou, která lidi na světě provází a nepochybně bude i nadále. O lidské migraci se tak dá říci, že byla, je a bude. Tato diplomová práce souvisí jak se změnou, tak s migrací. Cílem práce je porozumět podobě potenciálu sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii, a také zjistit, zdali existuje předpoklad pro vzájemné šíření sociálních a finančních remitencí. K naplnění cíle práce byl zvolen kvalitativní přístup a detailní vhled do života informantů skrze hloubkové a polostrukturované rozhovory.

Slovo remittance pochází z latinského „remittere“, což znamená „zasílat něco zpět“, hovoříme tedy o tzv. remitování. Zatímco u finančních remitencí zasílá migrant z přijímající země do své domácí země finance a materiální předměty, koncept sociálních remitencí uvažuje zasílání poznatků, know-how, hodnot, novot, dovedností či sociálního kapitálu (Levitt 1998). Jádrem této práce bude zachytit anatomii potenciálu sociálních remitencí, a sice poskytnout detailní popis zkoumané problematiky. Jako potenciál sociálních remitencí jsou v této práci chápány atributy a prvky sociálních remitencí, které zatím nejsou „pravými“ sociálními remitencemi (mohou být nabývány a přenášeny, ale ne nutně šířeny v prostředí domácí země migranta).

Motivací k volbě výzkumu v oblasti sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii bylo několik. Ačkoliv se od 90. let věnuje studiu těchto procesů řada autorů, využití konceptu ve výzkumu napříč ekonomicky vyváženými zeměmi je ojedinělé, většina studií se odehrává mezi tzv. ekonomicky rozvinutými a rozvojovými zeměmi. V evropském kontextu se však lze inspirovat přibývajícím studiem polské migrace do Velké Británie (např. Grabowska et al. 2017, White et al. 2018), které poukazují na to, že sociální remittance má význam mezi „podobnými“ zeměmi zkoumat a je vhodné je chápat jako „doplňky“ změny ve společnosti, které jsou vidět pod velmi detailním pohledem. Zkušenosti nabyté životem v jiné krajině a návraty „domů“ s sebou mohou přinášet mnoho změn, které se z migrantova mikro prostředí mohou šířit nápadně nepozorovatelně dál. Velká Británie je u Čechů oblíbenou migrační destinací, většina českých migrantů jsou mladí lidé, kteří nemají pouze čistě ekonomické motivace, a ačkoliv spojují migraci s možností vyššího výdělku, pojí ji také se získáním nových zkušeností a dovedností či s „dobrodružstvím“. To, že mohou být čeští migranti otevření čerpání nových zkušeností je důležitým předpokladem pro nabývání potenciálu sociálních

remitencí, který je v této práci zkoumán. Motivací k výběru tématu byla také má vlastní zkušenost se životem ve Velké Británii, skrze kterou lze lépe porozumět zkoumanému kontextu. Volba tématu je také podpořena tím, že přenos sociálních i finanční remitencí je díky rozvoji technologií intenzivnější než kdykoliv dříve, může probíhat téměř „v přímém přenosu“, a proto je vhodné problematika zkoumat a přiblížit procesy, které ho provází.

Celou práci teoreticky zakotvuje koncept transnacionalismu a transnacionální pohled na migraci, skrze tuto optiku lze detailně zkoumat sociální a finanční remitence jako průvodní procesy migrace. Práce je strukturována do šesti kapitol, které na sebe logicky navazují. První část práce se týká teoretické rešerše, diskutuje také zvolenou metodologii a přístup k výzkumu, a druhou klíčovou částí je empirická část práce, a sice analýza výzkumu a interpretace získaných dat. První kapitola práce představuje návrh výzkumu, detailně popisuje cíl práce, hlavní a dílčí výzkumné otázky. Druhá kapitola práci teoreticky ukotvuje pod koncept transnacionalismu a poukazuje na vztah mezi migrací a změnou. Třetí kapitola přibližuje koncept sociálních remitencí, který byl významným pro uchopení rozhovorů a interpretaci analýzy, zároveň jsou v této kapitole představeny finanční remitence a jejich souvislosti s remitencemi sociálními. Čtvrtá kapitola přibližuje zkoumaný kontext, a sice českou migraci do Velké Británie a pátá kapitola se věnuje představení metodologie práce. Empirická část je uvedena v šesté kapitole práce. Podoba empirické části se odvíjí od struktury rozhovorů a hlavních zkoumaných témat práce (tj. potenciál sociálních remitencí, propojení sociálních a finančních remitencí, transnacionální propojení). Jedná se o rozsáhlou kapitolu, která představuje výstupy z rozhovorů a hlavní východiska zkoumání.

1 NÁVRH VÝZKUMU

Návrh výzkumu se obecně odvíjí od identifikace problému a navržení jeho řešení, případně od stanovení otázky, kterou je třeba zodpovědět. Následně je stanoven cíl výzkumu, ze kterého vyplývají výzkumné otázky a dle potřebných odpovědí na otázky je zvolena odpovídající metodika, podle které může být výzkum uskutečněn. Návrh této diplomové práce vychází z identifikace toho, že je společenský význam migrace spíše zastíněn jinými efekty. Ty se váží například k ekonomickým aspektům migrace nebo k četným diskuzím o významu vztahu migrace a rozvoje výhradně v ekonomickém kontextu. Pouhé minimum migrační literatury se věnuje společenským efektům migrace v rámci Evropské Unie (EU). Tato práce se tak soustředí na přiblížení společenského rozměru migrace, a to v kontextu Čechů, kteří žijí ve Velké Británii.

Práci zastřešuje a teoreticky ukotvuje koncept transnacionalismu a transnacionálního pohledu na migraci (kapitola 2). Další teoretická východiska práce jsou koncept sociálních remitencí (Levitt 1998), koncept sociálních remitencí doplněný o nové poznatky (Grabowska et al. 2017; White et al. 2018; Drbohlav a Džurová v tisku), propojení sociálních a finančních remitencí (Boccagni a Decimo 2013; Vianello 2013) či koncept remitenních scénářů (Carling 2014). Diplomová práce zároveň reaguje na poznatky a výzkum sociálních remitencí mezi ekonomicky rozvojovými a rozvinutými zeměmi (Vianello 2013; Suksomboon 2008; Carling, Erdal a Horst 2012; aj.), a na přibývající studie sociálních remitencí v rámci polské migrace do Velké Británie (Gawlewitz 2015; Grabowska et al. 2017; White et al. 2018).

Tato stručná úvodní kapitola slouží k představení návrhu výzkumu, je zde přesně definován cíl práce, hlavní výzkumné otázky, hlavní zkoumaná témata, dílčí otázky a premisy.

K vypracování práce byl zvolen kvalitativní přístup k výzkumu, protože cílem práce je získat především vhled do problematiky a porozumět fungování procesů. Hlavní metodou pro sběr dat je pak rozhovor, polostrukturovaný a hloubkový. Kapitola 5 podává detailní přehled metodiky práce a zohledňuje všechny podstatné prvky pro přístup k výzkumu.

CÍL PRÁCE

Práce se zaměřuje na přiblížení společenského významu migrace mezi zeměmi, které nejsou na první pohled tolik odlišné.

Cílem práce je porozumět podobě potenciálu sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii, a také zjistit, zdali existuje předpoklad pro šíření sociálních a finančních remitencí.

HLAVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hlavní výzkumné otázky vedoucí k zodpovězení cíle práce jsou následující (kladené v kontextu Čechů žijících ve Velké Británii):

1. Jaká je charakteristika potenciálu sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii?
2. Jakým způsobem může být přenášen a šířen potenciál sociálních remitencí?
3. Jaké jsou souvislosti mezi potenciálem sociálních a finančních remitencí?

Sociální remittance jsou hodnoty, ideje, nové formy chování atp. rozšířené v domácí zemi migranta, nicméně jejich existenci předchází několik fází, skrze které jsou nabývány, přenášeny či cirkulují – v těchto fázích lze hovořit o „potenciálu sociálních remitencí“, kterým se práce zabývá.

Východiskem první výzkumné otázky by mělo být nastínění komplexního obrázku potenciálu sociálních remitencí ve zkoumaném kontextu – tj. pojmenování prvků potenciálu a klíčových charakteristik, které ho určují.

HLAVNÍ TÉMATA PRÁCE A DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Práci prochází tři široká témata, která souvisí se zodpovězením hlavních výzkumných otázek a s dosažením cíle práce. Jedná se o a) potenciál sociálních remitencí, b) propojení sociálních a finančních remitencí a c) transnacionální propojení.

Pro snadnější a systematičtější práci bylo stanoveno několik premis pro výzkum (vychází z teoretické rešerše), ze kterých se odvíjí dílčí otázky v rámci zkoumaných témat. Dílčí výzkumné otázky, premisy i oblasti zkoumání jsou detailně popsány v tabulce 1.

Tabulka 1: Dílčí výzkumné otázky a premisy

TÉMA Č. 1: POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Dílčí výzkumná otázka	Premisa
1. Na jakých místech dochází k nabývání potenciálu sociálních remitencí nejčastěji?	P1: Pro nabytí potenciálu sociálních remitencí hraje zásadní význam pracoviště migranta.
2. Lze považovat sociální dovednosti za klíčový potenciál sociálních remitencí, který migranti nabývají?	P2: Migrant nabývá sociálních dovedností jako důležité formy potenciálu sociálních remitencí, které mají velkou šanci šířit se v domácí zemi.

TÉMA Č. 2: PROPOJENÍ SOCIÁLNÍCH A FINANČNÍCH REMITENCÍ

Dílčí výzkumná otázka	Premisa
3. U jakých typů remitenčních scénářů mohou být šířeny sociální remitence informantů?	P3: Finanční remitence se mohou u vybraných remitenčních scénářů šířit zároveň s remitencemi sociálními.

TÉMA Č. 3: TRANSNACIONALISMUS

Dílčí výzkumná otázka	Premisa
4. Do jaké míry lze považovat informanty za transmigranty?	P4: Češi jsou zapojeni v transnacionálním systému, z dlouhodobého hlediska se však plánují navrátit do Česka.
5. Hraje významnou roli pro šíření potenciálu sociálních a finančních remitencí současná podoba transnacionalismu?	P5: Současnou podobu transnacionalismu ovlivňuje rozvoj komunikačních a dopravních technologií, což vede k rychlejšímu a intenzivnějšímu překonávání hranic.

Zdroj: Vlastní vypracování (na základě kapitol 2, 3, 4)

2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ PRÁCE

Tuto diplomovou práci zastřešuje koncept transnacionalismu, skrze který je nahlíženo na procesy, které doprovází mezinárodní migraci osob. Následující text proto nastiňuje, jak lze migraci chápat. Z transnacionalismu (1.1) vychází transnacionální pohled na migraci (1.2), který předpokládá, že migrant za sebou nezanechává svůj domov úplně, ale zůstává s ním propojen (Szaló 2007). Poslední část této kapitoly představuje vztah mezi migrací, rozvojem a změnou ve společnosti (1.3), a to především v kontextu zemí, které si jsou „podobné“. Zároveň jsou v této části představeny sociální remitence jako možné „stabilizátory“ či „doplňky“ změny (White et al. 2018).

Mezinárodní migraci lze chápat různě. Jako pohyb lidí z jedné země do druhé, rostoucí číslo ve statistikách, problém, hrozbu, ale také příležitost, zkušenost či možnost lepšího života. Záleží na tom, očima koho se na migraci pohlíží. Migrace je pestrá, u každé osoby jedinečná a provází ji mnoho komplexních faktorů. Rozhodnutí k migraci může mít různé dopady, ať už na migranta samého, jeho rodinu, společnost v domácí či přijímající zemi. I z těchto důvodů je vhodné pro výzkum migrace volit interdisciplinární přístup a „otevřený“ postoj vůči vytváření mostů napříč obory, které jsou od sebe vzdáleny.

Migrace se dá vykládat pomocí různých modelů a konceptů, nejedná se však o teorie v pravém slova smyslu (Drbohlav a Uherek 2007), neboť nemají obecnou platnost a nelze na jejich základě vysvětlovat či predikovat doprovodné jevy. Zároveň se většina modelů soustředí především na ekonomickou stránku migrace a opomíjí i některé další faktory. Různé modely zkoumají migraci v různých úrovních, typicky se jedná o mikro (úroveň jedince) či makro úroveň (úroveň společnosti). Transnacionální pohled na migraci umožňuje zapojit i tzv. mezo úroveň (Vertovec 2009), skrze kterou lze výše zmíněné mikro a makro úrovně propojit.

TRANSNACIONALISMUS

Pojem transnacionalismus se obecně váže k „četným vazbám a interakcím, které propojují lidi či instituce nad úrovní hranic jednotlivých států“ (Vertovec 1999, s. 447), hovoříme tak o nadnárodním či transnacionálním propojení.

Současná podoba transnacionalismu 21. století je intenzivnější než kdykoliv dříve, neboť je umocněna rozvojem technologií. Komunikační i dopravní technologie překonávají dlouhé

vzdálenosti, mezinárodní hranice a zároveň to, co je hranicemi reprezentováno, vedou k umocněnému rozsahu, intenzitě i rychlosti propojení mezi migranty a jejich původními domovy (Vertovec 2009). I přesto, že migranti udržovali silná pouta se svým původním domovem také v minulosti, zvýšená dostupnost cestování (přístupné ceny, efektivnější dopravní propojení), sociální sítě, telefonování atp. současné propojení umocňuje. Subjekt, který je zapojen v transnacionálním systému (např. jako migrant či jeho rodinný příslušník), může tak být v současné době „na dvou místech zároveň“, okamžitě vědět, co se děje a také může být silně ovlivněn praktikami a událostmi odehrávajícími se na obou místech. Vertovec (2009) dále dodává, že transnacionální migrace z výše zmíněných jevů globalizace vychází a zároveň k nim i přispívá.

Z historické perspektivy existují paralely a podobná propojení, která dnešnímu transnacionalismu předchází. Po staletí existoval migrační transnacionalismus, a to i přes limitující komunikační či dopravní technologie; například v podobě návratové migrace u pracovních migrantů či u obchodníků (Portes, Guarnizo a Landolt, 1999). Podobně existovaly pravidelné kontakty v rámci politických diaspor, nuceně roztržštěných v rozlišných zemích (Portes, Guarnizo a Landolt, 1999). Historickým aktivitám migrantů přes národní hranice však chyběly elementy, které charakterizují současnou podobu transnacionalismu – jako je například rutina, pravidelnost a masové zapojení v transnacionálním systému vazeb, interakcí, výměn či pohybu lidí (Portes, Guarnizo a Landolt, 1999).

Pojetí transnacionalismu je pestré a může se lišit v rozdílných pohledech i disciplínách. Vertovec (1999) přistupuje k transnacionalismu z několika perspektiv, které rozsah a variabilitu fenoménu výstižně ilustrují. Jedná se o a) sociální morfologii; b) typ vědomí; c) způsob kulturní reprodukce; d) pohyb kapitálu; e) politickou angažovanost; a f) (re)konstrukci místa či lokality. V rámci sociální morfologie, která se váže ke strukturálním vztahům mezi lidmi, je zkoumána mezinárodní migrace a s ní spojené procesy. Migrační procesy odkazují k širokému spektru praktik, chování a institucí, které propojují migranty s domácí a přijímající společností. Do těchto průvodních jevů lze zařadit i ty, které jsou ústředním tématem této diplomové práce, a sice sociální a finanční remitence, které jsou migranty zasílány z jedné země do druhé, snadněji a intenzivněji, než tomu bylo kdykoliv dříve.

TRANSNACIONÁLNÍ POHLED NA MIGRACI

Ve vztahu k migraci je transnacionální optika (tj. je předpokládán systém vazeb existujících nad hranicemi států) užitečná pro zkoumání či odhalování jevů, které se dříve nevyskytovaly nebo nebyly předmětem bádání. Sociální a finanční remitence patří mezi průvodní jevy migrace, kterým začala být v posledních dekáдах věnována větší pozornost, a to v rámci zkoumání nových forem a podob migrace. Transnacionální optika přinesla nový způsob, jak na migraci nahlížet v novém světle (Szaló 2007). Následující odstavce nastiňují vývoj a podobu transnacionální migrace, včetně kritiky, která se k tématu váže.

Transnacionální pohled na mezinárodní migraci neboli „transnacionální migraci“ se datuje pouze několik desítek let zpět, do doby rozmachu globalizace (Szaló 2007). Fenomén globalizace změnil kontext pro migraci, nové komunikační a dopravní technologie umožnily nejen toky lidí, ale také jejich nápadů, kultury či finančního kapitálu mezi (i nad) hranicemi států (Castles 2002). Teoretickým předpokladem pro transnacionální migraci je, že migrující osoba za sebou nenechává svůj původní domov docela, ale zůstává s ním propojena i přes hranice, udržuje a vytváří nové přeshraniční vazby (Szaló 2007). Takový přístup se dal pozorovat zejména v britské a americké antropologii. Britský vědec Watson například v souvislosti se začleněním migrantů do přijímající společnosti vycházel z předpokladu, že migrant je „lapen mezi dvěma kulturami“, a tak se ve zkoumání soustředil i na porozumění etnické role přistěhovalců než jenom na vlivy přijímající země (Watson 1977 cit. dle Szaló 2007, s. 23).

K existenci transnacionální migrace je předpokládáno transnacionální pole a transnacionální síť (Szaló 2007). Transnacionální pole vzniká během procesu migrace a vytváří ho migranti svými transnacionálními vztahy a aktivitami, které udržují nebo nově budují napříč oběma zeměmi. Subjekty transnacionálního pole jsou osoby či instituce, které se nachází jak v domácí, tak přijímající zemi. Transnacionální síť představují sociální vazby, které migranta váží k zemi původu. Jejich součástí mohou být například rodina, blízcí, ale i instituce, se kterými je migrant ve styku. Existence takových vazeb a sítí udržuje aktivitu transnacionální migrace, včetně efektů, které migraci doprovází. Zde je také třeba připomenout si jednu z migračních teorií, a sice tzv. teorii sítí, která vychází z předpokladu, že se pomocí přeshraničních vztahů subjektů (jednotlivců i skupin) budují a upevňují vztahy mezi domácí a přijímající zemí, a to v dimenzích ekonomické, kulturní i politické (Drbohlav a Uherek, 2007).

Pokud se migrační proces odvíjí v transnacionální rovině, Vertovec uvádí (2009), že se proměňuje také identita migranta. Transnacionální identita překonává představu domova osoby dané „teritoriální zakotveností“ v jedné zemi, a „odhaluje možnost souběžnosti dvou či více domovů a dvou či více národních identit“ (Szaló 2007, s. 114). Identita se mění v závislosti na zemi, ve které se osoba zrovna nachází a lze ji považovat za dynamický, situační a strategický prvek (Giordano 2010).

2.1.1 ROZSAH TRANSNACIONÁLNÍ MIGRACE

Rozsah a podoba transnacionalismu se mohou významně lišit. Autoři Levitt a Jaworsky (2007) uvádí, že počet těch, kteří se účastní pravidelných a formálních transnacionálních praktik je spíše nízký, nicméně těch, kteří jsou zapojeni neformálně a občasně je výrazně víc. Transnacionální kontakt je selektivní a závisí na řadě podmínek, jako je např. proces usazení se v nové zemi či fáze v životním cyklu (Vertovec 2009). Guarnizo (1997) uvádí jako hlavní rysy aktivit transnacionalismu následující: 1) tvoří integrální část jedincova života, 2) dochází k nim pravidelně, 3) představují vzorec a lze je předvídat. Transnacionální migraci pak Guarnizo (1997) v širším pojetí chápe jako občasnou účast migrantů na aktivitách, a to např. v reakci na politickou či environmentální situaci v jejich původní zemi.

Autoři Levitt a Jaworsky (2007) navrhuji, že je při zkoumání transnacionální migrace vhodné začlenit do výzkumu kromě migrujících i další subjekty (např. členy rodiny, kteří zůstávají v původní zemi) (cf. Grabowska et al. 2017), zvážit longitudinální studie, přehodnotit předpoklady o identitě či zkoumat rozdílné úrovně zároveň (mikro, makro, globální). Propojením mikro a makro úrovně se například inspirovali autoři White et al. (2018), a to, když popisují konkrétní trendy v polské společnosti (detailně přiblíženo v kapitole 2.3.1) a snaží se rozklíčovat, jak sociální remitence podporují již existující trendy ve společnosti. Studium transnacionální migrace tak nevyžaduje pouze hledání odpovědí na nové otázky, ale i hledání nových prostředků a metod pro jejich zodpovězení.

Co se týče kritického přístupu k nahlížení na migraci skrze transnacionální optiku, tak autoři Waldinger a Fitzgerald (2004) tvrdí, že koncept transnacionalismu není ničím novým a migranti udržovali vazby na rodnou zemi vždy. Ačkoliv migrační vazby mezi společnostmi existovaly již v minulosti, je třeba uvážit, že podoba transnacionalismu 21. století se liší svou intenzitou, pestrostí i snadností propojení (Vertovec 2009), což se odráží na transnacionálním chování. Diskutováno je i transnacionální propojení dalších generací migrantů. Například Lucassen

(2006) uvádí, že ačkoliv jsou transnacionální vazby silné u první generace migrujících, poklesávají u generací následujících. Lze nicméně argumentovat, že rozvoj dopravních a komunikačních technologií umožňuje nejen zůstat v nepřerušném kontaktu s původní zemí, ale také může přispět k opětovnému navázání přerušného kontaktu.

MIGRACE, ROZVOJ A SPOLEČENSKÁ ZMĚNA

Rozvoj může být v celé své šíři považován za proces, ale také za výsledek procesu a lze ho pozorovat v různých dimenzích (Potter et al. 1999). Ekonomický růst či „rozvoj“ není nutně jediným východiskem, na který by měla být soustředěna pozornost. Rozvoj v ekonomické rovině často rozlišován ukazatelem hrubého domácího produktu (HDP), může přispět k naplnění základních potřeb, modernizaci, ale nejsou uvažovány složky jako např. tvorba či růst nerovností, podkopání místních hodnot a kultury či environmentální tlak a neudržitelnost (Potter et al. 1999). Pokud nejsou tyto složky v ukazatelích rozvoje brány v potaz, pak může vést diskuze o „rozvoji“ k mylným představám.

Rozvoj je v souvislosti s migrací často diskutován, jedná se o tzv. migrační-rozvojový nexus, a to typicky ve vztahu mezi zeměmi ekonomicky rozvinutými a rozvojovými (Haas 2010). V souvislosti rozvoje a sociálních remitencí poukazují autoři Levitt a Lamba-Nieves (2013) na význam budování kapacit, který by měl být součástí jakéhokoli rozvojového cíle (včetně ideologických změn, změn chování a změn v institucích), a opět by se nemělo jednat pouze o cíl, ale především o „cestu“. Budování kapacit zohledňuje naplnění potřeb a ambic lidí, které se v různých prostředích liší (Potter et al. 1999).

Zkoumání rozvoje napříč zeměmi EU je v migračním kontextu spíše ojedinělé. Jak uvádí autoři White et al. (2018), tradiční migrační-rozvojový nexus nemusí být pro výzkum rozvoje mezi těmito zeměmi vhodný, je příliš normativní a nemusí objasnit obtížně identifikovatelné dopady. V kontextu zkoumání sociálních remitencí a rozvoje v podobných zemích je vhodné se zaměřit na to, jak ovlivňují sociální remitence změnu ve společnosti (White et al. 2018), neboť i ta může být jednou z forem rozvoje a vést k výše zmíněnému budování kapacit. Společenská změna se jako výsledek migrace projevuje pod detailním pohledem, které rozvojový pohled nemusí nutně pochytit a rozkrýt (White et al. 2018).

Společenská změna vyplývá z kombinace mnoha faktorů a lze ji pozorovat na různých úrovních (Portes 2010). V rámci zkoumání migrace a společenské změny je nutno uvážit časový rámec

a také předpoklad, že změna může být pozitivní i negativní. Časově krátkodobá perspektiva je vhodná k odhalení či detailnímu popsání procesů souvisejících se sociálními remitencemi, může však opomenout změny, které lze spatřit až v delším časovém horizontu. Naopak dlouhodobý či historický pohled na procesy v rámci migrace může opomíjet prvky, které společnost víceméně „vstřebala“ a přijala za vlastní (Portes 2010).

I v návaznosti na výše zmíněné je v současnosti třeba porozumět sociálním remitencím či potenciálu pro jejich existenci a procesům, které je provází (tj. nabytí, přenos a šíření). Reálný vliv sociálních remitencí se může v dlouhodobé perspektivě stát až „neviditelným“ či spatřitelným pod velmi detailním pohledem (Grabowska et al. 2017). Některé vlivy či změny se však mohou projevit až z delšího časového hlediska. Změnou ve společnosti se tato diplomová práce zabývá velmi okrajově a zkoumá výhradně faktory ke změně směřující.

2.1.2 SOCIÁLNÍ REMITENCE JAKO „DOPLŇKY“ SPOLEČENSKÉ ZMĚNY

Ačkoliv jsou sociální remitence vázány k převedším mikro prostředí migranta, mohou se rozšířit i do dalších úrovní a přispět ke změně ve společnosti – zejména pokud už probíhá a je ovlivňována také jinými faktory (White et al. 2018). Roli sociálních remitencí jako „doplňků“ společenské změny zkoumají autoři White et al. (2018), vychází z identifikace současných změn v zemích Střední a Východní Evropy (soustředí se výhradně na Polsko) a poukazují na to, že sociální remitence mají schopnost změnu a trendy stabilizovat na lokální úrovni. Konkrétní trendy společenské změny v Polsku se týkají: větší individualizace, změn v životním stylu, respektování norem, větší zdvořilosti na veřejnosti, spíše pokračující nedůvěry v cizince či nejednotnosti Poláků jako národa. Faktory, které souvisí s migrací (může se jednat o sociální remitence) mají potenciál tuto změnu doplňovat. Trendy změny v polské společnosti jsou detailněji přiblíženy v tabulce 2, a to včetně obecných faktorů, které trend určují a faktorů souvisejících výhradně s migrací.

White et al. (2018) poukazují na několik aspektů, které souvisí s migrací a se společenskou změnou. Jedná se o a) geografickou lokalitu (změna výrazná u lidí bez vyššího vzdělání, kteří žijí v menších městech či vesnicích), b) trend, který vede ke změně (v mnoha případech jsou sociální remitence spíše doplňkem změn) a c) uvážení, zdali migrační vliv upevňuje nebo naopak zeslabuje společenskou změnu, která již probíhá z jiných důvodů. Ačkoliv migrace pomohla urychlit například trend zdokonalování se Poláků v angličtině, v některých oblastech je změna překvapivě pomalá. White et al. (2018) uvádí, že migrace mohla zpomalit trend větší důvěry ve společnost, neboť důvěra v cizince v některých oblastech společnosti spíše neroste.

Šířené sociální remitence tedy nemusí mít nutně pozitivní efekt, ale také negativní, a mohou společenskou změnu „zrychlovat“ i „brzdit“.

Tabulka 2: Společenské trendy v Polsku a určující faktory, které souvisí s migrací

TRENDY	OBECNÉ FAKTORY URČUJÍCÍ TREND	FAKTORY SOUVISEJÍCÍ S MIGRACÍ
Individualizace (rostoucí autonomie a sebereflexe lidí)	Zkušenosti a zážitky, které rozvíjí osobnost a sebevědomí	Sebeurčení a sebevědomí dáno životem v zahraničí či návštěvou zahraničí
Rostoucí materiální aspirace	Více příležitostí k tomu vidět životní standard v zahraničí	Život v zahraničí, návštěva migranta v zahraničí
Životní styl: více cest do zahraničí	Více příležitostí k cestování	Pozvání migrantem k návštěvě do zahraničí
Životní styl: aktivnější státní	Limitace	Migranti a ti, kteří ho v zahraničí navštíví, jsou inspirováni k aktivnějšímu stáří
Životní styl: více seniorů ve vzdělávání	Praktická potřeba k doplnění vzdělání	Potřeba rodičů migranta naučit se jazyk
Životní styl: „odvážnější“ či „exotičtější“ jídelníček	Limitace	Migrant zkouší nová jídla a rozvíjí zvědavost o novém jídle; zasílá zahraniční jídlo domů; po si návratu otevře restauraci/podnik inspirovaný zahraničními pokrmy
Normy: větší respekt k dodržování právních předpisů	Limitace (opatrnější řízení a dodržování zásad bezpečnosti)	Zkušenost se souvisejícím povoláním v zahraničí (např. řidič)
Větší zdvořilost na veřejnosti	Limitace	Zkušenost s přátelskými a nápomocnými lidmi v zahraničí (např. vzájemný úsměv)
Šíření myšlenky (ačkoliv stále omezeně), že se „většině lidí dá věřit“	Prosperita	Finanční výděly díky migraci
Pokračující nízká úroveň důvěry v cizí lidi	Pozitivní zkušenost (s důvěrou v ostatní) Negativní zkušenost (zrada)	Dobrá zkušenost s využitím migračních sítí (vytvoření důvěry v cizí) Špatná zkušenost s využitím migračních sítí (zrazení důvěry)
Živobytí: pokračování neformálních praktik	Stereotyp: Poláci jsou závistiví a nenápomocní Získávání pracovních nabídek díky kontaktům	Diskurs nepřátelství mezi Polskými migranty Využívání migračních sítí k získání pracovní nabídky v zahraničí
Živobytí: nízká (a snižující se) vnitřní migrace	Zahraniční destinace jsou pro migraci atraktivnější	Poláci v Polsku preferují zahraniční migraci díky tomu, že znají Poláky v zahraničí a jejich zkušenosti
Poláci se necítí být sjednoceni jako národ	Mnoho Poláků v Polsku nemá s ostatními Poláky velmi společného	Poláci v Polsku žijí transnacionálních sociálních polích (jsou v denním kontaktu s rodinou a přáteli v zahraničí, tj. s migranty)

Zdroj: Vlastní vypracování podle White et al. (2018, s. 156)

3 SOCIÁLNÍ REMITENCE

KONCEPT SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Koncept sociálních remitencí uvedla ke konci 90. let americká socioložka Peggy Levitt (1998), a to v souvislosti s rostoucím zájmem o finanční remitence, který zastíňoval i další aspekty migrace. Levitt (1998) studovala propojení mezi migranty žijícími v Bostonu ve Spojených Státech a jejich původní komunitou v Dominikánské republice.

Levitt (1998) chápe sociální remitence v širokém pojetí jako normativní struktury, vzorce chování a sociální kapitál, a zároveň o nich pojednává jako o jedné z podob šíření kultury, která se odehrává v mikro prostředí migranta v domácí zemi (sociální remitence se ale mohou šířit i dále¹). Sociální remitence tak zahrnují různé normy, myšlenky, hodnoty, nápady, identity, vzorce chování, know-how či dovednosti, které pomocí migrace proudí z jedné přijímací země do domácí (Levitt 1998). Jako sociální remitenci si lze představit například nový vzorec chování, který se migrant v přijímající společnosti naučí, přenesení jej do své domoviny a šíří v domácí zemi. Sociální remitence jsou velmi komplexní, často obtížně identifikovatelné či konceptualizovatelné, a lze si je přiblížit v následujících bodech.

Samotnému šíření sociálních remitencí předchází několik fází², jedná se o: a) nabývání, b) přenos a c) šíření. Nabývání sociálních remitencí migrantem automaticky neznamená jejich přenos či šíření, a každá fáze je ovlivněna komplexními faktory. Tato práce se zabývá především fází nabývání a přenosu sociálních remitencí, hovoříme tedy o „potenciálu sociálních remitencí“, nejedná se totiž o sociální remitence v pravém slova smyslu, ale spíše o to, co se sociálními remitencemi může stát. Klíčovými subjekty ve zkoumané problematice jsou migranti samotní (odesílatelé) a rodina migranta, jeho známí a přátelé či různé instituce, se kterými je propojen (příjemci).

Pojmenování a vytyčení sociálních remitencí v rámci konceptu vede ke snazšímu uchopení a porozumění společenských významů migrace. Koncept sociálních remitencí byl kromě Levitt rozvíjen i dalšími autory, kterými se lze v přístupu ke zkoumání inspirovat. Konceptualizace sociálních remitencí je poměrně obtížná, jedná se o jevy v mnoha případech abstraktní, obtížně

¹ K šíření dochází v podobě tzv. „scale up“ (vertikální rozšíření) a „scale out“ (horizontální rozšíření)

² Z anglického: a) „acquisition“, b) „transfer“ c) „diffusion“ (Levitt 1998)

pojmenovatelné a zkrátka se nejedná o „věci, které si člověk zabalí do zavazadla a doma vybalí“ (White et al. 2018, s. 60). Podkapitola 3.2 se věnuje konceptualizaci sociálních remitencí, za účelem objasnění a snazšího uchopení toho, co je předmětem zkoumání této práce.

Dosavadní výzkum v oblasti sociálních remitencí

Doposud proběhla na téma sociálních remitencí řada výzkumů, a to výhradně v kontextu zemí, které se od sebe ekonomicky významně liší, převážně se jednalo o ekonomicky rozvinutou a rozvojovou zemi. Příkladem je prvotní studie Levitt (1998) mezi Dominikánskou republikou a Spojenými státy americkými, dále např. studie mezi Itálií a Ukrajinou (Vianello 2013) Nizozemskem a Thajskem (Suksomboon 2008) či Norskem a Pákistánem (Carling, Erdal a Horst 2012). V českém prostředí proběhl na toto téma výzkum napříč Moldavany žijícími v Česku a Itálii (Drbohlav, Bailey, Lupták a Čermáková 2017; Drbohlav a Džurová v tisku). Výzkum sociálních remitencí v kontextu zemí, které jsou na podobné ekonomické úrovni (měřeno pomocí HDP) či mají podobný index lidského rozvoje (HDI; Human Development Index) je víceméně ojedinělý.

Malý počet studií mezi „podobnými“ či ekonomicky vyváženými zeměmi souvisí s tím, že v daném kontextu se šíření kultury vyvolané migrací může zdát méně nápadné, minimální až neexistující (Levitt 1998). Otázkou však je, zdali se jedná o správný předpoklad a jestli by měl být důvodem k zanedbání studie sociálních remitencí mezi takovými zeměmi. Napříč zeměmi EU, které lze oproti velké části světa chápat jako země ekonomicky rozvinuté (The World Bank 2019) se za využití konceptu sociálních remitencí dostalo pozornosti teprve nedávno. Příkladem jsou přibývající studie polské migrace do Velké Británie, a sice jedné z nejpočetnějších komunit ve zemi (ONS, 2018). Autoři Grabowska et al. (2017) či White et al. (2018) v kontextu polské migrace do Velké Británie věnují zkoumání společenského významu migrace a koncept sociálních remitencí používají a rozvíjí dále.

KONCEPTUALIZACE SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Při „ponoření se“ do zkoumání sociálních remitencí dochází u mnoha badatelů ke zjištění, že se jedná o jevy velmi komplexní, abstraktní a složitě uchopitelné. Z toho důvodu je vhodné si stanovit, jak k problematice v této práci přistupovat – skrze podstatu sociálních remitencí a soustředění se na místa, která jsou pro sociální remitence klíčová.

3.1.1 KONCEPTUALIZACE PODLE PODSTATY

Různí autoři ve svých pracích koncept sociálních remitencí rozvíjí a přichází s tím, jak lze sociální remitence konceptualizovat. Autoři Isaakyan a Triandafyllidou (2017) dělí sociální remitence podle mobility na ty, které jsou mobilní, para-mobilní, semi-mobilní či virtuálně mobilní. Autoři Grabowska et al. (2017) například operacionalizovali sociální remitence do objektů, idejí a praktik, skrze které se mohli nakonec vrátit k původnímu dělení dle Levitt (1998) a zároveň poukazují na různý význam míst, na kterých se migranti nachází. Autoři Drbohlav a Džurová (v tisku) konceptualizují sociální remitence podle toho, zdali se váží k mezilidské komunikaci, projektům či jsou spjaté s návratem migranta do domácí země. Karolak (2016) například pracuje s pojmem „potenciálu sociálních remitencí“, který se může přeměnit na opravdové sociální remitence po návratu migranta.

Tato práce vychází z původního dělení sociálních remitencí do tří obsáhlých skupin dle Levitt (1998), tj. na normativní struktury, vzorce chování a sociální kapitál. Výše zmíněnými přístupy se práce inspiruje a k sociálním remitencím je v práci přistupováno následovně:

- **Potenciál sociálních remitencí** (tj. souhrn atributů a prvků sociálních remitencí, které zatím nejsou „pravými“ sociálními remitencemi – mohou být nabývány a přenášeny, ale ne nutně šířeny v prostředí domácí země migranta)
 - Příležitosti, ochota či schopnosti k přijetí normativních struktur, systémů a vzorců chování či sociálního kapitálu
 - Prvky, které lze identifikovat především ve fázi nabývání a přenosu (tj. „nepravé“ sociální remitence, nejsou rozšířeny)
- **Aplikované sociální remitence** (tj. sociální remitence v pravém smyslu, které jsou systematicky šířeny v prostředí migranta v domácí zemi)

3.1.2 KONCEPTUALIZACE PODLE MÍST

Při zkoumání sociálních remitencí, ať v podobě potenciálu či aplikovaných, hraje význam prostor a místa, na kterých se běžně migranti nachází a na kterých přichází do kontaktu s přijímající společností. Autoři Grabowska et al. (2017) význam míst zdůrazňují, a na jejich základě vyhodnocují fáze nabývání, přenosu i šíření sociálních remitencí. Tato práce se přístupem inspiruje, a k odvození potenciálu sociálních remitencí bude důležitým krokem určit místa, na kterých informanti tráví čas – a to včetně identifikace procesů, které se na místech odehrávají, mezi kým a jak.

Autoři Grabowska et al. (2017) jako místa, na kterých je největší potenciál k nabytí sociálních remitencí, chápou především: a) pracovní prostředí, b) místní komunitu (např. sousedství, škola, volnočasová centra) a také c) místa setkávání s rodinou či přáteli. Místa, na kterých se migrant nejčastěji setkává se lidmi žijícími v přijímající zemi jsou dle Rutter (2015) následující: okolí bydliště (ulice), pracovní prostředí, vzdělávací instituce, obchody, kavárny a restaurace, otevřené zelené plochy (parky), volnočasová centra a sportovní kluby, galerie a muzea, neformální místa setkání (např. veřejné zahrádky, čtenářské kluby, kluby pro matky a děti), náboženské organizace, komunitní organizace, politické organizace a setkání, další civilní společenské organizace či lokální online media.

Pracovní prostředí

V této práci se jako jedno z nejvýznamnějších míst předpokládá pracovní prostředí migranta, neboť právě na něm existuje největší předpoklad k nabývání potenciálu sociálních remitencí a zároveň se jedná o místo, na kterém může docházet k šíření sociálních remitencí po migrantově návratu (Grabowska 2017). Po návratu migranta do domácí země hraje pro šíření sociálních remitencí také řada dalších faktorů – jednou z nich, která souvisí s pracovním prostředím je „strategie“, kterou migrant po návratu zvolí. Karolak (2016) jako čtyři hlavní strategie uvádí: a) re-emigraci (opětovná migrace), b) adaptaci (přizpůsobení se domácí zemi), c) přístup ke změně (aktivismus; proaktivní přístup měnit věci v domácí zemi) anebo d) podnikání (v podobě „entrepreneurship“³ či samostatně výdělečné činnosti). Právě proaktivní přístup ke změně a podnikání jsou strategie s největším potenciálem šířit sociální remitence dál.

KLASIFIKACE SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Tato část se věnuje přiblížení sociálních remitencí ve třech širokých skupinách, které uvažuje Levitt (1998) – jedná se o normativní struktury, systémy a vzorce chování, a sociální kapitál.

3.1.3 NORMATIVNÍ STRUKTURY

Normativní struktury zachycují charakteristiky společnosti, konkrétně „normy, hodnoty a přesvědčení“ (Levitt 1998, s. 933). Rozdílné společnosti se liší například v normách týkajících se role rodiny, komunity, mezilidského chování (např. vyjadřování respektu), náboženství,

³ Anglická slova „entrepreneur“ či „entrepreneurship“ se do češtiny sice překládají jako podnikatel a podnikání, je nicméně třeba uvážit, že „entrepreneur“ do podnikání přináší vlastní vynalézavost, inovace a nevyužívá pouze klasické a „ověřené“ koncepty.

genderových předpokladů či v představách o chování institucí či politiků. Normy lze v jednotlivých společnostech určit také skrze kulturní charakteristiky (viz podkapitola 4.2).

3.1.4 SYSTÉMY A VZORCE CHOVÁNÍ

Na základě normativních struktur se ve společnostech utváří systémy a vzorce chování, které mohou být sociálními remitencemi. Jednat se může např. o chování v domácnosti a rozdělení rolí dle genderu, rozlišné vzorce společenské či politické účasti, náboženské praktiky a u organizací například o způsob nábory nových zaměstnanců, socializace v práci a po práci či forma kontaktu uvnitř organizace (Levitt 1998).

Sociální dovednosti

Pod převzaté vzorce chování lze zařadit také sociální dovednosti (anglicky „social skills“), které můžeme chápat jako samostatné sociální remitence či jejich atributy (White et al. 2018). Autoři Grabowska et al. (2017) uvádí, že se váží především k pracovnímu prostředí (v něm jsou přijímány, přenášeny i šířeny) a souvisí s nárůstem lidského kapitálu. Obecně se jedná o dovednosti a rysy týkající se lidské osobnosti, postojů, stylů chování, které vedou ke schopnosti řešit problémy, efektivně jednat a komunikovat s ostatními či další lidi vést. Také na trhu práce se sociální dovednosti stávají významnými a roste po nich poptávka v ceněných a dobře ohodnocených profesích (Deming 2017). Výhodou sociálních dovedností (např. oproti technickým) je, že jsou přenositelné, a ačkoliv jsou nabývány např. v pracovním prostředí v určitém oboru, lze je „přenést“ do dalších oblastí.

Podle podstaty lze sociální dovednosti chápat jako sociokulturní (vážící se ke specifickému kontextu kultury a společnosti) a přenositelné (White et al. 2018). Migrační zkušenost může být pro nabývání sociálních dovedností klíčová, například autoři Grabowska et al. (2017) uvádí, že v kontextu polské migrace do Velké Británie přijali migranti následující dovednosti: interkulturní komunikace, schopnost vypořádat se emočně s prací, převzít iniciativu nebo jednat samostatně. Williams a Baláž (2005) poukazují v kontextu návratové migrace z Velké Británie na Slovensko na význam komunikačních dovedností, schopnost sebereflexe, asertivní chování, větší kreativitu, otevřenost novým způsobům či zvládání psychické zátěže. Nabývanými sociálními dovednostmi se zároveň prohlubují charakteristiky lidí, kteří mohou přenášet sociální remitence a být tzv. „zprostředkovateli změny“ (anglicky „agents of change“) – jsou otevřenější, schopni improvizace a umí dobře jednat s ostatními (Grabowska et al. 2017).

Autoři Grabowska et al. (2017) uvádí, že i v případě, kdy migrant vykonává méně kvalifikovanou pozici (viz sekundární trh práce a typicky imigrační zaměstnání), v realitě nabývá rozsáhlé zkušenosti a dovednosti. Pokud však migrant vykonává práci, která nekoresponduje s jeho vzděláním či kvalifikací a žádných nových dovedností při tom nenabývá, pak může docházet k opačnému efektu, a sice k tzv. „brain waste“. Kdy však doopravdy dochází k „plýtvání mozku“ jedince či k „maření jeho potenciálu“ je obtížné určit, protože je k tomu potřeba poznat širší okolnosti, například pomocí kvalitativního vhledu do migrantova života. Poté lze určit, zdali migrant nabývá potenciál sociálních remitencí a jestli je pozitivní či negativní.

V souvislosti se sociálními dovednostmi lze nastínit také tzv. „dovednosti pro 21. století“, které se prolínají se sociálními dovednostmi, souvisí s migrační zkušeností a mohou být nabývány v podobě potenciálu sociálních remitencí. Berners-Lee (2019) v tomto kontextu poukazuje na dovednost globální přemýšlení (tj. hledění na věci z globální perspektivy), globální empatii (tj. schopnost empatie k ostatním, nezávisle na jejich národnosti; vnímání se jako globální občan) či sebereflexi.

3.1.5 SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Se strukturami ve společnosti souvisí také sociální pozice, která odráží zařazení člověka v sociálním prostoru, a to skrze sociální kapitál, který mu přísluší. Když osoba získává status migranta, může se její sociální pozice i kapitál změnit, a to jak v domácí, tak přijímající společnosti – sociální kapitál lze totiž chápat jako proměnlivý v různých kontextech (Bourdieu 1986). V závislosti na tom se může proměnit sociální kapitál osob, se kterými je migrant propojený. V pojetí Pierra Bourdieu (1986, s. 21) je sociální kapitál „souhrnem vlastnictví různých kapitálů (reálných či potenciálních), které určují pozici v určité sociální struktuře“. Sociální kapitál může být sociální remitencí, v pozitivním i negativním smyslu. V rámci toho je třeba uvážit, že sociální remitence se nemusí odrážet pouze v pozitivním světle, ale mohou v sobě nést i negativní prvky.

Levitt (1998) se v rámci sociálního kapitálu zaměřuje také na společenskou prestiž, kterou může migrant v procesu migrace nabýt (ale i ztratit) a například využít k prospěchu (či nevýhodě) ve své původní domovině. Sociální remitence tak nelze vnímat pouze jako pozitivní, a sice vedoucí ke zlepšení či pozitivní změně, ale je třeba uvážit i jejich negativní stranu. Jako příklad uvádí Levitt (1998) snížení sociálního kapitálu migranta v jeho domácí

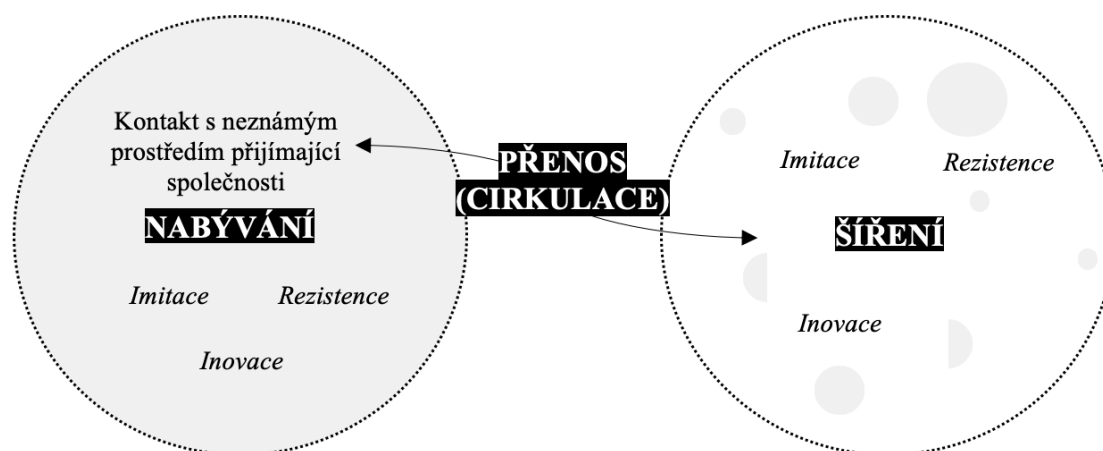
komunitě. Důvodem bylo to, že migrant začal vybírat v komunitě poplatky za pomoc s hledáním práce těm, kteří chtěli také emigrovat – to však z pohledu domácí komunity vyvolalo kritiku a migrantova prestiž a sociální kapitál tak poklesly.

TŘI FÁZE VZNIKU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Existenci sociálních remitencí provází několik fází. První fází, během které se sociální remitence formují a „vznikají“ (jedná se o potenciál sociálních remitencí) je a) nabývání, to je následováno b) přenosem a dále c) šířením.

Specifika jednotlivých fází přibližuje obrázek 1 a je popisuje následující text této části práce. Na obrázek se lze dívat z pohledu migranta. V první fázi, kdy se migrant nachází v přijímající společnosti dochází k nabývání potenciálu sociálních remitencí, který je dále přenášen do domácí země (může se jednat o oboustranný proces kdy cirkuluje) a šířen, ať už ve své plné anebo pozměněné podobě jako sociální remitence.

Obrázek 1: Grafické znázornění jednotlivých fází sociálního remitování

Zdroj: Vlastní zpracování podle Grabowska et al. (2017)

3.1.6 NABÝVÁNÍ

Proces nabývání potenciálu sociálních remitencí je závislý na několika faktorech. Do velké části na míře interakce migranta s přijímající společností, na jeho předchozích zkušenostech, dovednostech, identitě a vnímání – jedná se o tzv. „interpretativní repertoáry“ (Levitt 1998). Se zvýšenou interakcí migranta s přijímající společností se jeho interpretativní repertoáry mění, roste jeho sebereflexe a vytváří se prostor pro přenos a přijímání nových modelů chování či návyků (Levitt 1998). K nabývání potenciálu sociálních remitencí dochází skrze imitaci

(např. napodobené chování), inovací (např. transformace tradic), ale také může dojít k vědomé i nevědomé rezistenci (Grabowska et al. 2017)

Při zkoumání toho, jak jednotlivci nabývají potenciál sociálních remitencí je vhodné rozlišit, jakým způsobem přichází do interakce s přijímající společností, a jaký to má potenciál k nabývání sociálních remitencí. Levitt (1998) dělí migranty do tří kategorií podle toho, jak přijímají sociální remittance. Český lze kategorie volně přeložit jako tzv. příjemci pozorovatelé, pragmatici a inovátoři.⁴

Příjemci pozorovatelé nabývají potenciál sociálních remitencí skrze pozorování přijímající společnosti, obvykle pracují z domova či na místech, kde jsou v kontaktu především se svými krajany a aktivity (např. nakupování, socializace) provádí právě s nimi. Jejich denní život je nepřivádí do kontaktu s přijímající společností, zemi aktivně neobjevují a udržují podobné zvyky a rutiny, na které jsou zvyklé z domova. Příjemci pragmatici se do života přijímající společnosti zapojují z praktických důvodů, je jim to užitečné k běžnému životu (např. interakce v práci, v hromadné dopravě či ve vzdělávacích institucích). Záměrnými příjemci sociálních remitencí jsou inovátoři, kteří naopak aktivně vyhledávají nové příležitosti a „nasávají“ nové přístupy, chování a ty následně kombinují s interpretačními rámci, se kterými do nové země přišli. Ze tří skupin rozšiřují svůj repertoár nejaktivněji a sociální remittance nabývají nejintenzivněji.

3.1.7 PŘENOS A CIRKULACE

Přenos potenciálu sociálních remitencí se odehrává mezi migrantem a subjekty v jeho blízkém okolí, se kterými je skrze transnacionální síť propojen (Levitt 1998) – jedná se o lidi či instituce (např. formální i neformální organizace). Ačkoliv se přenos může prolínat se šířením sociálních remitencí, není to podmínkou. Také je třeba uvážit, že zároveň dochází k cirkulaci potenciálu sociálních remitencí, a sice k jeho diskuzi či oponování (Levitt a Lamba-Nieves 2011).

K přenosu potenciálu sociálních remitencí dochází buď pomocí přímé nebo nepřímé komunikace. Mechanismy přímého přenosu zahrnují osobní kontakt – tedy okamžik, kdy se migrant osobně setkává s příjemcem remittance, „tváří v tvář“, ať už v domácí nebo přijímající zemi. Přímá komunikace bývá pro přenos nejefektivnější, jedná se o osobní návštěvy,

⁴ Z anglického „recipient observers“, „instrumental adopters“, „purposeful innovators“ (Levitt 1998).

videohovory (Grabowska et al. 2017), ale také o telefonování, které však postrádá některé prvky komunikace „tváří v tvář“ (např. mimika, gestikulace). Nepřímý kontakt pak představuje např. zasílání SMS zpráv, kontakt skrze sociální média (zprávy, sdílení videí, fotek, zážitků), blogy či e-mailovou komunikaci. Možnost přenosu potenciálu sociálních remitencí je díky současným komunikačním a dopravním technologiím větší než kdy dříve.

Od ostatních druhů šíření kultury v podobě sociálních remitencí se liší tím, že ho lze specifikovat a identifikovat jeho cestu. Migrant i příjemce sociální remitence mohou uvést jak k určitému chování či myšlence přišli. Jedná se však o proces, který je často nezáměrný a nesystematický (Levitt 1998). Sociální remitence v sobě nesou prvek osobní komunikace, který může za jistých předpokladů hrát velkou roli pro potenciální přijetí a šíření sociální remitence. V mnoha případech přenosu sociálních remitencí se však jedná o postupný proces a načasování přenosu je jeho další charakteristikou (Levitt 1998).

3.1.8 ŠÍŘENÍ

Fáze šíření sociálních remitencí se nejprve odehrává na mikro úrovni, je ovlivněna množstvím faktorů a je nutno uvážit, že výsledek šíření může být pozitivní i negativní. Sociální remitence se mohou rozptýlit ve své původní podobě, a to, když jsou adaptovány (např. nový stravovací návyk aplikovaný v domácí zemi) anebo jsou pozměněny, a sice rekonstruovány (např. jako pozměněný stravovací návyk – vychází z nebo je inspirován návykem z přijímající země) (Grabowska et al. 2017). Sociální remitence automaticky nemusí znamenat výraznou či na první pohled viditelnou změnu. Jak autoři White et al. (2018) uvádí, sociální remitence mají potenciál stát se „doplňkem“ změny ve společnosti, pokud se již odehrává i z jiných důvodů, a zároveň mohou takovou změnu „stabilizovat“ v mikro prostředí (více v podkapitole 2.3.1).

Faktory, které je třeba ve fázi šíření uvážit jsou především vlastnosti sociálních remitencí, charakteristiku přenosu, podoba transnacionálního systému, rozdíly mezi domácí a přijímající zemí a také charakteristiky odesílatelů i příjemců sociálních remitencí (Levitt 1998). Jedincům s vyšším sociálním statutem je obecně nasloucháno více, redefinují standard a ostatní chtějí je napodobovat. Autoři Grabowska et al. (2017) zdůrazňují, že člověk, který efektivně šíří sociální remitence a je tzv. „zprostředkovatelem změny“ (z anglického „agent of change“) je nejen uznáván v domácí komunitě, ale je v komunitě také zapojen (např. pracovní pozice, sportovní klub, dobrovolnictví, širší rodinný kruh), má tak „prostor“ šířit sociální remitence a je si také vědom sociální hodnoty financí. Této osobě by také měly být vlastní jisté osobnostní prvky,

kteří motivují i ostatní lidi (např. nápomocnost, dobrá komunikace, orientace na cíl). Možnost šíření sociálních remitencí je podle Levitt (1998) také ovlivněna také jejich přijímající skupinou, kterou ovlivňuje např. gender, sociální pozice či pozice v životním cyklu.

VZTAH MEZI SOCIÁLNÍMI A FINANČNÍMI REMITENCEMI

Autoři Boccagni a Decimo (2013) uvádí v kontextu mapování sociálních remitencí, že zasílání finančních remitencí zahrnuje mnohem více než pouhou ekonomickou transakci. Finanční remitence (tj. peněžní a materiální transfery migrantů do zemí svého původu) mají i společenský efekt, který vyplývá z jejich symbolického významu, předpokládané role (a následného potenciálního/reálného dopadu) či z mocenského vztahu, který se utváří mezi odesílatelem a příjemcem. Tato diplomová práce se inspiruje návrhem propojit finanční a sociální remitence (Boccagni a Decimo 2013) a jako „strategie“ k porozumění propojení finančních a sociálních remitencí je zde koncept tzv. remitenčních scénářů (Carling 2014).

3.1.9 CHARAKTERISTIKA FINANČNÍCH REMITENCÍ

Finanční remitence lze chápat jako finanční a materiální transfery migrantů do zemí svého původu. Obvykle se pojem používá ve spojení s přenosy těch migrantů, kteří zůstávají v zahraničí alespoň jeden rok (Gammeltoft 2002). Finanční remitence cestují různými kanály a jejich tok lze víceméně určit. Odhadnout jejich skutečný objem je nicméně složitější, neboť se značná část finančních remitencí⁵ převádí skrze neformální kanály (Puri a Ritzema 1999). Zároveň se statisticky ne vždy zachycuje to stejné a definice jevu se v kontextu různých států liší (Carling 2008).

Ačkoliv jsou finanční remitence často spojovány zejména s převodem části příjmů migranta své rodině v původní zemi (Gammeltoft 2002), je tato asociace pouze částí z toho, co všechno lze pod koncept finančních remitencí zařadit. Při debatě o finančních remitencích je tak vhodné určit, co se pod samotným pojmem a rostoucími čísly skrývá. Stále častěji je na finanční remitence poukazováno jako na souhrn tří rozdílných jednotek (Carling 2008), a sice: a) finanční remitence pracovníků (viz klasické pojetí jako příjmy migrantů, kteří žijí v cizině dlouhodobě), b) náhrady zaměstnancům (příjmy migrantů mimo zemi ve které formálně žijí, např. sezónní práce) a c) transfery migrantů (aktiva či pasiva, která si migrant s sebou přináší při stěhování se z jedné země do druhé). Carling (2005) dále rozlišuje finanční remitence na základě subjektů, které finance zasílají a přijímají. Jednat se tak tedy může

⁵ Kolísání až 80 % (viz více v Puri, Ritzema 1999)

o osobní vklady či investice migranta pro vlastní využití, transfery věnované rodině, charitativní příspěvky, kolektivní investice (např. pro komunitní rozvoj), ale také například o státní příspěvky nebo důchody, které jsou migrantovi zasílány.

Co se týče objemu finančních remitencí, ten spolu s rostoucí mezinárodní migrací také roste⁶, a to přitahuje zájem mezi výzkumníky a tvůrci politik (Carling 2008). Dlouho je diskutován vztah mezi finančními remitencemi a rozvojem (Haas 2010), nicméně například Kapur (2004) upozorňuje na přikládání příliš velkého významu finančním remitencím a považování je za „mantru“ rozvoje. Podle údajů The World Bank (2019) představovaly finanční remitence za rok 2018 odhadem rekordních 529 miliard USD, což lze předpokládat, že je v realitě ještě více (Puri a Ritzema 1999). Z globálního pohledu je trend objemu finančních remitencí od 90. let rostoucí, a stejně tomu je i v Česku. V Česku byl v roce 2018 objem přílivu finančních remitencí odhadován na 3,9 miliard USD, což odpovídalo cca 1,5% podílu na HDP.

3.1.10 SOUVISLOSTI MEZI SOCIÁLNÍMI A FINANČNÍMI REMITENCEMI

Finanční remitence přesahují rámec pouze ekonomických jevů, a ačkoliv je výzkum v této oblasti zatím omezený, Boccagni a Decimo (2013) navrhuje rozšířit koncept sociálních remitencí o prvek remitencí finančních, neboť jsou tyto jevy úzce propojeny a jeden typ remitencí se může šířit za doprovodu druhého. Ačkoliv se finanční a sociální remitence od sebe v mnoha směrech liší (např. svou podstatou, rozdílnou komplikovaností zachycení), vykazují také několik společností. Oba typy remitencí putují od jednoho subjektu k dalšímu – jejich pohyb lze identifikovat, a zároveň se mohou šířit společně. Finanční remitence mohou představovat rozlišovací společenskou hodnotu, která v konceptu sociálních remitencí souvisí například se sociálním kapitálem. Spolu s finančními prostředky (nebo někdy místo nich) je zasíláno i nemateriální zboží, které může ovlivňovat místní způsoby chování či praktiky, které spadají pod sociální remitence.

Toky finančních remitencí, které nejsou pouze ekonomického rázu, se zabývá ve své práci Jørgen Carling (2005) a uvádí, že proces zasílání a přijímání finančních remitencí se odehrává ve spleťtém společenském kontextu. Carling (2005) zdůrazňuje vztah mezi finančními remitencemi a genderem, společenským statutem (nabytí či ztráta respektu v domácí komunitě) či vývojem emigrantských komunit (např. upevnění komunity v přijímající zemi může vést

⁶ Počet osob, které se rozhodnou k mezinárodní migraci, každý rok roste – i přesto, že se procento migrujících na celkové populaci výrazně nemění a posledních několik let se pohybuje cca 3 % (World Bank 2019)

k postupnému poklesu zasílaných finančních remitencí). Také Boccagni a Decimo (2013) poukazují na to, jaký mohou mít finanční remitence vliv na společenské rozdělení, určené prestiží.

Dynamiku finančních remitencí vztahuje Carling (2005) k rozličným motivacím remitovat (např. altruismus versus vlastní zájem) či k rodinnému kontextu. V některých společnostech je zasílání finančních remitencí v rámci migrace bráno jako norma, např. když migrant podporuje starší členy domácnosti anebo zasílá peníze svým dětem. Při zasílání finančních remitencí se tak mohou měnit mocenské vztahy a může docházet k napětí či konfliktům ohledně nakládání s penězi. Vianello (2013) uvádí, že ženy migrantky, které zasílaly finanční remitence z Itálie do domovské Ukrajiny tím způsobily proměnu genderové dynamiky v rodinách, a to zejména v případech kdy muž zůstal v domácí zemi a neemigroval.

3.1.11 KONCEPT REMITENČNÍCH SCÉNÁŘŮ

Koncept tzv. remitenčních scénářů (anglicky „remittances scripts“) je pojetí finančních remitencí, který uvedl v roce 2014 Carling. Cílem konceptu (vychází z mnoha etnografických studií finančních transakcí a finančních remitencí) je možnost se do finančních remitencí ponořit hlouběji, a zjistit to, mezi kým jsou zasílány, z jakých konkrétních důvodů a jaké to má anebo může mít různé dopady. Jako klíčové body konceptu Carling (2014) uvádí následující:

- Finanční remitence zahrnují tři hlavní dimenze: materiální, emoční a vztahovou (aktivními subjekty jsou při transakcích odesílatelé a příjemci);
- Remitenční scénáře poukazují na strukturu transakcí (a umožňují je snadněji „uchopit“), je vhodné je chápat jako „strategii“ k porozumění dynamice finančních transakcí;
- Remitenční scénáře se často prolínají (tj. jedna finanční transakce jich může obsahovat více najednou).

Carling (2014) uvádí dvanáct nejčastějších remitenčních scénářů (které se v praxi mohou prolínat). Jedná se o následující: a) kompenzace (např. za služby), b) splátka (např. dluhu), c) pověření subjektu k platbě, d) vklad do společného fondu, e) dárek, f) pravidelný příspěvek či přídavek (např. na rodinné náklady), g) povinnost či nárok (např. kulturní obligace mladých přispívat starším; může se překrývat se splátkou), h) oběť, i) vydírání, j) pomoc, k) investice a l) peněžní dar (např. charitě, instituci).

Při identifikaci scénářů je vhodné si zodpovědět na otázky: „Kdo posílá remitence komu, z jakých důvodů, jaké to má efekty?“ a také „Kdo očekává remitence, od koho a proč?“ (Carling 2014 Appendix 2, s. 3). K porozumění dimenzím finančních remitencí slouží tabulka 3.

Tabulka 3: Klíčové dimenze remitenčních transakcí

Klíčové dimenze remitenčních transakcí	Co ovlivňuje transakce?	Jaké jsou vlivy transakcí?
MATERIÁLNÍ	Zdroje, potřeby, priority, nerovnosti, transakce z minulosti	Změny ve zdrojích, potřebách, prioritách, nerovnostech, očekávaných budoucích transakcí
EMOCIONÁLNÍ	Pocity, které motivují transakci (např. udržení vztahu, empatie s problémy příjemce)	Pocity, které jsou výsledkem transakce (např. odesílatelova radost, že jeho obětování zdrojů učinilo změnu, frustrace, vděčnost, zahanbení)
VZTAHOVÉ	Charakteristika vztahu, která ovlivňuje transakce (např. rodinné obligace)	Charakteristiky vztahu, které pramení z transakcí (např. větší blízkost, odcizení, změny v hierarchii)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě Carling (2014, Appendix 2)

Zkoumání existujících finančních remitencí může být limitující a proto Carling (2014) v rámci konceptu navrhuje zaměřit se i na finanční remitence předpokládané, minulé (proč už nejsou zasílány) či na ty, které nebyly uskutečněné. Takové rozšíření pohledu může přinést vhled do rozhodování, priorit, očekávání či norem odesílatelů i příjemců.

Hlubší porozumění tomu, co stojí za finančními remitencemi může být užitečné při identifikaci, zdali se finanční remitence šíří spolu se sociálními anebo jestli pro to existuje předpoklad. Autoři Isaakyan a Triandafyllidou (2017) uvádí, že jisté „remitenční scénáře vedou nevyhnutelně i k šíření sociálních remitencí“. Jedná se o: a) investice, b) charitativní peněžní dary, c) související se vzděláváním (autoři kladou důraz na globální vzdělávání), d) související s politickým aktivismem, e) související s turismem.

Společenský efekt, ke kterému finanční remitence přispívají, je vždy o symbolice, a tu lze pomocí specifických scénářů vyjádřit (Isaakyan a Triandafyllidou 2017). Význam financí pro jejich uživatele (tj. sám migrant, rodina, přátelé, komunita) a ztělesněný symbolismus jsou ostatně důvody, proč finanční remitence nelze považovat za pouhé ekonomické transakce.

Dopady finančních remitencí, ať už reálně existujících nebo potenciálních lze propojit s konceptem sociálních remitencí. Levitt (2001) například hovoří o finančních remitencích,

kteře jsou charakterizovány formou odměny, a ilustruje to z pohledu ženy v Dominikánské republice, žijící v domácí komunitě. Žena měla tři sourozence, kteří migrovali do Bostonu a „věděla, že je její povinností uklízet, práť a vařit pro pět lidí navíc a chovat se k nim jako ke králům, když přijedou na návštěvu.“ (Levitt 2001 s. 90) Její sourozenci nezasílali zpět do domácí komunity finanční remittance v podobě pouze ekonomických transakcí, zasílali také sociální remittance související s nárůstem jejich sociálního kapitálu v domácí komunitě.

Při využívání konceptu remitenčních scénářů je dobré brát v potaz pojetí peněz podle Viviany A. Zelizer (1989). Autorka se věnovala společenské a symbolické hodnotě peněz v rámci modelu tzv. „special monies“. Myšlenka modelu vychází z předpokladu, že zatímco jsou peníze středem ekonomiky, dá se na ně nahlížet i pohledem, který je významně formován společenskými a kulturními vlivy. Zelizer (1989) poukazuje na to, že peníze na rozdílné účely či z různých zdrojů se od sebe významně liší. Například finance získané z pojistky jsou rozdílné od těch, které si člověk vydělá vlastní prací. Stejně tak se liší peníze vyhrané v loterii od těch, které jsou zasílány jako finanční remittance. Liší se také význam finančních remitencí z pohledu jejich odesílatele či příjemce, a právě tím se koncept remitenčních scénářů zabývá. Určení symboliky peněz a remitenčních scénářů může být následně pokladem i pro zkoumání, jestli jsou zároveň šířeny (anebo mohou být) sociální remittance.

4 KONTEXT PRÁCE: ČESKÁ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE

Velká Británie je u Čechů v evropském kontextu oblíbenou cílovou destinací migrace, odhadem Ministerstva zahraničních věcí ČR (MZV ČR 2020) žije ve Velké Británii mezi 80 000 až 100 000 českými občany. Důvody, proč si Češi vybírají Velkou Británii jsou geografická i vnímaná kulturní blízkost (Pařízková 2011) a také již existující sítě českých imigrantů. Počet Čechů ve Velké Británii je však nutno brát orientačně, občané v rámci EU nemají žádnou odhlašovací či přihlašovací povinnost, a tak je zachycování migračních proudů (i vzhledem k novým migračním typům) poměrně komplikované. Co se týče geografického rozptýlení, nachází se Češi víceméně po celé Velké Británii (ONS 2019). Výjimky tvoří oblasti Velký Londýn, Manchester a jih Skotska, kde je koncentrace Čechů mírně vyšší (ONS 2019).

Velká Británie je šestou největší ekonomikou na světě (World Population Review 2020) a jejím hlavním městem je Londýn s populací přes 10 milionů obyvatel. Celkový počet obyvatel země je cca 66 milionů. Velká Británie se skládá ze čtyř zemí, Anglie, Skotska, Walesu a Severního Irska. HDI země je cca 0,9, téměř na stejné úrovni jako v Česku (UNDP 2019). Oproti Česku má Velká Británie téměř dvakrát vyšší HDP na osobu (World Population Review 2020), obě země však lze považovat za ekonomicky velmi rozvinuté a vyspělé. Velká Británie je oblíbenou migrační destinací nejen Čechů, ale převážně obyvatel bývalého Britského Impéria (např. Indie, Pákistán, Bangladéš, Karibik, Afrika), významné imigrační proudy míří také ze zemí EU. Významnou událostí pro nadcházející migraci je odchod Velké Británie z EU, který nastal 1.1. 2020 a nová imigrační politika vzejde v platnost po přechodném období, a to 1.1. 2021, a vycházet by měla z bodového systému (HM Government 2020) a orientovat se především na příliv vysoce kvalifikovaných pracovníků.

SPECIFIKA ČESKÉ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE

Počátek české migrace do Velké Británie se datuje ke konci 30. let 20. století a první emigrační vlnu z Česka do Velké Británie v letech 1938–39 tvořili občané prchající z vlasti (obavy před rasovou perzekucí) a motivací bylo ve Velké Británii získat azyl (MZV ČR 2013). Do té doby žily ve Velké Británii pouze desítky Čechů z důvodů přísné imigrační politiky Velké Británie (MZV ČR 2013).

Počet Čechů ve Velké Británii vzrostl až během přistěhovaleckých vln v letech 1948 a 1968. Dále byl pro českou migraci významný vstup Česka do EU v roce 2004, a to v rámci doposud největšího rozšíření unie. Jak uvádí Salt a Rees (2006), tento krok znamenal velkou změnu také pro Velkou Británii, neboť zaznamenala největší vlnu imigrace ze zemí, které do té doby měly „zavřené“ dveře.

Podle statistik Office for National Statistics (ONS 2019) jsou občané z EU motivováni k migraci do Velké Británie zejména ekonomicky (58 %) – práci mají dohodnutou dopředu anebo si ji chystají najít až na místě. Dalšími motivacemi migrace je studium (22 %) nebo rodinná migrace (8 %), kdy se migrant vydává do země s nebo za někým z rodiny (ONS, 2019). Také u českých migrantů se uvádí jako převažující ekonomický motiv migrace, což uvádí autoři studie české zahraniční migrace s důrazem na Velkou Británii z roku 2007 (Vavrečková, Musil a Baštýř, 2007).⁷ Janurová (2018) nicméně upozorňuje na to, že důvody českých občanů migrovat do Velké Británie nejsou čistě ekonomické, a kromě práce a možnosti našetřit si finance, hrají roli také motivy jako: nabytí nových zkušeností, studium, kariérní posun, partner (např. znovushledání) nebo motivace dětmi (zajištění lepších životních podmínek) či společenské důvody (lepší životní standard, prospekty, jazyk atp.).

Pro výběr vhodného vzorku informantů, je třeba si alespoň orientačně přiblížit podobu „českého migranta ve Velké Británii“. Autoři Vavrečková, Musil a Baštýř (2007) uvádí, že česká migrace do Velké Británie je genderově vyrovnaná, migruje především mladá generace (ve věkové kategorii do 30 let) a autoři uvádí, že poměr mladých lidí migrujících do Velké Británie stoupal v letních měsících – z důvodů sezónních brigád. Vzdělání měla většina Čechů ve Velké Británii zakončené minimálně maturitou a obecně vykonávali nekvalifikované práce v oborech jako je gastronomie a stravovací služby, zemědělství, administrativa, výroba či potravinářský průmysl (Vavrečková, Musil a Baštýř, 2007). Převládá ekonomický motiv vyššího výdělků a u vysokoškolsky vzdělaných osob představovaly motivaci také nové zahraniční zkušenosti a poznatky vedoucí k navýšení lidského kapitálu (Vavrečková, Musil a Baštýř, 2007).

Podle Vavrečkové (2006) převažovala u Čechů mířících do Velké Británie počátkem 21. století tzv. dočasná zahraniční migrace, kdy několik let strávili v zahraničí a poté se vrátili do země původu. Engbersen a Snel (2013) popisují současnou migraci ze zemí střední a východní

⁷ Ačkoliv je studie Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (VÚPSV) staršího data, jedná se o jednu z mála takto rozsáhlých prací na danou tematiku – poznatky nemusí být nutně aktuální, ale lze se dle nich orientovat

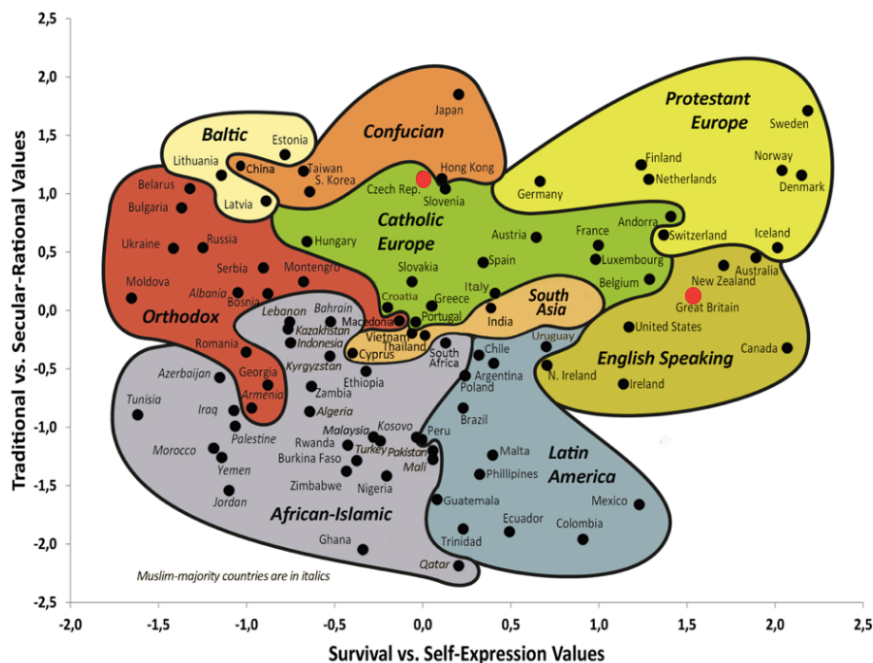
Evropy směrem na západ za tzv. tekutou migraci (z anglického „liquid migration“), pro kterou je typická dočasnost, flexibilita a nepředvídatelnost. Janurová (2018) potvrzuje, že migrační strategie některých Čechů ve Velké Británii onu „tekutost“ vykazují, avšak se jedná spíše o fázi – z dlouhodobého hlediska se předpokládá finální rozhodnutí zůstat v jedné anebo druhé zemi. Lze tedy uvažovat, že Češi žijící ve Velké Británii se rozhodnou dlouhodobě zůstat buď v Česku nebo ve Velké Británii. Transnacionální zapojení jim pak může umožnit neustálý kontakt a propojení mezi oběma zeměmi.

KULTURNÍ ODLIŠNOSTI

Kulturu lze v širokém pojetí podle antropologa Tylora (1871, s. 1) chápat jako „komplexní systém, který si člověk jako člen dané společnosti osvojí“, jednat se může o znalosti, morálku, jazyk, způsoby chování, náboženství, umění či například zvyklosti. Kultura tak představuje osvojený systém chování a váže se k lidské společnosti. Metaforicky můžeme kulturu přirovnat k ledovci – ačkoliv je vidět pouze jeho vršek (např. jazyk, jídlo, styl oblékání, tradice), kulturu tvoří především část skrytá „pod povrchem“ (např. normy, hodnoty, náboženství, genderové role, styly vzdělávání, společenské rozvrstvení). Při zkoumání sociálních remitencí je důležité poznat kulturu zkoumaných společností, neboť právě z ní lze objasnit normy či určité způsoby chování.

Ačkoliv Pařízková (2011) uvádí, že Češi preferují Velkou Británii také z důvodu kulturní blízkosti a podobném fungování společnosti, a zároveň nepředpokládají žádný významný kulturní šok, určité rozdílnosti kultur obou společností existují. Charakteristiky kulturních odlišností ilustruje například Inglehartova a Welzelova kulturní mapa světa (obrázek 2), která poukazuje odlišné hodnoty, které různé společnosti uznávají. Z dat sbíraných mezi lety 2010 a 2014 lze vyčíst, že se britská společnost od české mírně liší například větší orientací na hodnoty týkající se sebevyjádření (význam environmentální ochrany, tolerance cizinců a LGBT komunity, genderová rovnost, participace v ekonomické a politickém životě) než na hodnoty související s přežitím (ekonomické zajištění, nedostatek důvěry a tolerance). Česko na rozdíl od Velké Británie tíhne k světsko-rationálním hodnotám (v porovnání s hodnotami tradičními), pro které je typický menší důraz na význam náboženství či tradiční rodinné hodnoty (World Values Survey 2019).

Obrázek 2: Inglehartova a Welzelova kulturní mapa světa (2010-2014)

Zdroj: World Values Survey (2019)

INSPIRACE STUDIEM POLSKÉ MIGRACE DO VELKÉ BRITÁNIE

V roce 2004 se při rozšiřování EU otevřely dveře kromě Česka také dalším zemím, včetně Polska, a Velká Británie zažila jednu z největších imigračních vln vůbec (Salt a Rees 2006). Poláci v období mezi lety 2004 a 2006 zastupovali odhadem cca 65 % ze všech imigrantů z nových členských zemí EU, kteří do Velké Británie přišli (Drinkwater, Eade a Garapich 2009). Od roku 2007 jsou Poláci největší národní menšinou ve Velké Británii a údaje z roku 2018 (ONS, 2018) odhadují aktuální počet na cca 832 000 osob. Následuje podobný počet Indů a rostoucí počet imigrantů z Rumunska (cca 392 000).

Jak bylo v této práci již zmíněno, polské migraci se ve spojení se sociálními remitencemi věnuje rostoucí řada studií a jako hlavní prvky inspirace lze v této práci vyzdvihnout: a) soustředění se na pracovní místa migrantů jako klíčový prostor pro nabývání potenciálu sociální remitencí (Grabowska et al. 2017), b) význam sociálních dovedností jako sociálních remitencí (Grabowska et al. 2017, White et al. 2018), a c) chápání sociálních remitencí jako „doplňků změny“, která již existuje z jiných důvodů – autoři White et al. (2018) uvádí, že podobné trendy lze pozorovat i v dalších zemích Střední a Východní Evropy.

5 METODIKA VÝZKUMU

Tato kapitola se věnuje detailnímu přiblížení metodice výzkumu, a sice postupů a metod, podle kterých se výzkum orientuje. Je zohledněn etický přístup k výzkumu, pozice výzkumníka a jeho reflexe, metoda práce, validita a reliabilita dat, způsob výběru zkoumaného vzorku či limity výzkumu. Předností kvalitativního výzkumu, ze kterého tato práce vychází, je možnost podrobného vhledu do života zkoumaných subjektů – zde migrantů, Čechů žijících ve Velké Británii. Tato kapitola popisuje, jak byla uchopena cesta k naplnění cíle práce a zodpovězení výzkumných otázek – neboť právě na základě toho byla metodika zvolena.

ETIKA

Etický pohled by měl provázet celý proces výzkumu, od jeho vstupů po výstupy, a to pomocí zásad transparentnosti a odpovědnosti (Cloke et al. 2004). Výběr informantů úmyslně nezahrnuje potenciálně zranitelné osoby (tj. například migranty, kteří v zemi nepracují podle legislativních předpisů nebo ty, jimiž poskytnuté informace by pro ně mohly mít nepříznivé následky). Každému informantovi byl sdělen účel výzkumu a před začátkem sběru dat byl od každého jednotlivce obdržen informovaný souhlas. Za informovaný souhlas je považováno dobrovolné rozhodnutí svéprávnou osobou, které je založené na adekvátní informaci (Cloke et al. 2004). Všechna data byla od počátku sběru anonymizována a jména informantů jsou fiktivní. Účast informantů byla založena na dobrovolné bázi, nebyli motivováni žádnými finančními ani jinými prostředky k participaci. Jako motivace však byla zmíněna nová zkušenost a možnost přispět ke studii.

POZICE VÝZKUMNÍKA

Výzkumníkova pozice ovlivňuje výzkum a prochází jím od začátku do konce. Od rozhodnutí se pro dané téma, zvolení přístupu k bádání, až po sběr dat a jejich interpretaci či prezentaci (England 1994). To, co výzkumník s sebou do zkoumání přináší (např. věk, gender, předchozí zkušenost, etnická příslušnost) má vliv na jeho interpretaci reality, ale i například na to, jak na něj reagují subjekty zkoumání (England 1994). Každé zkoumání je tak jistým způsobem subjektivní.

Zaměření se na Čechy žijící ve Velké Británii je inspirováno vlastní zkušeností se životem ve Velké Británii v pozici imigrantky (a to v různých geografických oblastech, na rozdílných

pracovních pozicích či v různých kontextech). Miller a Glassner (2004) uvádí, že pokud výzkumník alespoň nějakým způsobem prožije to samé, co subjekt zkoumání, pak je vytvořen předpoklad pro autentičtější a validnější interpretaci výpovědí – a to je pro kvalitativní výzkum klíčové. Zkušenost se životem ve Velké Británii vedla ke zvýšení důvěryhodnosti mezi mnou a informanty – nebyla jsem v pozici pouze výzkumníka, ale jako osoba s podobnou prožitou zkušeností. Z rozhovorů usuzuji, že se mi někteří informanti otevřeli více, než by se mohli otevřít výzkumníkovi, který si „život ve Velké Británii“ nikdy nevyzkoušel a vstoupil by „do terénu“ bez prožité zkušenosti. S informanty jsme se bavili společnou řečí, používali zažité místní termíny (např. z pracovního prostředí jako „day off“, „split shifts“, „busy“), znala jsem některá z míst, na kterých žijí nebo je navštěvují, a je tak možné, že jsem díky tomu chápala některé věci, aniž bych je potřebovala podrobněji vysvětlovat. Umožnilo mi to ptát se na informace, které by mi jinak mohly uniknout. Ačkoliv je výše zmíněné výhodou, je vždy třeba brát v potaz, že rozhovor může být vždy ovlivněn i jinými faktory.

England (1994) uvádí, že čím více je výzkum protkán reflexí výzkumníka (tj. uvědoměním si toho, co mohlo ovlivnit poskytnutí nějakých odpovědí jako např. vlastní zkušenosti, předsudky, zaujaté postoje), tím lépe je produkována znalost, která je inkluzivní, flexibilní a oproštěna od mocenských vztahů. I z tohoto důvodu uvádím výše zmíněné informace o své pozici ve výzkumu – jsem si vědoma toho, že můj subjektivní přístup k datům mohl mnohé ovlivnit. Zároveň reflexe i v kritickém přístupu k celé práci poskytuje větší transparentnost zkoumání.

METODA ROZHOVORU

Cíl práce a zvolené výzkumné otázky vyžadují ke svému objasnění informace, které šlo zodpovědět pomocí kvalitativních a verbálních dat. Z toho důvodu byl jako metoda pro sběr dat zvolen rozhovor – polostrukturovaný a hloubkový. Forma takového rozhovoru se odvíjí od předem stanovené struktury, je nicméně flexibilní a umožňuje se doptat na nečekané informace či jít u některých témat více „do hloubky“ (Miller a Glassner 2004). Nevýhodou metody rozhovoru je, že ze strany informanta může dojít k omezení informací (nemusí se jednat o pravdivé odpovědi), informant si nemusí přesně pamatovat události, nedokáže popsat některé procesy či jeho znalost nekoresponduje s tou výzkumníka (Miller a Glassner 2004).

5.1.1 STRUKTURA ROZHOVORU

Struktura provedených rozhovorů odráží hlavní témata práce a vychází z teoretické rešerše. Návod rozhovoru je uveden v příloze práce (příloha 1). Struktura byla u všech rozhovorů

obdobná, otázky byly kladeny systematicky a v podobném pořadí. Některé rozhovory byly doplněny i o další otázky, které se vázaly ke kontextu rozhovoru a pomohly objasnit potřebné informace. Před začátkem rozhovoru byl představen znovu výzkum, obdržen informovaný souhlas informantů a základní sociodemografické údaje. Obecná struktura rozhovoru a témat byla následující: a) informace o pozadí informantů a jejich role v transnacionálním systému (tzv. „warm up“ fáze), c) způsob nabývání potenciálu sociálních remitencí, d) kontext Velké Británie, e) přenos a cirkulace potenciálu sociálních remitencí, f) finanční remitence a g) doplňující otázky, ukončení rozhovoru (tzv. „close up“ fáze).

5.1.2 PRŮBĚH ROZHOVORŮ

V rámci sběru dat byl nejprve proveden pilotní rozhovor, ve kterém autoři Chadwick et al. (1984) navrhuji zohlednit, zdali jsou začleněny všechny otázky potřebné k zodpovězení cíle práce; jestli otázky přináší očekávaný typ odpovědění a nejsou problematické a nemají např. dvojí význam. Provedený pilotní rozhovor ověřil efektivní sestavení struktury rozhovoru a také vhodné navržení a formulaci otázek.

Téměř všechny rozhovory proběhly ve formě videohovorů, kromě jednoho rozhovoru, který proběhl při osobním setkání ve Velké Británii (schůzka v parku). Zbylé rozhovory proběhly za využití internetových aplikací jako je Skype, FaceTime nebo Facebook messenger. Důvodem pro výběr druhé možnosti bylo několik, a sice: a) snadné propojení informanta a výzkumníka i přes geografickou vzdálenost (mezi Českem a Velkou Británií), b) časově flexibilní metoda (pro informanta i výzkumníka), c) finančně nenáročná metoda, d) informant se může cítit pohodlněji a více v bezpečí (a je zvyklý na tento typ komunikace) a e) audio (v případě potřeby i video) lze nahrát. Ačkoliv s sebou rozhovory na dálku mohou přinášet také jisté nevýhody (např. špatné internetové připojení, rušivé elementy), provedení výzkumu „na dálku“ ovlivňuje výzkum současné doby a bude hrát velký význam s technologickým rozvojem i do budoucích let (Lo Iacono, Symonds, Brown 2016).

VALIDITA A RELIABILITA

Správná, přesná a spolehlivá data jsou získávána skrze zajištění validity a reliability metod pro sběr dat. Reliabilita dat znamená, že jsou data nezávislá na podmínkách daného výzkumu a poskytují spolehlivé informace (Kirk a Miller 1986). Zajištění reliability dat v podstatě znamená, že bychom našli stejná data, kdyby byl výzkum proveden znovu a stejným způsobem. Validita poukazuje na schopnost výzkumného nástroje zkoumat to, co je zamýšleno. V případě

kvalitativního výzkumu jde o to, aby výzkumník porozuměl zkoumaným datům v celé jejich šíři a například odhalil i skryté významy (Kirk a Miller 1986). V této práci je validita zajištěna i pozicí výzkumníka ve výzkumu.

VZOREK INFORMANTŮ

5.1.3 ÚČELOVÝ VZOREK INFORMANTŮ

U kvalitativního přístupu k výzkumu je často používána strategie účelového výběru, který zajišťuje, že je zkoumaný vzorek úzce spjat s účelem zkoumání, může poskytnout žádaná data o objasnit otázky „proč“ a „jak“ (Baxter a Eyles 1997). Účelový výběr nicméně není statisticky reprezentativní, získané výsledky nelze aplikovat na celou zkoumanou populaci a výzkum nelze generalizovat.

Práce využívá účelový výběr vzorku, protože je zkoumáno specifické téma (mohou ho přiblížit pouze informanti s vybranými charakteristikami) a zároveň nejsou známy přesné charakteristiky zkoumané populace, a to včetně její přesné velikosti či geografického rozmístění. Klíčové charakteristiky, které měli vybraní informanti splňovat byly zajištěny skrze stanovená kritéria. Ta jsou následující: 1) Česká státní příslušnost, 2) Minimální délka pobytu ve Velké Británii jeden rok⁸, 3) Rezidence ve Velké Británii v době provedení rozhovoru, 4) Věk vyšší osmnácti let, 5) Informant ekonomicky aktivní, 6) Udržování pravidelného kontaktu s Českem (s rodinou, příbuznými, institucemi apod.).

Metodou pro oslovení informantů byla tzv. „snowball“ – metoda sněhové koule, která umožňuje shromáždit subjekty s předem zvolenými charakteristikami, ale i ty, které lze obtížně zkontaktovat. Metoda „snowball“ spočívala v oslovení několika počátečních informantů (viz osobní síť kontaktů výzkumníka), pomocí kterých šlo na sebe „nabalit“ další informanty. Zároveň byla využita virtuální podoba metody sněhové koule, která funguje na stejném principu, ale odehrává se ve virtuálním internetovém prostředí. Výhodou virtuální metody sněhové koule bylo, že umožnila zvýšit diversitu a heterogenitu potenciálních informantů, oslovit větší rozpětí informantů (např. geografické) a významně snížila náklady na výzkum.

⁸ Minimální délka jednoho roku je v souladu s definicí dlouhodobého mezinárodního migranta podle OSN (Organizace spojených národů) a zároveň eliminuje sezónní pracovníky a k zaručuje dostatečnou dobu pro integraci v přijímající společnosti (United Nations Statistics Division 2020)

Za pomoci tzv. virtuální metody sněhové koule byli informanti osloveni skrze internetové sociální sítě Facebook⁹ a také pomocí Instagramu¹⁰, na kterých mají založený profily. Jedná se o prostředí, které jim bylo známé – sociální sítě používají pro osobní účely, k získávání informací či k udržování kontaktu s rodinou a přáteli. Využití sociálních sítí Facebook a Instagram bylo vhodné i z hlediska důvěryhodnosti, oslovená osoba si totiž mohla zjistit a ověřit informace o tazateli (podívat se na jeho profil, nahrané fotky, informace o studiu atp.). Pro oslovování informantů pomocí sociálních sítí ve virtuálním světě je tak třeba zachovat stejnou serióznost jako by to bylo v běžné realitě.

Velikost účelového vzorku

Velikost účelového vzorku se obvykle odvíjí od konceptu saturace. Ideální počet informantů se tak určuje pomocí bodu nasycení dat, tedy v případě, kdy nové rozhovory již nepřinášejí nové informace či témata. Ačkoliv je pojetí saturace dat užitečné, není nutně praktické, dopředu nelze určit, kolik informantů je potřeba oslovit. Autoři Guest, Bunce a Johnson (2006) hledali ideální počet informantů pro účelové vzorky a uvádí, že čím více je vzorek homogenní (čím více si jsou zkoumaní lidé podobní), tím dříve lze saturace dat dosáhnout. Opakující se vzorce lze najít již od šesti rozhovorů, a po dvanácti rozhovorech se s vysokou pravděpodobností budou informace (ve skupině relativně homogenních jedinců) opakovat (Guest, Bunce a Johnson 2006). Rozhovory v rámci výzkumu této diplomové práce probíhaly až do bodu saturace (dle subjektivního pohledu výzkumníka), a to s předpokladem, že bude potřeba provést minimálně dvanáct rozhovorů – nakonec jich proběhlo patnáct (s jedním informantem také po návratu).

5.1.4 CHARAKTERISTIKA VYBRANÉHO VZORKU

Rozhovory byly provedeny s dohromady čtrnácti informanty, osmi ženami a šesti muži, genderově se tak jednalo o víceméně vyvážený vzorek. Průměrný věk informantů je 30 let, z toho devíti informantům bylo z doby rozhovoru minimálně 30 let. Nejstarší informantce, která se do Velké Británie vydala jako jediná v pozdějším věku, je 51 let. Většina z informantů má minimálně středoškolské vzdělání (šest má dokončené vysokoškolské či vyšší odborné vzdělání). Výjimkou je Dalibor, který má jako jediný dokončené pouze základní vzdělání. Vybraný vzorek tak přibližně odpovídá odhadovaným charakteristikám Čechů ve Velké

⁹ Informanti byli vyhledáváni na facebookových skupinách, které sdružují krajany ve Velké Británii („CESI A SLOVACI V UK“ – cca 10 tisíc členů, „CESI A SLOVACI V MANCHESTERU A V OKOLI LANCASHIRE“ – cca 10 tisíc členů, „Glasgow Slovak & Czech Society“ – cca 2 000 členů) a následně osloveni přímou zprávou

¹⁰ Informanti byli vyhledáni na základě jimi sdíleného obsahu (ze kterého plyne, že žijí ve Velké Británii, příspěvky s hashtagy #zivotvevelkebritanii) a osloveni přímou zprávou.

Británii (viz podkapitola 4.1) a lze je považovat za vhodně vybrané. Většina informantů je svobodná, několik z nich však žije s partnerem či partnerkou, a to s Čechy (které spíše potkali v Česku), případně s cizinci – s těmi se všichni vybraní informanti seznámili právě ve Velké Británii. Průměrná délka pobytu ve Velké Británii se u informantů pohybuje okolo necelých tří let, výjimkami jsou tři informantky, které jsou všechny ve Velké Británii více než 16 let. Základní informace o informantech jsou uvedeny v tabulce 4, řazení jsou právě dle délky pobytu ve Velké Británii.

Co se týče geografického rozmístění vzorku informantů, tak většina žije na různých místech v Anglii a tři informanti žijí v současné době ve Skotsku. Informanti žijí ve větších městech (Londýn, Manchester, Edinburgh), ale někteří také spíše na menších městech či vesnicích. Pro přehled geografického rozmístění slouží mapa na obrázku 3. V Česku žili informanti ve většině v menších městech nebo na vesnicích, dále ve Znojmě, Jihlavě a zároveň několik z informantů žilo také v Praze (např. díky předchozímu studiu), z hlavního města však nepochází.

Co rámci průběhu rozhovorů, první proběhl začátkem září v anglickém Sheffieldu, jednalo se o pilotní rozhovor. Zbytek rozhovorů pak probíhal během podzimu a zimy roku 2019. Výhodou bylo, že pilotní rozhovor proběhl s Ondřejem, který se během podzimu vrátil do Česka, po návratu tak byl dohodnutý ještě jeden rozhovor a uskutečnil se na jaře roku 2020. Struktura rozhovorů byla koncipována tak, aby se vešly do jedné hodiny, a většina rozhovorů se okolo délky jedné hodiny pohybovala. Mírně kratší či delší rozhovory pak spíše souvisely s tím, jak struční či naopak podrobní byli informanti ve svých odpovědích.

Tabulka 4: Základní informace o vybraném vzorku informantů

Fiktivní jméno	Věk	Délka pobytu ve Velké Británii	Současná pracovní pozice	Bydliště ve Velké Británii	Předchozí bydliště v Česku	Nejvyšší dosažené vzdělání
Emma	39	18 let	Zdravotní sestra	Edinburgh, Skotsko	Menší město	VŠ
Patricie	37	18 let (s přestávkami)	Architektka	Rye, East Sussex, Anglie	Praha (původem z menšího města)	VŠ
Leona	35	16 let	Administrativní pracovníce v charitativní organizaci	Londýn, Anglie	Vesnice	VOŠ
Klára	27	3 roky 6 měsíců	Servírka, asistentka manažera v kavárně	Southampton, Anglie	Menší město	SŠ
Pavel	23	3 roky	Číšník/barista	Ambleside, Anglie	Znojmo	SŠ
Aneta	30	3 roky	Recepční v hotelu	Windermere, Anglie	Nespecifikováno	SŠ
Ondřej	27	2 roky 6 měsíců	Asistent v kuchyni	Sheffield, Anglie	Praha (původem z menšího města)	VŠ
Karel	28	2 roky 6 měsíců	Kuchař v hotelové restauraci, číšník	Oban, Skotsko	Menší město	VŠ
Dalibor	27	2 roky 6 měsíců	Řidič pro Uber, Kytarista v hudební kapele	Londýn, Anglie	Vesnice	ZŠ
Tadeáš	25	2 roky 5 měsíců	Číšník v restauraci	Windermere, Anglie	Nespecifikováno	VŠ
Eva	36	1 rok 9 měsíců	Operátorka v „callcentru“	Edinburgh, Skotsko	Menší město	SŠ
Filip	22	1 rok 2 měsíce	Číšník a řidič pro Uber Eats (rozvoz jídel na kole)	Manchester, Anglie	Slapy	SŠ
Jana	51	1 rok	General Assistant	Torquay, Anglie	Jihlava	SŠ
Markéta	21	1 rok 1 měsíc	Servírka v hotelové restauraci	Ambleside, Anglie	Menší město	SŠ

Zdroj: Vlastní vypracování na základě vybraného vzorku

Obrázek 3: Mapa s vyznačenými místy, na kterých informanti ve Velké Británii žijí (celkem 9 oblastí)

Zdroj: Vlastní vypracování na základě vybraného vzorku (Google, Inc. 2020)

KVALITATIVNÍ ANALÝZA DAT

Analýza začala v okamžik sběru prvních dat a postupovala celý proces zkoumání, až do okamžiku, kdy se získané informace začaly opakovat a objevovaly se v nich vzorce či vysvětlení. Empirická část je úzce propojena s částí teoretickou. Teoretický podklad byl nezbytný pro navržení struktury rozhovorů a k tomu, aby bylo možné rozhovory „rozložit“ a smysluplně „složit“.

5.1.5 METODY ANALÝZY

Analýza využívá několik metod. Po získání dat z rozhovorů následovala jejich transkripce, zakódování, a poté interpretace – zejména pomocí obsahové analýzy a analytické indukce. Jednotlivé přístupy jsou přiblíženy níže.

Získaná kvalitativní data byla po přepisu do textové podoby nejprve „rozebrána“ na menší části, a to pomocí kódování. Jednotlivým částem rozhovoru byl podle subjektivní důležitosti výzkumníka přidělen kód (tj. poznámka, čeho se daný úsek textu týká), kódy také vedly k určité organizaci dat a k pojmenování témat, která se v rozhovorech vyskytovala. Kódování výhradně proběhlo za pomoci metody zachycení vzorců (vyhledávání opakujících se vzorců, témat,

struktur) a vytváření trsů (uspořádání dat do skupin podle jejich podobnosti). Ke kódování byl využit počítačový software pro zpracování kvalitativních dat NVivo, což přispělo k efektivní práci s daty.

Data jsou interpretována pomocí kombinace několika přístupů, a to zejména obsahové analýzy, analytické indukce a dalších technik pro analýzu dat (Cloke et al. 2004). Obsahová analýza pracuje s tématy, která vyvstala z kódování. Analytická indukce prověřuje výzkumné otázky a premisy, které byly vytyčeny na začátku výzkumu a metoda vychází z principu opakování (kdy opakované případy ospravedlňují k přijetí určitého pravidla). Využita je také deduktivní metoda, která pracuje se stanovenými premisami a koncepty, ověřuje je a hledá je v získaných datech. Práce využívá také poznatků z diskurzivní analýzy, tedy toho, jakým způsobem a za využití jakého jazyka informanti utváří či chápou vlastní realitu.

LIMITY A OMEZENÍ VÝZKUMU

Zohlednění limit a omezení je důležité nejen pro transparentnost výzkumu, ale také pro způsob nahlížení na výsledky zkoumání a z toho vyvozené závěry. Obecně může být v kvalitativním výzkumu problematická triangulace, tedy zajištění toho, abychom pracovali s vhodnými a spolehlivými daty. Obvykle lze triangulaci zajistit kombinací různých metod, existují však i způsoby, které uvádí například Denzin (1978). V pojetí triangulace podle Denzina (1978) se ověření informací odvíjí od a) získaných dat (např. porovnání stejných informací od různých informantů), b) pohledu několika výzkumníků (např. vedoucí práce, odborné semináře) a na základě c) existující teorie (např. porovnání s předchozími studii na podobné téma).

6 EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

Empirická část práce vychází z analýzy rozhovorů, představují její výsledky, které jsou diskutovány s relevantní literaturou a ilustrovány citacemi z rozhovorů, které poskytují zjištěním hlubší rozměr. Tato kapitola je rozdělena do několika hlavních úseků, které na sebe logicky navazují a doplňují se.

V úvodní části jsou představeny základní charakteristiky informantů (6.1), a sice klíčové informace o jednotlivých informantech, jejich předchozích zkušenosti, motivace k migraci nebo jimi vnímané identity. Tato část slouží především k nastínění toho, co spojuje vybraný vzorek Čechů žijících ve Velké Británii a zároveň k představení kontextu, skrze nějž lze nahlížet na vyhodnocené výsledky práce. Další části práce se zabývají zkoumáním potenciálu sociálních remitencí (6.2, 6.3 a 6.4), podkapitola 6.3 poskytuje základní přehled prvků potenciálu sociálních remitencí, které ovlivňují fázi nabývání či přenosu a mohou se stát „pravými“ sociálními remitencemi – důraz je kladen na sociální dovednosti. V rámci přenosu je analyzována komunikace informantů a jejich propojení s Českem.

Práce se dále soustředí na rozklíčování propojení sociálních a finančních remitencí (6.5). Představena je jednak charakteristika finančních remitencí informantů, která se liší od klasického pojetí, a sice převodů části příjmů migranta rodině v domácí zemi (Gammeltoft 2002). Také jsou vyhodnoceny relevantní remitenční scénáře a to, jakým způsobem se mohou šířit sociální a finanční remitence zároveň. Část analýzy se také soustředí na transnacionální propojení informantů s Českem, určuje úroveň propojení a jeho význam (6.6). Ve finální části této kapitoly jsou vyhodnoceny klíčové faktory určující potenciál sociálních remitencí (6.7), dále je zodpovězen cíl práce a všechny výzkumné otázky (6.8) a kapitolu ukončuje závěrečná diskuze výsledků analýzy (6.9).

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY INFORMANTŮ A JEJICH VNÍMÁNÍ SVĚTA

Východiskem tohoto úseku je přiblížit pozadí informantů, jejich tzv. „background“, a to z důvodu pochopení (a uchopení) dále zkoumaných procesů, které provází potenciál sociálních remitencí či remitence finanční. Ačkoliv je tento úsek poměrně komplexní a nabízí možnost jít ve všech načrtnutých tématech do hloubky, slouží především jako podklad k nahlížení na nadcházející část práce.

6.1.1 PŘEDSTAVENÍ INFORMANTŮ

Tato část představuje krátké představení každého z informantů a klíčové charakteristiky o vybraných osobách, vše je detailně přiblíženo v tabulce 5. Charakteristiky zkoumaného vzorku jsou popsány v podkapitole 5.5.

Tabulka 5: Klíčové informace o informantech

Informant	Věk	Klíčové informace
Emma	39	Emma žije v Edinburghu a je ve Velké Británii už 18 let. Emma pracuje jako zdravotní sestra, původně přijela jako au-pair do Londýna bez znalosti angličtiny. Nyní žije s manželem Čechem a malou dcerou.
Patricie	37	Patricie žije ve Velké Británii s přestávkami 18 let, a to konkrétně v Rye v East Sussex. Patricie žije se svým životním partnerem, který je Maďar, společně mají malou dceru. Živí se jako architektka, architekturu vystudovala na vysoké škole v Česku. Zpočátku pracovala v Anglii jako au-pair, jako pokojská či v gastronomii.
Leona	35	Leona žije ve Velké Británii už 16 let, její manžel je Ir a mají dvě menší dcery. Žijí na okraji Londýna, Leona pracuje pro místní charitu a má vyšší odborné vzdělání z britské univerzity.
Klára	27	Klára žije na jihu Anglie v Southampton s anglickým přítelem a ve Velké Británii je tři roky a šest měsíců. Přijela bez znalosti angličtiny do Skotska a v současné době pracuje jako asistentka manažera v restauraci.
Pavel	23	Pavel žije na severu Anglie v Ambleside, kde pracuje tři roky a živí se jako číšník/barista v hotelu. Pavel žije sám a sdílí bydlení s několika cizinci. Pavel se do Velké Británie vydal po přerušení studia vysoké školy, která ho nenaplňovala.
Aneta	30	Aneta žije tři roky ve Windermere, je svobodná, žije na „share-house“ s cizinci a živí se jako recepční v hotelu. Do Velké Británie odešla po rozchodu s cílem začít „odznova“.
Ondřej	27	Ondřej žil v Sheffieldu s českou přítelkyní celkem dva roky a šest měsíců. Odjel do Velké Británie studovat angličtinu a získat životní zkušenosti. Ondřej pracoval na pozici pomocníka v kuchyni a rozhovor s ním proběhl v době, kdy věděl, že se bude brzy vracet do Česka. Po téměř čtyřech měsících proběhl s Ondřejem další rozhovor, tentokrát po návratu. (jako s jediným proběhl rozhovor i po návratu viz 5.5.2)
Karel	28	Karel žije ve skotském městečku Oban přes dva a půl roků. Je svobodný, živí se jako kuchař v restauraci, vypomáhá jako číšník a hodně fotografuje. Karel má vysokoškolské vzdělání a přemýšlí nad vlastním podnikáním, ke kterému ho vedl život ve Skotsku.
Dalibor	27	Dalibor žije v Londýně dva a půl roků, pracuje jako taxikář pro Uber a také hraje jako kytarista v kapele. Dalibor pochází z malé vesnice, řízení i hraní se věnoval už před odjezdem, důvodem bylo se posunout v životě dál.
Tadeáš	25	Tadeáš žije dva roky a půl v anglickém Windermere se svou přítelkyní Češkou. Oba pracují v hotelu jako číšníci a zároveň bydlí v hotelovém komplexu. Tadeáš má vysokoškolské vzdělání z Česka, během prázdnin jezdil do Velké Británie a do budoucna by rád žil napůl v Česku a Anglii.
Eva	36	Eva žije ve skotském Edinburghu, je v zemi jeden rok a devět měsíců a sdílí život se svým přítelem Rumunem. Eva má jako jediná informantka za sebou i další zkušenosti s migrací

		(žila v Rakousku a Kanadě), což jí v mnohém pomohlo. Pracuje jako operátorka v „call centru“ a dálkově studuje psychologii na britské univerzitě.
Filip	22	Filip žije v Manchesteru, přes jeden rok a je svobodný. Svůj pobyt ve Velké Británii chápe jako možnost získat finanční kapitál do budoucna, a také nabytí životní zkušenosti a rozhled. Pobyt pro něj byl zpočátku náročnější, poté co ztratil první práci, tak se mírně zadlužil a nyní se žíví jako číšník v hotelu a po večerech jako řidič pro Uber, rozvází jídlo na kole.
Jana	51	Jana žije v Torquay, odkud se přestěhovala z Whitby a ve Velké Británii je přes jeden rok. Do země přišla s cílem zlepšit se v angličtině, změnit svůj život a našetřit si na rekonstrukci českého bytu, také by ráda po návratu v Česku podnikala.
Markéta	21	Markéta žije přes jeden rok v Ambleside, je svobodná a pracuje jako servírka v hotelu. Za sebou má praxi v hotelnictví z Česka a vysokou školu, kterou však přerušila. Markéta považuje zkušenost za vhodnou příležitost k tomu najít co jí v životě baví.

Zdroj: Vlastní vypracování na základě rozhovorů

6.1.2 PŘEDCHOZÍ ZKUŠENOSTI A MOTIVACE K MIGRACI

Tato část poskytuje analýzu předchozích zkušeností informantů, hledá společné vzorce a vysvětluje, co motivovalo informanty k učinění životní změny a k rozhodnutí migrovat. Motivace k migraci je u většiny informantů souhrnem několika faktorů, a to výhradně „pull“ faktorů, které je do země „přitahují“, zároveň hrají při rozhodování významnou roli i existující síť migrantů, kteří ve Velké Británii žijí a informanti se skrze ně do země dostali.

Předchozí zkušenosti

Zkušenosti z doby před migrací do Velké Británie si jsou v několika ohledech u většiny informantů podobné. Poukazují totiž na nedostatek, nespokojenost a touhu po změně, růstu či novém začátku. Vzorce předchozích zkušeností informantů, které se v rozhovorech opakovaly v sobě zahrnují a) dokončení střední školy či přerušeni vysoké školy a „chut' zažít něco jiného“, b) nedostatek zkušeností a dovedností „pro život“ (např. znalost angličtiny, málo rozšířené obzory), c) buď žádnou zkušenost se životem v zahraničí nebo již předchozí zkušenost se životem ve Velké Británii, avšak pouze během sezony (např. během studia vysoké školy), d) nemožnost najít si v Česku práci v oboru (např. v době finanční krize, nedostatečná praxe v oboru), f) rozchod s partnerem a touha po novém začátku, g) hledání se. Některé z těchto znaků se u informantů překrývají, a zároveň slouží jako motivace k migraci.

Migrace do Velké Británie byla téměř pro všechny informanty první zkušeností se životem v zahraničí, nicméně Tadeáš a Patricie si vyzkoušeli sezonní práci v zemi během letní sezony, a to během studia na vysoké škole. Jediná Eva žila před přestěhováním se do Velké Británie

v Kanadě a předtím v Rakousku. Zároveň téměř všichni migrovali v poměrně mladém věku, okolo dvaceti let, a někteří nemají příliš mnoho zkušeností s prací v Česku.

Motivace k migraci do Velké Británie

Zastřešujícím motivem k migraci byla u většiny informantů změna. Toužili po životní změně, ale také možnosti si vyzkoušet něco nového a „něco zažít“. Čistě ekonomická motivace u žádného z informantů nepřevažuje.

Rozešla jsem se s přítelem a chtěla jsem začít nový život, někde úplně jinde, kde mě nikdo nezná. (Aneta)

Byl jsem v Česku docela v pohodě, ale pořád na stejné úrovni. Chtěl jsem udělat takový další krok, nijak mě to neposunovalo dál. ... Lákalo mě několik věcí, jak jazykově – angličtinu jsem se chtěl naučit, a pak Londýn, protože hodně kapel pochází z Londýna, co znám třeba jako moje oblíbené kapely třeba Iron Maiden. (Dalibor)

Motivovaly mě nejvíc finance a chtěla jsem nějakou změnu v životě. (Klára)

Jana odešla hned z několika důvodů, jako hlavní uvádí změnu v životě, dále zlepšení se v angličtině, touhu poznat svět, ale také potíží sehnat si ve svých padesáti letech práci v administrativě v Česku. To podle jejích slov bylo velmi stresující a frustrující, a migraci tak chápala jako možnost začít znovu. V rozhodování ji pomohlo i to, že nemá rodinu, se kterou by se stýkala. V motivaci Jany figuruje také možnost našetřit si finance skrze vyšší mzdu než v Česku.

Veškerý kurzy angličtiny mi nepomáhaly... takže je nejlepší, když tam přijedete a skoro nemluvíte. Spadnete do vody a musíte plavat, takže to byl ten jazyk. Potom vlastně to, že my děláme za minimální mzdu, což je v mém věkovém průměru 8,21£ na hodinu, ale i ta jejich minimální mzda za kterou my tam děláme, tak vlastně mnohonásobně převyšuje mzdu v Česku. (Jana)

Pro několik informantů znamená migrace do Velké Británie „startovní čáru“ do života, možnost se skrze tuto zkušenost připravit na budoucnost a za rychlou dobu navýšit svůj lidský i finanční kapitál. Na základě motivací informantů lze poukázat také na „teorii NELM“ (z anglického „new economics of migration“) podle které je jedním z určujících faktorů také vnímaná vlastní deprivace (Stark a Bloom 1985) – v případě informantů se jedná o to, že vnímají, že postrádají znalosti či dovednosti, které by jim mohly být v životě užitečné.

Já mám gympl, nemám vejšku a umím v gastru. No, můžu pracovat prakticky kdekoliv, ale nemám nic extra. Tak jsem si řekl, že ty extra zkušenosti a ten jazyk se doučím prostě v Anglii. (Filip)

I přesto, že finanční motivace pro některé informanty téměř nehrála roli a převažovalo spíše „dobrodružství“, pro některé byla klíčovou. Například Filip nebo Patricie mohli díky migraci vyřešit svůj drobný dluh v Česku a někteří z informantů byli motivováni možností si „našetřit“ a pozměnit tak svůj život jiným směrem.

...dělám to kvůli tomu, abych si vydělal peníze, abych si mohl poplatit věci, který budu potřebovat do budoucna, abych změnil sám sebe a mohl odsud vypadnout. (Filip)

Hlavními „pull“ faktory Velké Británie jsou pro informanty: geografická blízkost, jednoduchost se do země dostat a významnou roli hrají také již existující sítě migrantů ve Velké Británii – několik informantů se pro zemi rozhodlo skrze kontakt na někoho, kdo v zemi žije a kdo jim s migrací pomohl nebo poradil. Toto poukazuje na tzv. teorii sítí v praxi, kdy je migrace do země upevňována skrze již existující sítě migrantů.

No, já znal jednoho basketaristu z Londýna, tak jsem se rozhodl pro Londýn. (Dalibor)

„Push“ faktory, které by informanty z Česka „vytlačovaly“ nejsou přímo zjevné, resp. explicitně vyjadřované, roli však hrály u Patricie, která dlouhou dobu kvůli v období finanční krize nemohla najít zaměstnání ve svém oboru. Referovat o všech informantech jako o „ekonomických migrantech“, jak je tomu ve statistikách (ONS 2019) může být zavádějící, a je tím opomíjena řada dalších faktorů, které motivaci podmiňují. S tím, že čistě ekonomická motivace u českých migrantů do Velké Británie není převažující se ztotožňuje ve své rigorózní práci také Musil (2008) a jako častý zastřešující motiv uvádí právě změnu v životě a nové „dobrodružství“.

Motivace (ne)zůstat ve Velké Británii

Hlavní motivace k tomu ve Velké Británii (prozatím) zůstat a nevracet se do Česka, i přesto, že informant návrat plánoval, jsou následující: a) stanovená vize, kterou chce informant dodržet (např. získat určité dovednosti, našetřit si danou finanční sumu), b) partner (Brit nebo cizinec) nebo c) lepší životní standard, na který si informant zvykl. Návrat do Česka se zdá být poměrně jednoduchý, pokud migrant nemá ve Velké Británii téměř žádné závazky (např. hypotéku, auto, partnera, děti ve škole) a s narůstajícím počtem závazků a větším „zakořeněním“ v britské společnosti překážky k návratu rostou. Jedním z důvodů pro návrat je, že informantům chybí

rodina nebo okruh přátel, a sice jako pomoc (např. při výchově s dětmi) nebo po psychické stránce.

Důvodem vrátit se by byla hlavně rodina, protože vlastně malá vyrůstá bez babičky, tak je to náročný, že jsme vlastně jenom my dva na ni. Že nám nikdo nepomůže no. (Emma)

Významným faktorem pro rozhodování o tom, zdali zůstat hrají u informantů rodinné či partnerské motivy, což uvádí v kontextu české migrace do Velké Británie také Janurová (2018). Například Klára, které Česko chybí, zatím zůstává ve Velké Británii kvůli svému příteli, který je Angličan. Mají však v plánu se do Česka přestěhovat v budoucích letech (případně trávit část roku v obou zemích). Podobně je na tom Leona, která má za manžela Ira. Emma uvádí, že o návratu už několikrát přemýšlela, nicméně ji „drží“ ve Skotsku manžel, který je Čech a ten preferuje v zemi zůstat. Může se tedy zdát, že nezávisí nutně na tom, zdali je partner Brit, cizinec nebo Čech, ale spíše na tom, jaký má vztah k životu ve Velké Británii či v Česku.

Jeden z důvodů, který mě tady drží, že mám přítele, jinak bych se asi přestěhovala už dávno. Měla jsem nabídky být na Islandu, to by mě lákalo. Ale že mám přítele, tak jsme zůstali tady. (Klára)

6.1.3 ZAČLEŇOVÁNÍ SE DO BRITSKÉ SPOLEČNOSTI

Charakteristiky informantů, jejich motivace k migraci, ale také znalost jejich předchozích zkušeností jsou důležité k pochopení toho, jak a proč se začleňují do britské společnosti. Zde je vycházeno z přístupu Levitt (1998), která dělí migranty z hlediska nabývání potenciálu sociálních remitencí do tří základních rolí, podle toho, jak se do místní společnosti začleňují. Jedná se o tzv. příjemce pozorovatele, pragmatiky a inovátory.

Z hovorů lze vyvodit dvě hlavní tendence, kdy přibližně polovinu informantů lze chápat výhradně jako pragmatiky, kteří se zapojují do života přijímající společnosti z praktických důvodů (Levitt 1998), a druhou polovinu jako záměrné příjemce inovátory. Právě inovátoři si vytváří největší prostor k nabývání i následnému šíření sociálních remitencí. Pouhým pozorovatelem společnosti, který přijímá sociální remitence v nejmenší míře a do styku se společností přichází minimálně, není z informantů nikdo.

Příjemci pragmatici se adaptují na život v místní společnosti, své chování mění spíše z důvodu, aby „zapadli“ a mohli vést v zemi běžný život. Příkladem může být učení se angličtiny u těch, u kterých to nebyla hlavní motivace pro život ve Velké Británii, učí se jazyk proto, aby se

dorozuměli v práci, v dopravě, v obchodech atp. Příjemci inovátoři aktivně vyhledávají nové příležitosti (např. podnikají výlety do okolí, objevují, účelově potkávají lidi z jiných kultur), nasávají nové přístupy a chování (např. aktivně se učí angličtinu, zajímají se do hloubky o určité typy chování) – a kombinují je s těmi, které mají a znají z Česka. Angličtina je jedním z nezbytných faktorů pro to, aby informanti byli pragmatiky či inovátory, a zároveň pro to, aby mohli efektivně přijímat sociální remitence. Učení se angličtiny a znalost jazyka je například u Patricie nebo Tadeáše podpořena již předchozí zkušeností s krátkodobým pobytem ve Velké Británii. Evě se pomohlo do britské společnosti začlenit i díky tomu, že dříve žila v Kanadě. Naučila se tak nejen dobře anglicky, ale už věděla, co obnáší začleňování se do nové společnosti. Dalibor a Jana, kteří přijeli s minimální znalostí jazyka, strávili prvních několik týdnů v zemi studiem na jazykové škole.

Určitě pomohly i ty zkušenosti z předchozích zemí, a Kanady, protože jsem nepřišla bez znalosti jazyka, takže ta jazyková vybavenost už tady byla. Neměla jsem problém si tady ve Velké Británii cokoliv zařídit.
(Eva)

Ačkoliv bude většina Čechů žijících ve Velké Británii alespoň pragmatiky (nežijí v českých komunitách a do kontaktu s místní společností přichází, protože to potřebují k běžnému životu v zemi), na příkladu Markéty lze ilustrovat, jak by příjemce pozorovatel mohl čistě teoreticky vypadat. Markéta žije uprostřed národního parku, mimo město, a pracuje v hotelu, ve kterém je zároveň ubytovaná. Uvádí, že žije trochu v „bublině“, její „hotelový život“ ji nenutí aktivně poznávat přijímající společnost. Ve styku je výhradně s lidmi, se kterými pracuje, jedná se o Čechy, Angličany i další cizince, a vzhledem tomu, že pracuje jako servírka, přichází do styku i s hosty z různých prostředí. Pokud by však nechtěla (a měla např. jinou pozici, ve které by nepřišla do styku s kolegy či zákazníky), tak život mimo hotel poznat vůbec nemusí a mohla by být spíše pozorovatelkou přijímající společnosti. Markéta se však o britskou kulturu i společnost zajímá, je v denním kontaktu s britskými zákazníky i spolupracovníky, podniká výlety do okolí a poznává také společnost mimo hotel.

6.1.4 VZTAH K ČESKU A VNÍMANÁ IDENTITA

Identita je považována za součást sociálních remitencí (Levitt 1998), která se může u informantů díky transnacionálnímu propojení proměňovat (Vertovec 2009). Pro kontext zkoumání je třeba alespoň nastínit to, jak informanti vnímají vlastní identitu, jaký mají vztah k Česku – a jak to ovlivňuje jejich život ve Velké Británii či jejich budoucí plány.

Vztah informantů k Česku a zapojení do českých komunit ve Velké Británii

Většina z informantů vnímá svůj vztah k Česku spíše pozitivně a uvádí, že jsou hrdí na to, že jsou Češi. Objevuje se tendence stát se (větším) patriotem až po příjezdu do Velké Británie, tedy ve chvíli, kdy člověk na základě toho, že pozná cizí kulturu, objeví zároveň kulturu vlastní. Někteří informanti si uvědomili prvky české kultury, až když jim začala scházet, anebo jim nevyhovovala kultura britská. Roli při poznávání sebe samotných i vlastní národní identity hraje i to, že se informanti setkali s řadou lidí z jiných zemí.

Řekla bych, že vlastenka jsem. Že jsem nebyla taková vlastenka, když jsem sem přijela. Ale tím že jsem tady a poznávám spoustu jinech národností a zvyků, tak bych řekla, že jsem si uvědomila, že vlastenka jsem. (Klára)

Svůj vztah k Česku vnímám jako velice kladný. Tím, že jsem odjela tak mám takový pocit patriotismu, jsem jako hrdá, že jsem Češka a na ty české lidi, jak jsou, já nevím...asi inteligentní (smích), nebo kolik toho dokázali. ... Já myslím, že se to znásobilo, když jsem přijela. Asi jsem to tak cítila už trochu předtím, ale ne tak silně, takže to asi cítím více. (Patricie)

Několik informantů uvedlo, že jejich vztah k rodné zemi je na hranici mezi pozitivním a neutrálním, do Česka se vrací rádi, ale nic je v zemi nutně „nedrží“. Kromě rodiny a přátel pevné vazby na domovinu nemají. Ačkoliv nikdo z informantů nemá vyloženě negativní vnímání a u většiny převažuje pozitivní vztah k Česku, většina z nich nevyhledává ve Velké Británii další Čechy. Informanti krajany aktivně nevyhledávají, někteří se tomu snaží dokonce „vyhýbat“. Nejedná se nutně o to, že by neměli rádi krajany, ale spíše to souvisí s následujícími důvody: 1) informanti míří do země kvůli angličtině a rozhodnutí nevyhledávat krajany potvrzuje jejich motivaci zlepšit se v jazyce, 2) ačkoliv informanti krajany nevyhledávají, stejně je někde potkají (např. v práci, a nemají tak potřebu vyhledávat další Čechy), 3) lidé v páru nemají tendenci vyhledávat další přátele, 4) informanti jsou součástí virtuální české komunity na Facebooku, která má především informační funkci – nepotřebují se tak setkávat s dalšími Čechy i v reálném životě.

Už prvně když jsem přijel, tak jsem piloval angličtinu a byl jsem spíš nešťastnej z toho, když jsem potkal Čecha. Teďka už to je jiný. Mám třeba rád i Slováky, to je prostě pak ta konverzace úplně o něčem jiným. ... Ale nijak je nehledám, že bych seděl na Facebooku a hledal tady v okolí nějaký Čechy. Asi to je i tím, že tu jsme s přítelkyní a vystačíme si často spolu. Nemáme nějaký tendence se nutně seznamovat s Čechy, třeba by to bylo jiný, kdybychom byli sami každý, žejo. (Tadeáš)

Nikdy jsem se o vyhledávání Čechů nesnažila. Ale mám teďka jednu Češku kamarádku, se kterou si rozumíme, ale nesnažila jsem se nikdy. Naopak, když jsem sem přijela jako au-pair, tak jsem se snažila tomu vyhýbat, protože můj hlavní účel tady se bylo naučit anglicky a nemluvit česky. (Patricie)

Opakuje se názor, že většina informantů se s nějakými Čechy (anebo Slováky, které považují za velmi blízký národ) potká i přesto, že je aktivně nevyhledávají. Z rozhovorů vyplývá, že téměř každý z informantů zná ve Velké Británii nějakého dalšího Čecha, anebo s ním přijde do kontaktu. I přesto, že informanti nežijí v českých komunitách a nestýkají se výhradně s Čechy, je většina z nich zapojena do komunit, které existují ve virtuálním světě, a sice jako Facebookové skupiny sdružují tisícovky Čechů a Slováků. Tyto skupiny (komunity) slouží informantům převážně ke zjišťování informací (např. o aktuálních tématech, životě ve Velké Británii), k předávání zkušeností nebo také k nabízení či k hledání zaměstnání a ubytování mezi krajany. Například Dalibor i Eva díky jedné z těchto skupin našli ubytování (Eva dříve v Kanadě).

Žiju na share-house se Slováky a vycházíme výborně. Ze začátku jsem si koupil jazykový kurz přes Student Agency na jeden měsíc a bylo to i s ubytováním, takže jsem žil u jedné anglické rodiny. Pak jsem nevěděl co dál, musel jsem si něco najít, protože jsem tu chtěl zůstat. Tak nejlehčí bylo, že na Facebooku jsem si našel skupinu „Češi a Slováci v Londýně“ a pak jsem se přestěhoval k těm Slovákům. (Dalibor)

Vnímání vlastní identity

Při zkoumání toho, jak informanti vnímají svou identitu se ukázalo, že většina se vnímají jako Češi a ve Velké Británii se vidí spíše jako cizinci. Leona, Emma a částečně i Tadeáš jsou jediní, kteří vnímají svou identitu a mentalitu spíše rozpolceně a někde „napůl cesty“ mezi Českem a Británií. Leona i Emma žijí v zemi více než deset let, stejně jako Patricie, která si však stále přijde „dost cizí“. Právě takové vnímání sebe samotné a své identity ji stále táhne do Česka, neboť o návratu z těchto tří informantek přemýšlí nejintenzivněji.

Teďka s tím Brexitem je to takové zajímavé. Já sem sice Češka, ale hlavou jsem Britka, prostě Británie je můj domov. (Leona)

Tak pořád jsem samozřejmě Češka, to budu do smrti, ale jakože takhle když se mě zeptá někdo, kde jsem doma tak nedokážu říct ani tam ani tam, protože je to napůl, protože tu v podstatě žiju už polovinu svého života. (Emma)

Je vhodné si povšimnout, jak je vlastní identita informantů formována a utužena místem, ve kterém se narodili a ve kterém vyrostli, tedy v Česku. Nikdo z tázaných například nevedl, že

se cítí být Evropanem či snad „globálním občanem“, což by mohlo znamenat jiné předpoklady pro to, jakým směrem by se mohl odvíjet jejich život (Berners-Lee 2019).

Tadeáš má pocit, že jeho identita je proměnlivá, a uvádí, že to je i díky tomu, že to chce. Je vhodným příkladem inovátora, který „nasává“ místní zvyklosti a chování, a propojuje je se svým předchozím chováním. Umí si představit transnacionální život, tedy život „zároveň“ v Česku i ve Velké Británii (uvádí např. půl roku v jedné zemi a půl roku v druhé). Tadeáš uvedl, že v jeho případě hraje významnou roli angličtina, kterou má na dobré úrovni a která mu částečně umožnila „převzít“ britskou identitu. Některé anglické pojmy či situace totiž nelze přeložit, aby jim člověk porozuměl, musí si je tzv. „přivlastnit“ a poznat je v britském kontextu.

Většina informantů uvádí, že se v britské společnosti vnímají jako cizinci, imigranti. Vzápětí však uvádí, že jsou přijati místní společností a nikdo jimi „nepohrdá“ a místní na ně jsou „ohleduplní“, např. když neporozumí řeči. Způsob, kterým informanti podávají, že „jsou cizinci, ale není jimi pohrdáno“ vypovídá o tom, jak chápou slovo cizinec z českého kontextu. Většina uvádí, že v Česku jsou cizinci a imigranti chápáni mnohem negativněji než ve Velké Británii a společnost je vůči takovým lidem spíše uzavřená.

Jo tak rozhodně se vnímám jako cizinec. Oni tebou nepohrdají mi přijde, ač tady je silnej Brexit a uprchlíci, přistěhovalci, tak mi nepřišlo, že by se mnou nějak pohrdal. (Filip)

Jsem tady jakoby cizinka. Ale je spousta lidí kolem mě, hlavně tedy jako Angličani, se kterými jsem dost ve styku, když pracuji v té restauraci, a tak si nepřipadám nějak špatně, že jsem cizinka. Když to tak řeknu, tak jsem se v Čechách občas potkala, s tím, že tam nebyli turisté třeba úplně vítaní. Přijde mi, že tady jsem cizinkou a uvědomuji si, že jsem odjinud, že je tady ten rozdíl, ale tak mi to nevadí, protože že jsou všichni pozitivní, přátelský. Nikdy jsem neměla problém, že jsem z ciziny. (Klára)

No jasně, vnímám se jako cizinka, i když jsou na mě hodně ohleduplní. Určitě v angličtině najdu slangové výrazy, kterým já vůbec nerozumím. A k tomu jsou fakt úplně ohleduplní, „jasně ty tomu nemůžeš rozumět, protože nejsi odsud“. (Eva)

Jediná Jana má s Brity také negativní zkušenost. Vnímá výrazný rozdíl v tom, jací byli Britové po svém příjezdu do země (kdy byla studentkou a zároveň turistkou) a poté, co začala pracovat. Jana uvádí, že se následně v pracovním prostředí s Brity příliš nespřátelila a spíše měla chvílemi pocit, že je „levnou silou z Východu“. Informantka nicméně vnímá zkušenost v pozitivním světle, a uvádí, že to v ní posílilo také vnímání své české identity.

Oni se Britové k vám chovají strašně hezky, pokud tam jste jako turista, tak je vnímáte jako noblesní lidi, vnímáte úplně jiný lidi, než jsou v Česku. Ti profesori byli strašně milí, helpful, friendly, já jsem byla z Británie wow. Byli hrozně moc zvyklí za všechno děkovat, prosit, velká úcta mezi nima. (Jana)

POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ: FÁZE NABÝVÁNÍ

Na fázi nabývání potenciálu sociálních remitencí je v této kapitole nahlíženo skrze to, jakou roli hraje kontext Velké Británie (a vnímané rozdílnosti mezi Velkou Británií a Českem), pracovní místo informantů a také ostatní místa, na kterých se běžně nacházejí.

6.1.5 ROLE KONTEXTU VELKÉ BRITÁNIE

Rozpoznat rozdíly mezi Českem a Velkou Británií, tak jak je vnímají informanti, je důležité k analýze toho, jakou roli hraje kontext Velké Británie u vzniku potenciálu sociálních remitencí. Následující část textu se zabývá tím, jak informanti vnímají britskou společnost (jaké prvky vyzdvihují a proč) a také je vyhodnoceno, jaké chápou hlavní rozdíly mezi Českem a Velkou Británií– tyto rozdíly mohou být důležitou součástí potenciálu sociálních remitencí.

Britská společnost

Při analýze toho, jak informanti vnímají a charakterizují britskou společnost, se ve většině rozhovorů opakovalo několik vzorců. Informanti nejčastěji zmiňovali čtyři charakteristiky: a) přátelské a otevřené chování Britů, b) specifický britský přízvuk, který může činit problémy v komunikaci, c) větší svoboda, d) multikulturní prostředí a e) rozdíly mezi Angličany a Skoty.

Ve všech rozhovorech se opakuje názor, že Britové jsou velmi přátelští, otevření, a že s nimi informanti spíše neměli špatnou zkušenost. Zároveň informanti uvádí, že ačkoliv jsou Britové velmi přátelští a nápomocní, není to mnohdy upřímné chování, ale spíše „postoj“ či „tvář“, kterou ukazují navenek. Informanti zdůrazňují, že se s přátelským chováním se setkávají především na venkově nebo v menších městech. Například když se jich kolemjdoucí zeptá, jak se v daný den mají. Informanti uvádí, že i ve městech jsou lidé přátelštější v porovnání s Českem, více laskaví a usměvaví. Jedná se o společenskou charakteristiku, kterou informanti vnímali výrazně po jejich příjezdu do země a vnímají ji i nyní, a to stále pozitivně.

Britové mi přijdou takoví milejší, trošku, takoví víc otevřenější. ... Co mě překvapilo, jak jsou Angličani jakoby celkem otevření k novým lidem, nebo aspoň ty se kterými jsem se zatím potkal. Jsou takoví celkem přátelští, nejsou takoví... nemají takovej odstup. (Ondřej)

V rozhovorech se také opakoval vzorec, že informanti vnímají ve Velké Británii větší svobodu – například v projevu, ať už skrze oblečení, sexuální vyjádření atp. Informanti cítí, že mají větší svobodu v tom, že je ostatní nebudou soudit a „ukazovat si na ně prstem“. Zároveň hraje roli vzdálení se od svých přátel či známých v Česku (geografické, ale také jiným nastavením mysli) a to, že za sebe informanti musí sami převzít odpovědnost. Informanti uvádí, že britská mentalita je více otevřená, ambicióznější a nebojí se dělat chyby, ilustrují to např. na fungování institucí, ale také to pozorují na jednotlivých Britech.

Líbí se mi, jak tady je taková strašná svoboda, takový nezájem lidí okolo, třeba lidi se nezajímají, v čem jdete ven. Takový to „čecháčství“, to tady prostě není. A to se mi strašně líbí. Takže, co jsem se tu naučila je, že mě nevadí vylézt na ulici v tom, co mě napadne, prostě chodím v tom, co mi momentálně vyhovuje a v čem chci jít a neřeším, jestli mi to sluší nebo ne. A vím, že se za mnou nebude nikdo ohlížet a nikdo mě nebude pomlouvat. (Jana)

Já mám pocit, že Angličani všeobecně jsou hodně flexibilní v hledání nových řešení. Kdežto v Čechách je to všechno starý, zažitý, nic nového, žádný nový experimenty. Mám pocit, že tady (ve Velké Británii) jsou víc progresivnější a iniciativnější v tomhle. Třeba zkusí na úřadě něco řešit novým způsobem, nějakým jiným postupem – oukej, za rok se zjistí, že to nefunguje, tak to změníme. A nemají s tím problém. A Čechům by tohle neuškodilo, snažit se hledat efektivnější a nové řešení – možná i za cenu, že občas to prostě nedopadne úplně nejlíp, ale myslím, že to pořád má smysl. Poučíš se z vlastních chyb. (Patricie)

Jednou z charakteristik britské společnosti, která některé z informantů zprvu zaskočila a nebyli na ni nutně připraveni byl britský přízvuk. Ten se v různých částech země poměrně liší a přijetí přízvuku a slangu charakteristického pro danou oblast může také být potenciálem sociálních remitencí.

Všichni informanti vnímají Velkou Británii jako velmi multikulturní, člověk se podle nich může potkat s lidmi nejrůznějších kulturních pozadí a ze zemí celého světa. Roli hraje také to, že pro většinu z informantů se jedná o první styk s tolika lidmi jiných kultur, v rozhovorech se například několikrát opakovalo slovo „černocho“, které reprezentuje někoho, kdo je exotický a koho viděli párkrát v životě, na „černoších v Česku“ někteří informanti ilustrovali slovo cizinec. Sami informanti reflektují, že skrze to, že nyní znají lidi z různých zemí, tak se mění jejich pohledy na svět a vlastní mentalitu – otevírá se velký prostor pro příjem potenciálu sociálních remitencí (např. v rámci interkulturní komunikace, komunikace, rozhledu), kdy klíčovou roli hraje pracovní prostředí. Multikulturní prvky vnímají informanti nehledě na to,

jestli žijí ve velkém městě nebo na vesnici, téměř všichni pracují kromě Britů i s několika dalšími cizinci.

Většinou pracuji s cizinci, je tady hodně lidí z Evropy jako Rumunska, Maďarska, Polska, Slovenska. Potkal jsem i Čechy. Pak tady pracuje pár Skotů a Angličanů, ale spíše na manažerských pozicích. Ale měl jsem i kolegy z JAR, Estonska, Německa, Nový Zéland, Nepál. Hodně často se to mění. (Karel)

... máme vlastně v týmu hodně lidí z ciziny, je tam Kanadčan, pár lidí taky z Česka a Slováci, Angličani a nějaký Maďaři. V kuchyni taky cizinci, takže jsem furt ve styku s lidma z úplně jinech zemí. (Tadeáš)

Ty možnosti tady jsou větší, tím, jak to je víc multikulturní, jak je to víc na západě. (Filip)

Informanti, kteří se setkali se Skoty (anebo ve Skotsku žijí, popř. dříve žili) vnímají rozdíly mezi Angličany a Skoty. Skotové jsou podle nich přátelštější a upřímnější, a mají jinou mentalitu než Angličané, kteří se dle informantů ve skutečnosti trochu „přetvařují“, že je vše vždy v pořádku. Zároveň jsou podle informantů Angličané více konzervativní a nápomocní, ale cizí lidi si „nepřipouští k tělu“. Tím vznikla u těchto informantů větší náklonnost právě ke Skotům, neboť se z analýzy rozhovorů zdá, že jsou Skotové podobnější Čechům – jsou upřímnější, pracovitější a „obyčejnější“.

Vnímané rozdíly mezi českou a britskou společností

Důležitou součástí této práce je pochopit to, jak informanti vnímají Česko a následně určit, jaký se otevírá potenciál pro vznik sociálních remitencí určený právě kontextem Čecha žijícího ve Velké Británii. Nejčastěji zmíněné prvky týkající se Česka a české společnosti, které se v rozhovorech opakovaly jsou následující: negativní smýšlení, nepřívětivost k cizincům (turistům, imigrantům), pracovitost Čechů, lepší systém zdravotnictví v Česku a horší fungování institucí v Česku obecně. Trendy, které lze dle informantů pozorovat jsou, že Česko „dohání“ západní země Evropy a že život v Česku je o trochu pomalejší než ve Velké Británii.

Negativní smýšlení bylo jednou z hlavních charakteristik české společnosti u většiny z informantů. Podporuje to i fakt, že si u britské společnosti všímají nejvíce otevřenosti a laskavosti. Další negativní prvek, který informanti reflektují je, že Češi nejsou příliš nakloněni cizincům a imigrantům. U několika informantů se také projevuje tzv. kontaktní hypotéza (Allport 1954), která předpokládá, že kontakt mezi členy různých společenských skupin může vést k odbourání předsudků.

Já si myslím, že každý Čech je trochu rasista. V Praze potkáš pár černochů na Václaváku, jak prodávají vstupenky do Duplexu a tady (ve Velké Británii) jsi jakoby v tom. Tady to jsou sami Arabové a polský komunita a je to tady hodně o těch komunitách a hodně černejch lidí. Pro mě jako velkej kulturní šok, ale já jsem se tomu přizpůsobil, normálně jsem to vstřebal a normálně s nima žiju – a nemám problém se bavit s kýmkoliv. (Filip)

Co se týče institucí, informanti vyzdvihují český zdravotnický systém, který je podle nich oproti britskému National Health Service (NHS) kvalitnější a efektivnější. To uvádí alespoň ti informanti, kteří mají zkušenost s britským NHS. Stejně vnímání a nespokojenost Čechů uvádí například i Kuntová (2016) ve své diplomové práci. Dále jsou Češi podle informantů také více pracovití, zaměřeni na detail a umí improvizovat. Jana výstižně uvádí, že když se Britovi něco rozbije, tak si zavolá opraváře a když se něco rozbije Čechovi, tak si to sám opraví.

Z rozhovorů vyplynulo několik hlavních vnímaných rozdílů mezi českou a britskou společností, přehled je uveden v tabulce 6. Vnímané prvky se týkají chování lidí (ve Velké Británii jsou lidé milejší, laskavější a přátelštější; více ambiciózní; v práci lenivější), nastavení společnosti (britská společnost je více „otevřená“), fungování institucí (celkově efektivnější ve Velké Británii kromě systému zdravotnictví; lepší zákaznické služby; přátelské pracovní prostředí) či vnímané charakteristiky jako to, že v Česku je příjemnější počasí (tj. méně deštivé) nebo lepší jídlo.

Tabulka 6: Vnímané rozdílnosti mezi Českem a Velkou Británií

V Česku (na rozdíl od Velké Británie)	Ve Velké Británii (na rozdíl od Česka)
Lidé jsou negativněji naladěni a více si stěžují	Lidé jsou milí, laskaví a přátelští
Lidé jsou upřímnější (řeknou spíše co si myslí)	Lidé jsou otevření (různým názorům, novým možnostem atp.)
Společnost se pomalu začíná „otevřít“ a dohání „západní“ země	Společnost je naladěna pozitivněji
Lidé pracovitější, schopni lépe improvizovat	Lidé jsou ambicióznější, mají flexibilnější nastavení myšlení, zároveň jsou v práci lenivější
Delší mateřská dovolená	Kratší mateřská dovolená (vnímáno pozitivně – větší emancipace žen, i záporně)
Hůře fungující instituce, kromě zdravotnického systému (ten zdůrazňován)	Lepší fungování institucí (př. efektivnější úřady a vzdělávací systém; nikoliv zdravotnictví)
Pracovní prostředí: méně přátelské, vysoké požadavky na výkon a znalosti	Pracovním prostředím: přátelský přístup a větší podpora ze strany zaměstnavatele

Příjemnější počasí (neprší tak často)	Komplexnější přístup k cestování (výhodnější cena letenek, větší výběr destinací)
Lepší jídlo	Lepší zákaznické služby

Zdroj: Vlastní vypracování na základě rozhovorů

6.1.6 ROLE PRACOVNÍHO PROSTŘEDÍ

Pracovní prostředí je pokládáno za klíčové místo pro nabývání sociálních remitencí (Grabowska 2017), neboť na něm migrant získává prostor proniknout do místní společnosti (v závislosti na dané pozici), tráví na místě většinu svého času a vytváří se tak významný potenciál k nabývání sociálních remitencí. Pracovní prostředí je také důležité také pro fázi přenosu a šíření sociálních remitencí, a to po návratu do domácí země.

Pracovní pozice informantů

Co spojuje všechny informanty a co lze předpokládat také ze statistik (ONS 2019) je, že migranti ve Velké Británii pracují zejména na nekvalifikovaných pozicích¹¹ (i přesto, že někteří z nich kvalifikace a vzdělání v oboru mají). Pokud žijí informanti ve Velké Británii delší dobu, pak na nekvalifikovaných pozicích začínali a postupem času si doplnili vzdělání či potřebné kvalifikace. Takové pozice lze tak vnímat jako tzv. vstupní pozice, neboť umožňují informantům do společnosti „vstoupit“. Zároveň je snadné si práci na takové pozici najít, „mít ji do začátku“, lze ji rychle změnit, zlepšit si pomocí ní angličtinu (viz motivace informantů), vydělat si na ní více financí než v Česku, a to za kratší dobu (viz ekonomické motivace), a také lze díky práci na vstupní pozici žít v místech, na kterých by k tomu jinak neměli příležitost.

Příklady toho, co informantům umožňují/zprostředkovávají nekvalifikované pozice jsou např. větší rozhled a know-how (možnost si vyzkoušet různé pozice a zjistit jak „věci fungují“ jinde), čas (informant získává čas, má příjem a mezitím se může věnovat vlastním projektům, studiu, výběru budoucího povolání atp.), sociální dovednosti, zlepšená angličtina, finanční prostředky a sociální kapitál (informanti přichází do styku s novými lidmi v přijímající zemi). Většina informantů pracuje (nebo začínala) ve službách, které jsou typické tím, že migrant přijde do styku s velkým množstvím lidí (kolegové, zákazníci) – a to často z multikulturního prostředí,

¹¹ Ve Velké Británii se jedná o tzv. „unskilled“ či „semi-skilled“ pozice, ke který, člověk obvykle nepotřebuje žádnou speciální kvalifikaci či vzdělání, vykonávat je tak může téměř kdokoli.

otevřít se jim prostor přijímat potenciál sociálních remitencí. Informanti na těchto místech získávají nové přátele, v některých případech nachází i nové partnery.

Mezi vstupní pozice patřily u informantek, které jsou ve Velké Británii více než deset let, především au-pair pozice. Jednalo se o jednu z mála typů pozic, díky kterým se dalo do Velké Británie v tu dobu snadno „dostat“. Ostatní informanti, kteří migrovali v pozdějších letech začínali pracovat především ve službách – v gastronomii (př. číšník/servírka, obsluha baru, výpomoc v kuchyni, recepční). Pro práci na těchto pozicích není třeba žádná kvalifikace, někdy ani znalost angličtiny, a je tak poměrně jednoduché na takové pozici začít pracovat. I přesto, že není složité se na pozici dostat (nebo právě proto), práce může být fyzicky i psychicky náročná. Náročnost takové práce mohou umocnit i některé fáze kulturního šoku spojené například s frustrací či úzkostí z nového prostředí, které provází většinu lidí, kteří se ocitnou v docela jiné zemi a kultuře. Začátek tak může být pro informanty složitý a zároveň jim může být tato zkušenost přínosná – i proto je důležité znát motivace informantů a to, s jakým nastavením mysli do země odchází. Pokud míří do Velké Británie za „dobrodružstvím“ pak se mohou mnohemu skrze takový zážitek naučit a získat, pokud však jsou motivováni pouze ekonomicky, pak jim může takový zážitek pobyt znepríjemnit.

Zmíněné vstupní pozice slouží také pro rozvoj a růst informantů, ať už profesní anebo pro rozvoj jejich lidského i finančního kapitálu. Zároveň je třeba uvážit, že většina informantů, kteří žijí ve Velké Británii už delší dobu, si vyzkoušeli obdobných pozic několik. Emma, která pracovala zpočátku jako au-pair bez znalosti angličtiny, si vyzkoušela i mnoho dalších pozic například v gastronomii, doplnila si potřebné vzdělání na univerzitě a nyní pracuje jako zdravotní sestra, což je povolání, které ji naplňuje. Podobnou zkušenost má Patricie, která pracuje jako architektka, této fázi však předcházela poměrně dlouhá cesta, která ji zavedla i jinými směry.

Dalibor, který pracuje v současnosti jako taxikář pro Uber využívá flexibility této pozice k rozvíjení svého koníčku (a částečně druhého povolání), tedy hraní v kapele. Dále Karel, který pracuje částečně jako číšník a kuchař, může díky této práci žít v okolí skotských ostrovů. Volný čas využívá k cestování a fotografování, což pro něj představuje koníček a částečný přivýdělek, do budoucna by se tomu však rád věnoval na plný úvazek. Informanti uvádí, že se díky vstupním pozicím naučili pracovat v odvětví, ve kterém většina z nich předtím nepracovala. Například Tadeáš chce zkušenosti nabyté z gastronomie použít k otevření vlastní kavárny.

Patricii počáteční zkušenost, kdy pracovala na nekvalifikovaných pozicích rozšířila obzory o psychicky i fyzicky náročné práci ve službách a o celkovém fungování podnikání v gastronomii. Nyní se svým partnerem otevírají gastronomický podnik ve Velké Británii a v budoucnosti chtějí to samé udělat i v Česku, plánují si tak „vytvořit most“ z Velké Británie do Česka. Ondřej, který pracoval jako asistent v kuchyni považuje svou pracovní zkušenost za pozitivní i z důvodu, že si mohl takové povolání vyzkoušet – v Česku by se k podobné práci nedostal. V rozhovoru po návratu do Česka uvedl, že se mimo jiné naučil i dobře vařit a dnes to využívá i ve svém běžném životě, vede to podle něj i k větší udržitelnosti a menšímu plýtvání potravin. Sami informanti nicméně reflektují, že to, co se na daných pozicích učí souvisí především s tím, že žijí v jiné zemi. Markéta si díky práci na pozici servírky si uvědomila, že takovou práci nechce dělat dlouhodobě a uvádí, že bude hledat něco, čemu se bude chtít věnovat, zatím to však nenašla. Mezitím si však může díky své pozici zlepšovat angličtinu, nabývat sociálních dovedností či si budovat finanční zásobu.

Informanti souhrnně uvádí, že je život ve Velké Británii „posunut dál“ a získali tak přínosnou zkušenost, a to především díky nabyté sebereflexi a rozšířeným obzorům (jedná se o potenciál sociálních remitencí, viz podkapitola 6.3.2). Filip, říká, že život v zahraničí ho donutil se nad mnoha věcmi zamyslet a ačkoliv uvádí, že je pro něj tento život náročný a vlastně se těší až odjede, chápe svou zkušenost jako přelomovou a přínosnou ve svém životě. Jeho pracovní prostředí ho učí dotahovat věci do konce, ukazuje mu, jak to funguje jinde a také vnímá, že se učí více než si prozatím uvědomuje.

Jde o to, že Británie je jakoby startovací pozice pro mě, já to beru jako odrazovej můstek, trochu jako nutný zlo. ... Tohle bych doporučil každému studentovi, každému člověku, co dostuduje střední školu a přesně neví co dál. Když víš, že chceš být zubař tak ok, jdi studovat a buď zubař. Ale pokud si někdo jenom trochu není jistej, tak může na půl roku, na rok zmizet. Jet někam studovat, naučit se jazyk, to je opravdu cenná zkušenost. (Filip)

Já si myslím, že tohle by si měl vyzkoušet každý... vypadnout na nějakou dobu do zahraničí, zkusit si žít mimo tu svoji bublinu, mě to hodně ovlivnilo. (Tadeáš)

Specifika pracovního prostředí ve Velké Británii

Porozumět pracovnímu prostředí informantů ve Velké Británii je důležité k pochopení jakého potenciálu sociálních remitencí mohou v těchto místech nabývat. V rozhovorech bylo důležité, aby informanti nastínili nejen své pracovní prostředí a jak probíhá jejich práce, ale také s jakými lidmi se stýkají, jaké činnosti vykonávají a jestli sami vnímají, že se něco učí či přejímají určité

místní charakteristiky. Informanti nejčastěji uváděli, že přichází (či v minulosti přišli) do kontaktu se spoustou lidí, nejen s Brity, ale také s lidmi z dalších národností. Jedná se o kolegy i zákazníky. Dalším specifickým je, že informanti chápou své pracovní prostředí méně „formální“ a „uvolněnější“ než v Česku, například díky tomu, že si majitelé i zaměstnanci mezi sebou tykají a chovají se k sobě spíše přátelsky. Podle informantů jsou používána více křestní jména, přístup k jednotlivci je personalizovaný a také způsob socializace je u některých přátelštější než v Česku – zde však může hrát roli obor, ve kterém pracují.

Přijde mi, že jsou takový lenivější v té práci. Že třeba v Česku na těch brigádách tam to bylo takové rušné, že jsme prostě museli jako fakt makat. Tady mě to přijde taková, že pohoda. (Markéta)

Máme v týmu hodně lidí z ciziny, je tam Kanadčan, pár lidí taky z Česka a Slováci, Angličani a nějaký Maďaři... v kuchyni taky cizinci, takže jsem furt ve styku s lidma z úplně jiných zemí. No jinak v práci se hodně bavíme o těch svých zemích, co se kde dělá jinak, i se občas sejdeme s těma lidma po práci. (Tadeáš)

Zároveň informanti několikrát uvedli, že ve Velké Británii existuje menší propast mezi praxí a studiem v Česku. Roli hraje i dobrovolnictví. Ondřej uvádí, že je ve Velké Británii větší možnost získat skrze dobrovolnictví pracovní zkušenost, sám jako dobrovolník pracoval a vniklo mu to myšlenku pracovat jako dobrovolník i v Česku. To po návratu opravdu uskutečnil, přednáší na školách a šíří povědomí o udržitelnosti, využívá tak i myšlenky, které přijal životem ve Velké Británii a v tomto případě se jedná o právě sociální remitence. Ondřejovi, Evě nebo Emmě dále přijde snazší studovat vysokou školu a moci u toho pracovat, systém vzdělávání chápou jako více propojený s reálným světem práce, než je tomu v Česku.

6.1.7 ROLE DALŠÍCH MÍST

Kromě pracovního prostředí byly informanty zmíněna další klíčová místa, na kterých dochází k nabývání potenciálu sociálních remitencí. Informanti se na nich nachází buď během svých pracovních dnů (cesta zpět a do práce), o volnu či během cestování (výlety do okolí, cesty a dovolené ve Velké Británii). Jedná se o následující místa: kavárny, restaurace a bary, hudební kluby, vzdělávací zařízení (př. jazykové školy, univerzity), parky, obchody a obchodní domy, charitativní obchody, městská hromadná doprava, dětské kluby (u informantů s dětmi) anebo místa pro trávení volnočasových aktivit (např. posilovna, kino, stěna na lezení).

Na těchto místech přichází informanti do styku s britskou společností (tj. s Brity a dalšími cizinci), pozorují, jak se ostatní chovají, vstřebávají místní normy, a to jak společnost „funguje“. Všichni informanti jsou nuceni se přijímající zemi nějakým způsobem přizpůsobit anebo dokonce přijmout místní chování, stávají se tak již zmíněnými pragmatiky či inovátory.

PŘEHLED POTENCIÁLU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Tato část analýzy se soustředí na ucelený přehled a přiblížení potenciálu sociálních remitencí, který informanti nabývají. Přiblíženy jsou prvky, které jsou informanty přijímány (některé z nich i přenášeny či šířeny) a které se mohou stát atributy či reálnými sociálními remitencemi (po rozšíření). Tato podkapitola se věnuje přijímaným vzorcům chování (6.3.1), zvláště také sociálním dovednostem (6.3.2.) a sociálnímu kapitálu (6.3.3).

Levitt (1998) uvádí, že sociální remitence lze chápat jako normativní struktury, ze kterých se odvíjí vzorce chování a zároveň je sociálními remitencemi také sociální kapitál. I v tomto výzkumu lze identifikovat několik norem charakteristických pro britskou společnost, minimálně ty, které reflektují informanti. Mezi vnímané normy spadají a) otevřenost a laskavost britské společnosti, b) pocit svobody a c) větší neformálnost. Otevřenost, laskavost a spíše přátelské chování britské společnosti je norma, kterou informanti popisují nejčastěji a zároveň ji chápou jako hlavní rozdíl mezi českou a britskou společností. Z normy pak vyplývá chování, které většina informantů uvádí, že sami přijali (tj. jsou laskavější, otevřenější, tolerantnější), a někteří uvádí, že by ho rádi přenesli také do Česka, popř. se o to snaží. Větší pocit svobody je další normou, která se v rozhovorech opakovala. Informanti vnímají ve Velké Británii větší pocit svobody, např. v projevu (např. skrze oblékání), v možnosti otevřeného sexuálního vyznání, nebo také skrze větší finanční svobodu a životní úroveň. Větší neformálnost (v pracovním prostředí), která je reflektována informanty může souviset s tím, že se v angličtině vysloveně nerozlišuje tykání a vykání (ačkoliv to lze nahradit vhodnými frázemi), a běžné je si mezi lidmi tykat. Jak již bylo uvedeno, informanti toto chování pozorují i ve svém pracovním prostředí.

6.1.8 VZORCE A SYSTÉMY CHOVÁNÍ

Vzorci a systémy chování pramení z výše uvedených norem. Mezi vzorce chování spadá: přátelské a laskavé chování, méně formální chování, nové způsoby stravování, nové způsoby oblékání, nové způsoby trávení volného času a pozměněné kulturní tradice. Dále sem lze zařadit

angličtinu a sociální dovednosti, které jsou v této práci považovány za klíčový potenciál sociálních remitencí – jsou zde představeny do většího detailu v podkapitole 6.3.2.

Přátelské a laskavé chování

Většina informantů uvedla, že se změnilo jejich chování, a díky životu ve Velké Británii jsou více přátelští, otevření a laskavější k ostatním (např. se usmívají, zdraví neznámé lidi). Informanti tento potenciál sociálních remitencí přijali vědomě, považují chování za velmi pozitivní – i když ví, že takové nemusí být nutně upřímné a nevyovídá o realitě. V rozhovorech se opakuje vzorec, že se informanti díky životu ve Velké Británii chovají jinak a vnímají se jako více přátelští.

Myslím, že se třeba více usmívám na lidi. Tím, že jako je odměním úsměvem a spíš je pozdravím, to jsem dříve nedělala a je to spíš taková přirozená reakce na ten jejich úsměv. Záleží, jak vás někdo zdraví, jak se na vás směje. (Patricie)

Možná jsem víc pozitivní. V práci a chovám se, jak jsem říkal, ono i když to je jen naoko, ale i tak to člověka potěší. (Dalibor)

Informanti uvádí také zvýšenou otevřenost vůči novým věcem a větší toleranci, kterou u sebe pozorují. Například Tadeáš zmiňuje, že se nyní „chová jako Angličan“, je více přátelský a otevřený. Zároveň zmiňuje místní zvyklost pozdravit řidiče v autobuse (při nástupu i výstupu), což se mu líbí a ze začátku ho to překvapilo, nyní to však praktikuje také.

...jsem řekl bych takovej víc otevřenej. Prostě novejm možnostem, lidem, všemu v podstatě. Víc pozitivní taky. (Tadeáš)

Určitě jsem mnohem, mnohem tolerantnější. Já jsem teda vždycky byla hodně tolerantní a otevřený člověk a jen tak mě něco nepřekvapí, a vidím dobro v lidech, dřív než to špatné... určitě vidím dobro v lidech a otevřelo mi to oči být víc tolerantní. (Leona)

Co se týče přenosu tohoto potenciálu sociálních remitencí, zdá se, že informanti tak činí vědomě i nevědomě. Často téma vyplyne z konverzace nebo si potencionální příjemce povšimne nového chování u informanta, skrze to pak dochází k diskuzi.

Neřekla bych, že jsem nějakou otevřenost úplně aktivně přenesla... ale spíše je to takové pasivní. Když se vídám s kamarády a rodinou tak vidí, cítí, že jsem prostě více otevřená, že mi to dalo nadhled (život v zahraničí). Většinou se mě ptají spíše oni... je to takové pasivní. (Klára)

Když jsem doma (na návštěvě v Česku) a bavíme se, tak někdy, co slyším se mi opravdu nelíbí, a tak se tak podivuju a říkám „to přece nemůžeš myslet vážně ně, pojďme se na to podívat trochu z jiné perspektivy“ ...ale oni nechápou, že já nechápu – a já nechápu, že oni nechápou. Ale to je právě tím, tím že žiju ve fakt jiné společnosti a já bych řekla, že Britové jsou víc tolerantní. (Leona)

...vštěpuju to všem svým známým. Pojďme se chovat jinak, pojďme si víc děkovat, pojďme mít větší úctu k sobě, pojďme víc používat slovo prosím a tu prvopočáteční uctivost. (Jana)

Méně formální chování

Několik informantů uvedlo, že vnímají pracovní prostředí více přátelské a méně formální než v Česku. To souvisí například s tykáním v angličtině, s používáním výhradně křestního jména atp. Patricie uvádí, že si ve své práci všimla častého užívání křestního jména a snaží se takové chování používat i ona. Karel zase v souvislosti s tykáním uvádí, že například i emailová konverzace nebývá tak formální, jak byl zvyklý z Česka, ale spíše osobnější a více přátelská.

Taky mě překvapilo, jak se oslovují v mailu. Tady se nepíše žádné fráze typu Vážený pane/paní a příjmení, ale rovnou jméno třeba „Hello Karel“ což je mnohem příjemnější. (Karel)

Nové způsoby stravování

Informanti v několika případech přejali stejný způsob stravování, který uvádí jako typický pro Brity – a sice nezdravé stravování, zahrnující hodně smaženého jídla. Zdá se, že jistou roli hraje to, že informanti, kteří bydlí a pracují v hotelovém komplexu (tj. bydlí v pokoji s koupelnou) nemají sociální zázemí a možnost si sami uvařit. Stravují se pak v rámci hotelové kuchyně pro zaměstnance anebo ve fastfoodech. Zároveň informanti uvádí, že jsou běžné potraviny drahé a jíst jídla ve fastfoodech je rychlé a relativně levné.

Hodně se mi změnil jídelníček, hlavně je tady hodně těch fastfoodů, tak když nestíhám... když si nestíhám nakoupit, uvařit, tak musím do fastfoodu. (Aneta)

Informanti, kteří pracují v gastronomii či v hotelech se stravují podle toho, co je podáváno v jejich zařízení – často tato jídla pak mají i zaměstnanci, např. snídaně. Informanti podle toho chápou, co je typické a tradiční pro Velkou Británii. Pavel nebo Tadeáš uvádí, že se ve Velké Británii naučili snídat, a to díky typickým velkým snídaním (tzv. tradiční „English Breakfast“), které jsou podávány v hotelech, ve kterých pracují. Ondřej zase uvádí, že začal snídat typickou ovesnou kaši. Eva si cestou do práce začala brát „kávu s sebou“, což pozorovala u ostatních lidí – a to v Costa Coffee, což považuje za tradiční britský řetězec s kávou.

No, začal jsem snídat pořádně. Protože tady jsou obvyklý ty snídaně. A potom se jí až pořádně navečer. Já jsem předtím vůbec nesnídal, než sem přijel semka a tady jsem se naučil snídat. ... Spíš sem si převyknul takovej ten časovej jídelníček, co máš. Jakože oběd ve dvanáct u nás máš a snídani ráno a potom večeři malou, tak tady je to spíš naopak. (Pavel)

...ráno prostě vstanem, dáme si snídani, to většinou máme třeba ovesnou kaši, což je taky jako ve Velké Británii populární... (Ondřej)

V hotelu máme jídlo zadarmo, můžeme si dát co chceme. Tak třeba jsem si navyknul hodně snídat, jo, vajíčka, toasty, kaši někdy, to je takový typicky britský. A pak oni tady neobědvají, dají si třeba jen sendvič, a to jsme si taky navykli s přítelkyní. Je to i takový praktický, když máme volné odpoledne, tak se nechceme narvat jídlem a radši si někde koupíme sendvič a jdeme třeba na výšlap. (Tadeáš)

Někteří z informantů také ochutnali nová jídla, často typická pro Velkou Británii (např. mořské plody, haggis) anebo pro přistěhovalce z jiných zemí, kteří v zemi mají vlastní bistra, kavárny či restauraci. I tím se informantům rozšiřují obzory a zde lze ilustrovat to, co je pro sociální remitence typické, a sice že přijetí jedné remitence může vést k přijetí další. Informant si např. zakusí typické jídlo v indické restauraci, pokud díky své práci přijde do kontaktu s Indem, mohou se mu otevřít dveře ke vzájemné komunikaci, a to může posílit informantovi interkulturní kompetence.

Dále lze na přijetí místních stravovacích návyků ilustrovat inovátorské chování, a to, když migrant přijme určité chování, ale upraví si ho podle sebe. Eva ochutnala typické britské jídlo rybu s hranolky, ale úplně jiným způsobem, než by ho konzumovali místní. Ryba s hranolky je ve Velké Británii fastfoodové a cenově velmi dostupné jídlo, nejedná se o sváteční pokrm. Eva jídlo poprvé ochutnala v luxusní restauraci, a to na Vánoce, což by pro Brity bylo velmi nezvyklé. Informantka tak přijala místní chování dle pozorování společnosti, ale docela jiným způsobem.

Třeba ve Skotsku je strašně moderní „fish and chips“ a já jsem to měla v luxusnější restauraci tady, jsme si na to zašli do restaurace vloni na Vánoce, ale tady jako já to umím dělat lépe. Takže jako já umím dělat lepší rybu než oni tady v restauraci, to se fakt přiznám. Takže tak. A ten haggis, tak ten možná, ten mě docela chutná. Takže jestli si odnáším tady něco ze skotské kuchyně, tak to je ten haggis. (Eva)

Ondřej díky životu ve Velké Británii prohloubil svůj zájem o udržitelné a lokální produkty v rámci stravování, pracoval jako dobrovolník v místním obchodě (se zaměřením na „zero waste“) a poukazuje na velký výběr veganských výrobků, který mu v Česku chyběl. Zkušenost

ho dále inspirovala šířit povědomí dál, to se mu daří v Česku, kde také pracuje jako dobrovolník. Ondřej se díky migraci a práci v kuchyni naučil také vařit, což mu usnadňuje život v Česku.

Angličtina

Klíčovým potenciálem sociálních remitencí, který informanti nabývají, je jazyková dovednost. Někteří z informantů se anglicky naučili teprve po příjezdu do Velké Británie a předtím neuměli anglicky vůbec. Ačkoliv někteří informanti přijeli se znalostí jazyka, používat v praxi se ho naučili až na místě (tj. schopnost komunikovat, používání frází a slangových výrazů). Všichni informanti nabývají tento potenciál sociálních remitencí, kterou mohou (a mnozí z nich plánují – je to jejich motivace) využít po návratu do Česka anebo při cestování, které je dalším cílem několika z informantů.

Autoři Williams a Baláž (2005) uvádí, že jazyk je dovedností, která se nachází na pomezí sociálních a technických dovedností a také zdůrazňují, že ji migranti často využívají pro lepší ekonomické ohodnocení (např. v práci, jazyk otevírá nové možnosti), sebereflexi (součástí dalších sociálních remitencí) anebo zvýšení prestiže (souvislost se sociálním kapitálem). Informanti přijímají angličtinu a zlepšují se v jazyce z velké části díky pracovnímu prostředí, a to skrze nezbytnou komunikaci s kolegy a zákazníky. Ti informanti, kteří anglicky zprvu neuměli, se museli adaptovat (viz pragmatici), a přijmout alespoň základy angličtiny k tomu, aby mohli vykonávat určitou práci a v práci se dorozuměli.

Začala jsem pracovat v restauraci, na mytí příborů a ze začátku jsem dělala na poloviční úvazek, asi první dva týdny. A tak jsem chodila do knihovny a hledala jsem si slovíčka a podklady sama. A pak jsem začala pracovat už na plný úvazek, a víceméně mě anglicky naučili kolegové a zákazníci. (Klára)

Co mi s angličtinou pomohlo asi nejvíc... asi ty děti, protože vlastně když něco potřebovaly tak mi ukázaly (pracovala jako au-pair). Když vám někdo říká něco dvacetkrát denně a ukazuje to, tak to člověk musí pochytit. Jinak já jsem pak vlastně začala chodit do školy. Tam jsem se stýkala s anglicky mluvícími lidmi anebo v podstatě s lidmi z jiných zemí, ale museli jsme komunikovat anglicky. ... No a pak za pár let jsem studovala angličtinu na univerzitě v Lutonu. (Emma)

Kromě toho, že informanti přijímají angličtinu v pracovním prostředí, tak se většina učí minimálně částečně sami (v angličtině koukají na filmy, čtou knihy nebo články) nebo navštěvují jazykové školy. Například Karel plánuje navštěvovat jazykové kurzy, které by ho

dovedly ke zkoušce FCE¹². Ondřej uvádí, že se díky studiu na večerní jazykové škole naučil více o místní kultuře a také o kultuře dalších studentů cizinců. Někteří z informantů studují či studovali na vysoké nebo odborné školy, což jim pomohlo rozšířit nejen odborné znalosti, ale také jazykovou úroveň.

Tak já jsem začal třeba chodit na jazykovou školu v Anglii, studovat... takže tam vlastně se hodně bavíme o anglický kultuře, takže jsme do toho jako vtaženi, do té anglický společnosti. (Ondřej)

Další způsob, který slouží jako efektivní způsob k tomu, naučit se anglicky, je mít za partnera Brita nebo cizince. Například Klára, Patricie, Leona nebo Eva denně komunikují v angličtině díky svým partnerům – jazykovou dovednost skrze to přijímají a prohlubují. Důležitá jsou také přátelství, která informanti získávají například díky práci. Dalibor uvádí, že má kamaráda Angličana, díky kterému konverzuje běžně v angličtině a dostává se skrze něj i k dalším lidem.

Při nabývání angličtiny hrají roli také motivace informantů. Pokud někdo přijde do země s vizí a motivací se v jazyce zlepšit, pak se mu otevírají dveře nejen k lepšímu začlenění se do společnosti, ale zároveň k tomu přijímat i další novoty a potenciál sociálních remitencí. Pro přijímání angličtiny, ať už se jedná o cíl informanta nebo nikoliv, hraje dále roli jeho zaměstnání, pracovní prostředí a lidé, se kterým se díky práci setkává. Ať už se jedná o spolupracovníky nebo zákazníky. Například Dalibor svůj pobyt v Londýně začal měsíčním jazykovým kurzem, během kterého bydlel v anglické rodině – přijel totiž téměř bez jazykové vybavenosti, nicméně jeho důležitou motivací k migraci bylo se jazyk naučit. Nyní, po více než dvou letech uvádí, že se zlepšuje v angličtině nejen díky své práci, ale také četbě, sledování filmů s titulky, či návštěvě koncertů, díky kterým se setkává s novými lidmi. Dalibor říká, že ačkoliv přijel do země s minimální znalostí angličtiny tak mu to vlastně bylo ku prospěchu – začal se učit od základů až na místě, využívá místní fráze (často ani neví co přesně znamenají, ale umí je použít ve správném kontextu) a od svých zákazníků se dozvídá, že má pouze nepatrný přízvuk.

Ze začátku byla nejlépejší možností být s Čechama a Slovákama, protože máme stejnej jazyk. Ale celou dobu jsem chtěl být v kontaktu s Angličanama, protože já miluju anglický akcent a věděl jsem, že pokud se budu bavit víc s Angličanama, tak se naučím angličtinu. Díky tomu, že jsem si pak našel kapelu, ve které jsem začal hrát, tak jsem se naučil líp anglicky (zprvu hrál v kapele pouze s Angličany). ... Jeden kytarista je Angličan, druhý kytarista je z Hondurasu, zpěvák je z Trinidad a Tobago a bubeník je ze

¹² FCE (First Certificate in English) je jazyková zkouška z angličtiny pro úroveň B2

Slovinska a já jsem z Čech, takže to je úplně „international“. Ale jak jsem byl v Německu minulý rok s kapelou, tak to nebyla moje kapela, jen jsem jel turné s nimi, a to byli jenom Angličani. (Dalibor)

U několika informantů dochází také k přenosu a šíření angličtiny jako sociální remitence. Aneta pomáhala s angličtinou, kterou si ve Velké Británii zlepšila, svým mladším sourozencům. Doučovala je pomocí videohovorů. Tadeáš motivoval svou matku k návštěvě Londýna a k učení se angličtiny, která díky tomu nyní navštěvuje kurzy jazyka v Česku. Markéty matka se také učí anglicky, a to díky tomu, že Markéta i její sestra žily ve Velké Británii. Emmy matka je zase motivována malou vnučkou, a díky ní se učí alespoň základy a Emmu i vnučku ve Skotsku navštěvuje. Přenos a šíření angličtiny jako sociální remitence, v době, kdy informanti žijí ve Velké Británii, musí být umocněny nějakým důvodem, kvůli kterému začne příjemce angličtinu přijímat.

Mamka, předtím, než jsem přijela do Anglie začala chodit na lekce angličtiny, který ji umožnili v práci a myslím si že to, i ona mi říkala, že když za mnou přijede tak se chce prostě domluvit, že to si myslím že jí to inspirovalo. ... Myslím, že by to tak nebylo, kdybychom tu nebyly já ani sestra. (Markéta)

Mamka říkala, že se začne učit anglicky, nevím, jestli začala, protože nějak jsem si nevšimla (směje se). Ale všimla jsem si, že z ní občas nějaký slovíčka vypadnou – což mě občas překvapí, protože ona jako vždycky: „Ne, já nic neumím, musíš mi všechno přeložit“. Mám ten dojem, že se víc snaží i možná kvůli té malé (Emmy dceři), protože ona mluví, no pořádně nemluví, ale něco říká česky, něco anglicky. (Emma)

Ačkoliv je angličtina jako potenciál sociálních remitencí několika informanty přenášena, ne vždy je možnými příjemci přijata. Do hry totiž vchází řada faktorů, které šíření zabraňují – nejvíce opakovaným byl v rozhovorech věk a pozice v životním cyklu. Někteří z rodičů informantů už nemají dostatečnou motivaci k učení se něčeho nového a u některých to umocňuje i strach z cestování. Leony rodiče, kteří jsou staršího věku, anglicky neumí a ani umět nechtějí, ani přesto, že Leony manžel je Ir a pomohlo by jim to v komunikaci.

Ta komunikace v Česku jde přes mě, třeba když sedíme u stolu, a takže já v podstatě pořád překládám, takže pro mě jsou ty návštěvy hodně únavné. A takže jsme začali jezdit, že já jezdím sama s holkama, protože je jednodušší, místo dvou dětí nemám tři (má na mysli svého manžela). Takže si můžu zajet za kamarádkou na kafičko a děti si hrají, nemusím se starat o to, jestli se manžel nudí nebo ne. (Leona)

Rodiče jsou právě takoví, jako stará škola, nechtějí už cestovat. Oni stoprocentně ne. Možná jestli se dostanou do důchodu, tak možná. Jako peníze na to mají, ale jde o to, aby chtěli. Oni se hlavně bojí té jazykové bariéry. (Eva)

Nové způsoby oblékání

Několik informantů uvádí, že díky životu ve Velké Británii proměnili svůj šatník a způsoby oblékání. Několikrát se opakoval názor, že ve Velké Británii je způsob oblékání svobodnější, lidé se mohou oblékat odvážněji, vyjádřit se skrze oblékání – a nejsou za to nikým posuzováni. Klára říká, že tím, jak se proměnil její život, změna je vidět i na tom, jak se vyjadřuje skrze svůj šatník. Roli hraje také to, v jaké oblasti informanti žijí – ti, kteří žijí v národním parku spíše uvádí, že změnili způsob oblečení z praktických důvodů, směrem ke sportovnímu a funkčnímu šatníku.

Tady je ten styl takový možná i víc odvážnější. Třeba si vezmeš nějaký věci v Česku a lidi se na tebe dívají, nebo jako já jsem z vesnice, takže třeba ty babky na tebe ukazují prstem. Takže když máš nějaký jako oblečení na sobě, na který by v Čechách někdo reagoval jako divně, tak v Londýně to přijde normální. ... Jo, jako ne že bych tak přímo chodil, ale...trochu jsem to změnil, jakože třeba chodím v saku, když pracuju. (Dalibor)

Jana či Aneta poukazují na to, že lidé ve Velké Británii oblékají vkusněji než v Česku, a také, že je v zemi možnost si pořídit hezčí, kvalitnější a levnější oblečení. Několik informantů k nákupům využívá tzv. „charity shops“ (dobročinné obchody s oblečením z druhé ruky), které jsou ve Velké Británii velmi běžnými. Několik informantů zasílá zpět do Česka oblečení v podobě dáreků (jedná se o finanční remitence), v rámci kterých se mohou šířit také nové způsoby oblékání.

Nové způsoby trávení volného času

Z většiny rozhovorů vyplývá, že informanti začali po příjezdu do Velké Británie trávit volný čas jinak, než byli do té doby zvyklí. Začali ho využívat k poznávání okolí a také k cestování po Velké Británii i mimo zemi. Klára začala cestovat do destinací, které jí doporučili kolegové a známí v práci (kteří ze zemí pochází) a uvádí, že i to je výhoda života ve Velké Británii – dostupné cestování, a to výběrem destinací, finanční i dopravní i dostupností. Markéta, která přijela do národního parku začala trávit mnohem více času cestováním a v přírodě, podobně jako Pavel, Aneta, Tadeáš nebo Karel.

Já jsem předtím moc necestovala, vždycky jsem byla tam jako u nás doma, možná o pár kilometrů dál, ale jinak mě to nutně jakoby ani nelákalo, a teď vlastně jak jsem přijela, tak jsem chtěla jako všechno

hrozně vidět. ... Jako určitě bych chtěla cestovat i když se vrátím do Česka. Ale myslím si že prostě, v Česku ty lidi přemýšlí úplně jinak, já jsem taky tak přemýšlela, ale nevím mě tam přijdou hrozně tak jako zabeďněný ty Češi. Prostě žijí v tom městě a řeší takové každodenní starosti a nejsou z výplaty prostě ušetřit nic, takže se nemůžou ani nikam podívat třeba. (Markéta)

Pokud jsem měla třeba dva dny „off“, využívala jsem to tak, že jsem komunikovala s přáteli v Česku, ale na prvním místě bylo jet někam a poznávat Británii, takže první autobus, najít kde co v jakém městečku je a jet to poznat, foťák s sebou a prostě výlet. (Jana)

Spolu s cestováním souvisí i fotografování, například Pavel tento koníček díky životu v národním parku a hezkým scenériím objevil, Tadeáš začal fotit – fotky i zážitky z cest sdílí na svém blogu. Karel se svému koníčku skrze život ve Skotsku začal věnovat více, občasně pracuje na fotografických zakázkách pro místní agenturu a směřuje k tomu, aby se focením mohl živit.

Pozměněné kulturní tradice

Někteří z informantů přijímají britské kulturní tradice a případně je kombinují s těmi českými, které si s sebou do Velké Británie přináší. Například Klára říká, že se spíše přizpůsobila místním oslavám Vánoc, protože je ovlivněna i svým přítelem Angličanem, ale uvádí, že by to bylo jiné, pokud by měla děti. Chtěla by, aby znaly, jak se slaví české Vánoce.

Z rozhovorů vyplývá, že v případě kulturních tradic hraje důležitou roli partner informanta a jeho původ – pokud se nejedná o Čecha, pak může dojít ke kombinaci tradic (anebo k převázení jedné tradice). Leona má za manžela Ira a spolu mají dvě dcery, které se narodily ve Velké Británii. Leona se snaží dcerám ukazovat jejich české kořeny, například skrze dodržování tradic. Zároveň podporuje tradici svého manžela, a tak si vytváří vlastní tradice. Leona uvádí, že si víceméně britské a české vybírá tradice, které v rodině kombinují – například na Velikonoce slaví místo pomlázek britský „Easter Hunt“ (hledání vajíček) a na Vánoce naopak nezapomínají na oslavu Mikuláše, a dokonce se schází i s dalšími dětmi s českými kořeny. Vzhledem k tomu, že Leona přenáší českou kulturu na svého manžela i dcery, lze tyto jevy považovat za „obrácené“ sociální remitence a vnímat i tuto obrácenou existenci jevů. Ačkoliv Levitt (1998) nic podobného v konceptu sociálních remitencí neuvažuje, dotýkají se této problematiky autorky Isaakyan a Triandafyllidou (2017).

Slavíme Velikonoce, děláme kraslice, malujeme vajíčka. Ohledně těch Vánoc... my jsme si vytvořili naše, já do toho nechci moc tahat náboženství, nám jde spíš o tu kulturu. Holkám říkám, jak jsme slavili Vánoce my, že jsme strojili stromeček až 24. ráno a že nám nosí dárky Ježíšek, ale že v každé zemi nosí dárky někdo jiný. To je tím, že jsme mezinárodní rodina. Manžel slaví Santu žejo, takže to musíme nějak tak nějak skloubit... ale třeba slavíme Mikuláše, takže na Mikuláše jdeme do té české školy, takhle, vybírám to, co se mi líbí a co je jednoduché udělat. A peču vánočku na Vánoce, a dělám cukroví. ... No a o Velikonocích děláme Easter Hunt, žejo... tady kdybychom někomu zaklepali na dveře s pomlázkou, tak se na nás asi divně koukají. Takže pořádáme Easter Hunt, tady s kamarádkou ta je taky Češka, její manžel Angličan a mají taky dvě děti, tak s ní to tak nějak kombinujeme. A o těch Vánocích... dřív když nebyly děti tak jsme to slavili jak 24 tak 25 jenže ono toho je hrozně moc. Holky kapra stejně nejedí, protože to má kosti, bramborový salát, protože to má v sobě majonézu, takže dělám fish pie. Takže je ryba, ale trochu jinak. (Leona)

6.1.9 SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

Význam sociálních dovedností jako sociálních remitencí vyzdvihují ve svých pracích také autoři Grabowska et al. (2017) či Williams a Baláž (2005). Sociální dovednosti jsou faktory, které napomáhají sociální remitence nabývat, a zároveň se mohou stát sociálními remitencemi v pravém smyslu. Je třeba uvážit, že sociální dovednosti jsou kontextuální (váží se k dané zemi) a také přenositelné, nemusí tak být typickými sociálními remitencemi v podobě „šíření kultury“. Nabývání potenciálu sociálních remitencí může informantům pomoci stát se tzv. zprostředkovateli“ změny (Grabowska et al. 2017), a sice po jejich návratu do Česka.

Sociální dovednosti se víceméně prolínají, přelévají z jedné do druhé a úzce spolu souvisí. Jako nejčastěji se opakujícími sociálními dovednostmi byly u informantů analyzovány následující, a) kontextuální: interkulturní komunikace, větší rozhled a tzv. „growth mindset“, a b) přenositelné: obecná komunikace, schopnost jednat nezávisle a sebereflexe.

Komunikace

Z rozhovorů vyplývá, že se informanti skrze zkušenost se životem v zahraničí učí lépe a efektivněji komunikovat. Ať už se jedná o komunikaci v rámci týmové spolupráce, zařízení si potřebných věcí (se kterými člověku v zahraničí nikdo jiný nepomůže) anebo komunikace v podobě lepšího vyjadřování se (v češtině i angličtině).

Například Klára uvádí, že ačkoliv nebyla dříve příliš komunikativní a otevřený člověk, díky tomu, že žila na několika místech a pracovala na pozicích v gastronomii, naučila se dobře jednat s lidmi – jak se spolupracovníky, nadřízenými či se zákazníky. Dnes díky tomu pracuje jako

asistentka manažera v kavárně. Dalibor se naučil komunikovat s různými úřady a zařídit si spoustu věcí sám, což plánuje využít i po návratu do Česka a při vlastním podnikání.

Já jsem předtím byla hodně uzavřený člověk, i tou prací, co jsem měla, tak jsem dělala sama nebo s jedním kolegou, ale nebyla jsem úplně přátelský člověk. Ze začátku jsem byla hodně stydlivá a myslím si, že se mi to tady v Anglii povedlo zlepšit se v komunikaci. Tak kromě toho, že mluvím se zákazníky, musím udržovat i dobře vztahy se zaměstnanci a všemi lidmi, se kterými přijdu do styku. (Klára)

Když jsem tady sám a komunikuju s lidmi, tak jsem víc takový... že si víc si věřím. Hodně mi pomohla komunikace, to jsem i říkal, ale třeba jak jsem byl v Česku na nějakých úřadech, tak jsem měl problém se s někým domluvit, něco vyřídit a teď si myslím, že by mi to nedělalo problém. I tady, když jdu na nějaký úřad... teď jsem měl nehodu s autem, tak jsem se nebál někomu zavolat ohledně toho pojištění a úplně v pohodě jsem to všechno vyřídil. Myslím, že jsem se fakt zlepšil ohledně toho vyřizování s nějakým úřadem, nebo s poštou, nebo takové ty věci. (Dalibor)

Ondřej podobně uvedl, že se zlepšil v týmové práci – u té byla klíčem dobrá komunikace, kterou využívá i po návratu do Česka. Stejně jako Dalibor uvádí, Ondřej nyní nemá problém komunikovat s kýmkoliv cizím.

Samostatnost a nezávislost

S komunikací úzce souvisí také schopnost jednat samostatně, nezávisle, umět si zařídit a vyřídit vše potřebné. Informanti poukazují na to, že jejich zkušenost ve Velké Británii (pro většinu to je první dlouhodobá zahraniční zkušenost) jim pomohla se osamostatnit – zejména u těch, kteří doposud žili u rodičů. Informanti se naučili jednat sami za sebe, převzít za sebe odpovědnost (s tím několik informantů nemělo předchozí zkušenosti) a z rozhovorů vyplývá, že ačkoliv to pro některé z nich bylo náročné, zpětně vidí informanti schopnost jednat samostatně a nezávisle jako významnou součást toho, co jim život ve Velké Británii prozatím předal a jako důležitou životní lekci, která jim může mnohé do budoucna usnadnit.

Jo, tak jsem tady sám, musím se starat sám o sebe. Musím si vařit, uklízet, prát. Když jsem byl doma, měl jsem víkend dva dny, mohl jsem si dělat cokoli jsem chtěl, pomáhala mi rodina, jako mamka třeba. (Dalibor)

Když jsem se ze začátku stěhovala, to bylo takové dobrodružství, s tím, že já, když jsem začala pracovat, odstěhovala jsem se od rodičů, osamostatnila, tak jsem s nimi byla stejně docela v kontaktu, v jednom městě, byla jsem hodně zasazená do té rodiny, měli jsme dobré vztahy a vídali jsme se skoro denně. To bylo pro mě takové dobrodružství, takové větší osamostatnění, takže jsem se musela v Anglii rychle osamostatnit, vzít si zodpovědnost za sebe. Myslet sama. (Klára)

Hele já jsem sem přijel tak jako dospět ... Jednadvacet let jsem žil v „mamahotelu“ a takže jsem dlouho měl pohodičku, velkou pohodu. Hele jako věci, co se hodně změnily... doma otevřeš ledničku a je plná. Tady otevřeš ledničku, nenakoupils, není plná. Potřebuješ věci do práce, tak je vyper, vysuš a vyžehli. Takže jsem hodně vystrízlivěl no. Dalo mi to takový věci do života. Musel jsem se o sebe naučit postarat a přežít. (Filip)

To, že jsou informanti schopni převzít odpovědnost sami za sebe mohou později využít například v podnikání, při tvorbě vlastních projektů a při návratu do Česka. Souvisí to také s proaktivním chováním, se šířením sociálních remitencí, které nabývají či s nastavením mysli, které nyní mají.

Interkulturní komunikace

Velká Británie je velmi multikulturní ve smyslu, že v zemi žijí lidé nejrůznějších kultur a pozadí, nejen Britové. Informanti uvádí, že se setkávají s mnoha dalšími ciziny, a to především v pracovním prostředí (jejich kolegové, zákazníci, někdy posléze přátelé), ve vzdělávání (další studenti) nebo v rámci volnočasových aktivit a běžného života. Interkulturní komunikace vychází ze schopnosti uvědomit si prvky vlastní kultury, následně kultury další a poté vzniká dovednost komunikovat s osobou jiné kultury s respektem a tolerancí.

Většina studentů v té jazykové škole byli muslimové a já jsem tam byla v době, kdy končil Ramadán. Ti studenti byli úplně unavení, nemohli pít a jíst, tak tam padali na stůl, někteří s třeba nedostavovali do vyučování, což v pravidlech pro školu bylo napsané, že vás vykopnou ven z té školy, pokud se nedostavíte na docházku. Zažila jsem, že Britové neskutečně tolerují ty muslimy, pokud tam student usnul na lavici před profesorem, tak ten profesor se mě ptal jako cizinky, jak to vnímám to usnutí – a já jsem říkala, že to je prohřešek a on říkal: „Ne, ne, ne, měli bychom se na to dívat jinak, že on je chudák unaven po tom, jak nepije a nejí“. (Jana)

Skrze kolegy, své známé či přátele z jiných zemí se informanti učí o jiných společnostech, kulturních specifikách a rozšiřují si obzory. To některé z informantů motivuje vybrané země navštívit. Například Klára získává od svých známých tipy na to, do jaké země se vydat a co tam vidět. Tímto způsobem informanti přijímají cizí (nejen britskou) kulturu, kterou mohou následně předávat a šířit dál – anebo ji prozkoumávat do větší hloubky. Interkulturní komunikace může přispívat také k větší globální empatii. Být empatický a rozumět tomu, že lidi v jedné části světa ovlivňují lidi na druhé straně, a to, aniž by se museli někdy potkat, bude do budoucích let významné. Sdílení příběhů s lidmi nejrůznějších pozadí může být užitečné v tom, že si migrant lépe a názorněji uvědomí souvislosti.

Během toho prvního roku, kdy jsem se přestěhovala do Southampton, jsem pracovala skoro s každým evropským státem, to bylo hodně takové zajímavé. Hodně mě baví ty kultury zkoumat a jak už jsem řekla, kde můžeme, tam jezdíme. A to s tím že se o té zemi většinou dozvíme od kolegů, lidí, se kterými jsme se tady seznámili. Ti nám dávají tipy, nejezdíme úplně na tradiční dovolené přes cestovku. A je to hrozně hezké, poznávat ty kultury. (Klára)

...jak jsem přijela, tak jsem byla vlastně skoro tři roky v Lutonu. A Luton je hodně mezinárodní, jsou tam různé komunity, takže jsem se tam vlastně setkala s takovou škálou různých lidí – to byli Indi, Pakistánci, černoši, Rusky, Turci, no všechno možný prostě. ... Hodně se mi rozšířily obzory si myslím. A uvědomila jsem si jaký jsou rozdíly mezi těma kulturama, po čase, když jste s těma lidma, protože mají úplně jiný smýšlení. (Emma)

Klára říká, že tím, že pochází z malé české vesnice a nikdy se nepotkala s lidmi tolika národností, tak měla z počátku jisté předsudky a naučila se lidi nesoudit, ale naopak, hledat v odlišnostech možnost pro konverzaci. Předsudky Čechů a jejich spíše negativní přístup k cizincům uvádí i několik ostatních informantů, včetně toho, že se díky životu ve Velké Británii poprvé setkali s lidmi tolika kultur. To, že se nyní sami informanti nachází v pozici cizince mnohým změnilo perspektivu a proměnilo to jejich vnímání vlastní identity. Zároveň je u informantů skrze interkulturní komunikaci rozvíjena také globální empatie, kterou lze považovat za jednu z dovedností nezbytných pro život v 21. století.

Hodně jsem si otevřela obzory, neodsuzovat lidi na první pohled, že vypadám já a oni jinak. Když bydlíte celý život na vesnici a najednou se vám tam přistěhuje někdo z jiné země, tak se jakoby chcete s ním seznámit... a máte z toho nějaký pocit, to si myslím, že jsem si jako by odpustila. Vlastně nesoudit jakoby podle národnosti, možná, ale právě naopak když je někdo je z cizí národnosti a máte o tam nějaké informace tak vám to otevře jakoby dveře k té konverzaci. (Klára)

Sebereflexe

Sebereflexe může být významnou sociální remitencí, která souvisí se sebevědomím a sebeuvědoměním informantů. Sebereflexe zároveň vychází také z jiných dovedností (např. samostatnost) a podporuje některé v této práci uvedené dovednosti, je však důležité ji rozpoznat i jako možnou samostatnou sociální remitenci. Většina informantů uvádí, že právě díky sebereflexi a schopnosti sebeuvědomění se nyní chovají jinak než dříve v Česku a také u sebe pozorují větší sebevědomí. Informanti se znají lépe jako lidé, poznali sami sebe v různých situacích, museli se naučit spolehnout sami na sebe a jsou tak sami sebe více vědomí – jsou více sebevědomí, což jim může napomoci například s naplněním jejich vizí a budoucích plánů.

Určitě se chovám jinak, jsem o dost „konfidentnější“, osamostatnila jsem se. ... Taky jsem se naučila učit se. Naučila jsem se asi nebát se udělat chybu. A naučila jsem se po nějaké době respektovat sama sebe, nepřepracovávat se. ... (Klára)

Posunul jsem se určitě za ty dva roky. Když se vrátím do Česka, tak mám víc zkušeností, hodně mi ta Británie dala a určitě bych to každému doporučil, takže jsem se určitě posunul. (Dalibor)

Ondřej uvádí, že mu život ve Velké Británii skrze sebereflexi pomohl změnit se a uvědomit si své životní hodnoty, a ukázal mu směr k udržitelnějšímu a více minimalistickému životu. Tím, že poznal různé lidi, následně i jiné země a že mohl pracovat jako dobrovolník v obchodě podporující lokální produkci, přišel k mnoha myšlenkám, které ho donutily se zamyslet a více nad svým životem přemýšlet. Se sebereflexí také souvisí větší rozhled (více níže v této podkapitole), který informanti s otevřeným přístupem a vhodnou motivací k migraci mohou nabýt.

Tak určitě jsem trošku změnil ten svůj životní styl a cíl. Trošku se zajímám právě o to zero waste, minimalismus a tak. Pak jsem ještě takovej otevřenější, což mě naučilo cestování i život ve Velké Británii. Zajímám se vlastně o tu místní kulturu, i ty jiné kultury třeba, s lidmi, se kterými se stýkám nebo bavím. Třeba na škole, tak to jsem takovej otevřenější. Myslím, že jsem i víc jako pozitivní k novým věcem. (Ondřej)

Jana se díky zkušenosti naučila ocenit to, co jí dříve přišlo běžné a sebereflexe ji naučila vděčnosti.

No...mělo to na mě obrovský vliv v jedné věci. Když na cokoli nadáváte v Čechách, na zdravotnickém systému, na vládu a pak zažijete něco horšího v té cizině, tak vám to dá jednu věc. Začnete si strašně moc vážit věci, který jste předtím neviděli a kterých jste si předtím nevážili. (Jana)

Skrze sebereflexi mohou informanti na sobě začít „pracovat“, zlepšit se v jazyce, doplnit si potřebné vzdělání, získat pro ně zajímavé povolání a lépe se začlenit do místní společnosti. Všechny informantky, které nyní žijí ve Velké Británii přes více než deset let, pracují na pozicích, které je naplňují a baví, jsou plně začleněny do společnosti a jsou se svým životem spokojené. Všechny toho dosáhly skrze to, že do země přišly, začaly pracovat na nekvalifikovaných pozicích, díky kterým přijaly zmíněné sociální dovednosti v tomto souhrnu a postupem času je využily k tomu, aby žily naplněný život ve Velké Británii a zároveň zůstávají transnacionálně napojeny na Česko.

„*Growth mindset*“

U několika z informantů lze pozorovat, že se změnilo jejich myšlení. Migrace u nich podpořila tzv. „*growth mindset*“, což je nastavené myšlení, které směřuje jedince k osobnostnímu růstu – a sice když vidí problémy spíše jako výzvy, učí se z chyb, chápe úsilí jako cestu k výsledku anebo se dokáže inspirovat úspěchy ostatních (Dweck 2007). Opakem je pak „*fixed mindset*“, tedy myšlení, které člověka neposouvá dál a spíše ho v osobnostním rozvoji „brzdí“.

Klára si je vědoma změny svého myšlení i díky tomu, že ji zahraniční zkušenost donutila vystoupit ze své komfortní zóny (což ostatně udělali všichni informanti, neboť se přestěhovali do nové země). Dalšími, kdo díky zahraniční zkušenost změnilí své myšlení a jsou si toho vědomi jsou například Patricie nebo Tadeáš.

Udělal jsem výstup z té komfortní zóny, a myslím si, že jsem to zvládla docela dobře, že jsem se začlenila. Rozrostla se mi ta komfortní zóna, dost než jakoby o krůček, myslím si, že mi to dalo hodně.
(Klára)

Filip uvádí, že ho zkušenost se životem v zahraničí učí „dotahovat věci“ do konce a že se změnila jeho povaha. To u něj pozorují i jeho blízcí, kteří ho ve změně podporují. Filip se snaží překonávat sám sebe, aby si mohl užít výsledek své práce. Jako cestu k cíli chápe své úsilí.

Změnil jsem se i povahově. Já jsem začal na tom Uberu (jako řidič na kole), tak mi první tři dny přšelo. A já jsem dělal, že jsem si vzal bundu a já jezdil, dokud jsem nebyl promoklý. Pak jsem přišel, dal ty věci do sušičky, vytáhl jsem je ze sušičky po půl hodině, nasedl jsem na kolo a jel jsem znova. Řekl jsem si, že tohle chci dotáhnout do konce a opravdu si pak chci užít ten půlrok doma. Chci cestovat, mít hezký zážitky, takže jsem si řekl, že za tím musím jít i kdyby to bylo kvůli patnácti librám. (Filip)

S „*growth mindset*“ pak souvisí další „nastavení mysli“, a sice jistá podnikavost, v angličtině tzv. „*entrepreneurial state of mind*“. Autoři White et al. (2018) chápou toto nastavení jako samostatnou sociální remitenci. Informanti její potenciál nabývají v rámci kontextu života ve Velké Británii (vidí okolo sebe různé možnosti a způsoby, jak podnikat) a zároveň skrze přenositelné dovednosti spojené s migrací. Tuto nově získanou podnikavost vykazují v rozhovorech hned několik informantů, a sice ti, kteří chtějí založit (anebo už zakládají) vlastní podnikání či projekty. Ačkoliv je podnikavost ovlivněna i mnoha dalšími faktory osobnosti, zahraniční zkušenost ji může výrazně podpořit.

Dalibor si nyní díky většímu rozhledu, sebevědomí, více zkušenostem a zlepšené komunikaci více věří a rád by po návratu začal podnikat ve svém oboru, kterému se věnoval před odjezdem i nyní ve Velké Británii. Také přemýšlí nad pasivními příjmy, do kterých už investoval (do kryptoměn) a rád by do nich investoval i nadále. Plánuje, aby jeho finance plynuly z pasiv“ a umožnily mu nezávislost.

No... já jsem vždycky byl řidič někde většinou, ale pořád bych chtěl dělat něco víc, chtěl bych třeba investovat do podnikám. Být trochu nezávislý, nechtěl bych pracovat pro někoho, ale spíš třeba si založit nějakou firmu nebo nějak se víc zajistit do budoucna, můžu to nějak spojit, rozvážení třeba s firmou.
(Dalibor)

Informanti uvažují nad pasivními příjmy, například nad pořízením bytu a jeho pronajímáním, nad investicí do dalších pasivních příjmů (např. kryptoměny) či nad hledáním různých cest, jak podnikat po internetu. Zajímavá je také reflexe Jany, že Češi jsou podnikaví a dokáží improvizovat. Pokud by se mělo jednat o kulturní charakteristiku, kterou v sobě mají Češi zakořeněnou, pak může migrace sloužit jako spouštěč zajímavých nápadů Čechů a jejich realizace.

Adaptabilita

Adaptabilita či přizpůsobivost jsou pojmy z psychologie, které znamenají schopnost přizpůsobit se změně podmínek (Hartl 2004). Adaptabilita se u informantů projevuje schopností čelit podmínkám v nové zemi, učení se novým dovednostem (např. ve vztahu s učení se angličtiny), přizpůsobení se pracovnímu prostředí a výzvám, kterým mohou v novém prostředí přijímající země a zaměstnání čelit. Adaptabilitu lze pozorovat i v jisté flexibilitě informantů („ohebnost“ a přizpůsobivost např. v pracovním prostředí, ale také ve svých názorech). Na schopnost adaptability poukazuje také to, že informanti jsou především pragmatiky nebo inovátory, všichni se tedy určitým způsobem přizpůsobují, „nuceně“ i dobrovolně (více v podkapitole 6.1.3)

Naučila jsem se učit, což nikdy neuměla, naučila jsem si fakt sednout si a učit se. (Klára)

Já v tom Hiltonu kromě snídaní dělal i směny na restauraci a na baru, a vlastně jsem si prošel celý ten hotel skrz na skrz. Jo dokonce na dva týdny mě přesunuli do restaurace, protože se změnil celý dinner team – a já tam byl nejdýl, kdo měl nějaký zkušenosti. Takže jsem dva týdny zaučoval čtyři nové lidi, vysvětloval jim všem. No, takže pendluju mezi těmi všemi departments a nemám problém se učit. (Filip)

A jinak jako by celkově mě to hrozně ovlivnilo, že mám otevřenější nebo větší rozhled, že jsem mnohem více flexibilní ve svém uvažování nad jakýmkoliv problémem, jakože že jsem měla pocit z Čech znám, že je úzká chodba, že takhle to bude, díky tomu, co jsem v Anglii mám pocit, že ty možnosti jsou mnohem více otevřenější. Asi tak. (Patricie)

Myslím si, že životní plán mám pořád stejný, ale prostě vidím věci z jiného úhlu. Otevřela jsem si spoustu možností, jak realizovat věci, jak se nebát, věřím si víc, a to mě hodně posunulo a hodně mi to pomohlo. (Klára)

Rozšířené obzory (ve vybraných oblastech)

Informanti si díky zahraniční zkušenosti rozšiřují své obzory v několika vybraných oblastech. Rozšířené obzory mohou být klíčovými faktory při přejímání nových myšlenek jako sociálních remitencí (např. v oblasti podnikání), nových nápadů či způsobů chování. Následující text zmiňuje oblasti, ve kterých se obzory informantů zdají být nejvíce rozšířené a které ovlivňují přijetí i dalších chování. Jedná se především o rozhled ve dvou oblastech: a) větší finanční gramotnost a jiné přemýšlení o financích a b) na trhu práce (rozšíření si obzorů o jiných zaměstnáních, možnostech podnikání, změna chování jako zákazník).

Kdybych nikdy nevycestoval a byl pořád v Česku tak by mi třeba nedošlo, že si mohu rozšířit obzory. Mně přijde, že se tady pořád něco učím, když mě něco zajímá tak si o tom hledám informace... třeba v těch Čechách jsem byl takovej pasivní, takže si myslím, že fakt že žiju v zahraničí a jsem jakoby vrženej do vody a musím plavat tak se to projevuje i jako v jiných obastech toho mého života. (Tadeáš)

Někteří informanti uvádí, že se se životem ve Velké Británii proměnilo jejich vnímání peněz a vzhledem k tomu, že mnozí přišli za krátkou dobu k většímu objemu financí (než byli zvyklí), museli se s penězi naučit hospodařit. Patricie uvádí, že dokonce vnímá „anglické peníze“ jinak než české. Říká, že když ve Velké Británii stojí něco např. tři libry, tak má člověk z psychologického hlediska pocit, že se jedná o malou částku. V Česku by stejná věc stála třeba devadesát korun. Jedná se tak o jistou iluzi, která má vliv na to, jak člověk na finance nahlíží.

Z rozhovorů vyplývá, že většina informantů neměla nikdy tak velký přísun financí (např. podobnou výši platu), jako měla po své první výplatě ve Velké Británii. Zpočátku to u několika z nich vyplynulo v to, že své peníze buď utratili, pořídili si vše, co potřebovali, nakoupili své rodině a peníze „si užili“. Klára popisuje, že první dva roky téměř nic neušetřila, což se oproti současnosti proměnilo. Zároveň se u ní změnilo nahlížení na finance, dříve vnímala majetné

negativně a nyní, když si sama přijde majetnou a ví, že se k penězům dostala poctivou a pracnou cestou, své názory na peníze a „bohaté“ lidi přehodnotila.

Ze začátku, vlastně z první výplaty nebo prvních pár výplat co jsem si tady našetřila... jsem si koupila, pořádně profesionální kameru, foťák a potom jsem postupně obdarovala nejbližší členy rodiny. A všechny jsem je zvala na dovolenou. To bylo ze začátku, ale teďka už spíš jakoby šetříme. Poměrně ze začátku ty první dva roky jsem neušetřila vůbec nic. V Čechách si neumíte představit co byste brali měsíčně a najednou prostě jsem to měla s minimálníma výdaji, tak jsem měla problém to ušetřit, jsem to všechno rozdala, ale teďka šetříme. (Klára)

U několika z informantů se opakuje názor, že finance, které šetří chtějí použít jako investice, které jim budou zajišťovat další přísuny peněz. Markéta uvádí investici do nemovitosti (kterou by pronajímala) a Dalibor také, a to včetně investic do jiných měn. Informanti začali díky možnosti hospodařit s většími finančními obnosy také nad penězi jinak přemýšlet a učí se s nimi hospodařit. Toto nové chování (popř. nové nastavení mysl) a dovednost hospodaření s financemi lze považovat za potenciál sociálních remitencí, neboť úzce souvisí s migrací.

Asi jsem vždycky chtěla bydlet v baráčku, ale nikdy jsem se nedokázala představit, že bych to zrealizovala. Nechci říct, že bych se bála peněz, ale nebyla jsem s nimi v tak komfortní situaci (v Česku) jako teď. Koukala jsem na peníze trošku jinak, hodně jsem si představovala lidi, kteří jsou bohatí, co mají peníze... tak jsem na ně koukala jakoby, že si je nevydělalí poctivě, vždycky tam bylo něco takového. Nevím nebyla jsem s tím úplně komfortní, nebyla jsem na to zvyklá. ... Takže teďka díky té Anglii a cestování a informacím, kterými jsem si trosku pootevřela obzory, a tak si myslím že, je pro mě přijatelnější to vydělat a nevidím takový problém si ten barák představit. (Klára)

Téměř každý z informantů má zkušenost s prací na pozici, na které dříve nepracoval. Někteří z informantů by dokonce podobnou práci v Česku nevykonávali (především v případě nekvalifikovaných pozic), ve Velké Británii však pro ně má přidanou hodnotu, výhradně v rámci finančního a sociálního kapitálu. Tím pádem si většina informantů vyzkoušela práci, kterou by v Česku nedělala a skrze to se jim mohly rozšířit obzory o vybraných profesích. Patricie, která nyní pracuje jako architektka, začala ve Velké Británii na pozici au-pair, dále vypomáhala s úklidem v domácnostech a vyzkoušela si práci v gastronomii. Při povídání o práci v kavárně uvedla, že jí největším přínosem bylo, že vůbec poznala, jaký je charakter práce v gastronomii a že jí to „otevřelo oči“.

Otevřelo mi to oči, teď vím, o čem tento druh profese je. Třeba v Čechách jsem nikdy nepracovala jako číšnice nebo tak, a teď vím, jak strašně náročná je tato práce, jak náročný je si vydělat peníze vůbec tomhle tom odvětví. I fyzicky. Vidím do toho lépe i po té ekonomické stránce a co se týče vztahu zaměstnanec a zákazník a prodavač, nebo ten kdo nabízí ty služby. Asi mi to trochu ukázalo, že věci, určité věci mohou fungovat úplně jinak, díky tomu, že jsem v jiné zemi. Kdybych takhle neodjela a nepracovala v zahraničí, tak bych neměla šanci si to vůbec uvědomit. Neuměla bych si představit, že to může fungovat jakoby jinak. (Patricie)

Patricie chce své zkušenosti použít pro založení gastronomického projektu ve Velké Británii (spolu se svým partnerem), což by ráda udělala i v Česku. Stejně tak Tadeáš získal v hotelu zkušenosti, které se mu můžou hodit pro otevření vlastní kavárny. Vymýšlí určitý koncept kavárny, který ho napadl díky životu ve Velké Británii. Kavárnu plánuje otevřít nejprve v jedné ze zemí – buď v Česku nebo ve Velké Británii a v budoucnu i v druhé zemi. Kdyby poté měl dvě kavárny založené na podobném konceptu, tak by byl neustále propojen mezi Českem a Velkou Británií. Pokud by tito informanti své nápady a vize realizovali, otevírá se výrazný potenciál pro šíření sociálních remitencí.

Tak určitě co se týče té kavárny tak spoustu věcí bych mohl přenést do Česka. A hlavně ty lidský dovednosti. Myslím, že v Česku je třeba servis někdy hrozný, tady (ve Velké Británii) je to takový dost přátelský, a to se mi líbí, takže to bych chtěl přenést. Jinak jako v práci i ta atmosféra je dobrá, snaží se nás nějak motivovat. Ale nás napadlo i třeba, že kdybychom si otevřeli pak jednu kavárnu tady, tak tam zaměstnávat lidi z Česka, třeba z nějaký hotelovky... mít to jako takovou super stáž. Protože ten život tady nás učí hrozně moc a myslím, že si z toho člověk může hodně odnést. To, že poznáš lidi z jiných zemí, že se vytrhneš z vlastní země a vyzkoušíš nové věci, to může být hodně inspirující, a i tě to motivovat. (Tadeáš)

Je třeba si uvědomit souvislost, že pokud člověk migruje, mění se jeho chování a významně se mu rozšiřují obzory, neboť v přijímající zemi musí jednat docela jinak, než je tomu zvyklý. Kdyby člověk domácí zemi nikdy neopustil, tak vůbec nemusí podobnou příležitost získat.

Informanti si skrze vyzkoušení si různých profesí rozšíří obzory, také se mohou setkat se širokým spektrem lidí a mohou přijít k myšlenkám pro vlastní podnikání. Ondřej jako jediný z informantů pracoval i jako dobrovolník a uvádí, že přijít k dobrovolnictví je ve Velké Británii mnohem jednodušší, než by to bylo v Česku, také to je podle něho běžné mezi studenty. Tato zkušenost ho inspirovala pokračovat s dobrovolnictvím i v Česku a tuto vizi po návratu úspěšně naplnil, jedná se tak o aplikovanou sociální remitenci.

Myslím si, že v České republice jsou ty možnosti, ale je to těžší... v Anglii jakoby je to mnohem jednodušší a vlastně těch nabídek je mnohem víc. Ono vlastně je to hodně populární mezi studenty, když chtějí získat jako nějaký skills nebo nějaký zkušenosti, takže hodně studentů třeba chodí na tyhle prostě dobrovolný projekty, kdy se vlastně učí tyto zkušenosti, který třeba pak v budoucnu využívají v nějaký svý profesi. (Ondřej)

6.1.10 SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Migrace vedla u většiny informantů k navýšení sociálního kapitálu. Informanti ve většině reflektují, že vzrostla jejich prestiž, a sice to, jak je vnímají lidé v Česku (tj. rodina, blízcí přátelé, i lidé z okolí, se kterými se informanti tak dobře neznají). Navýšení prestiže a sociálního kapitálu je důležitým předpokladem pro přenos i šíření sociálních remitencí.

V rámci prestiže uvádí většina informantů, že se k nim u rodiny a přátel vzrostl respekt a uznání. Respekt z toho, že se odhodlali odjet do zahraničí – vystačili si sami, sami naplňují svou vizi a zvládají život v cizí zemi a v jiné společnosti. Uznání pramení z toho, že jsou na informanty jejich rodiny či blízcí pyšní. Respekt a uznání pramení také z toho, že rodiče nebo přátelé některých informantů nic podobného nezažili, neumí cizí jazyk, popř. by se sami báli podobný krok učinit. Informanty za jejich odvalu a „krok do neznáma“ jistým způsobem obdivují.

Myslím si, že jsou na mě rodiče hrdí, že jsem dokázala něco sama v životě, a to je super pocit. (Aneta)

Spíš mají rodiče větší respekt než předtím. Protože naše rodina moc necestuje, ani takhle na dovolenou, to já, když jsem sem odjížděl, tak jsem poprvý letěl letadlem. Tak to bylo pro mě celkem nový, jako bejt tak dál od domova. (Pavel)

Většina informantů uvádí, že jejich rodina i přátelé vnímají, jak se informanti v mnoha ohledech změnili, a to výhradně k lepšímu. Informanti změnili své chování, přijali (či zkombinovali) nové způsoby chování a subjekty v jejich okolí tuto změnu vnímají výhradně pozitivně. U informantek, které žijí ve Velké Británii více než deset let se opakuje myšlenka, že je rodina i přátelé berou víceméně stejně, což může být dáno tím, že jejich zkušenost není „čerstvá“.

Jo, kamarádi mě vnímají jinak... i některý lidi, který neznám, tak vědí, že jsem v Británii a obdivujou mě, že jsem se rozhodl pro ten krok. Nedávno tu byl kamarád z Česka a úplně čuměl, jak jsem se posunul. Jak jsem byl v Česku, tak jsem se o sebe neuměl postarat a tady čuměl, kolik věcí tady je, jak už znám Londýn. (Dalibor)

Kamarádky mě vnímají jinak. Díky tomu, že jsem do Velké Británie odešla v padesáti letech, tak říkaly, že to je úplně nenormální, že něco takového ve svém okolí neznají. Sice znají lidi, který tam jdou ve dvaceti, ale že takhle to je strašně nezvyklý. Ono to není jenom kvůli tomu věku, ale i kvůli tomu, že jsem úplně změnila pracovní pozici, a navíc jsem tam šla jazykově nevybavená. Ony mě neskutečným způsobem obdivovaly. Nebo nevím, jestli to je obdiv, ale v každém případě se divily a říkaly, že ony by to nedokázaly. (Jana)

Už mi to rodiče i řekli... že hodně jsem se změnila v dobrém slova smyslu. Protože, když jsem odjela do Anglie tak z toho měli určité obavy, jela jsem s minimálně financemi a bez angličtiny. Ze začátku byli tak trochu pyšní, že jsem to zvládla bez toho, abych prosila někoho o peníze a pomoc. A myslím si, že vnímají, že jsem jiná a jsou za to i rádi, že jsem trochu se otevřela – i když nejsou úplně rádi, že žiju v Anglii. (Klára)

Někteří informanti uvádí, že si o nich přátelé myslí, že mají lepší život a vnímají, že jsou na tom lépe finančně. Patricie říká, že někteří její přátelé mají pocit, že si „žije jako v bavlnce“, ačkoliv to podle ní není nutně pravda. Dalibor zmiňuje, že si jeho rodina i přátelé myslí, že je finančně zajištěný, ale ve skutečně nemá téměř našetřeno. Markéta zase cítí od některých svých vrstevníků závist, dodává však, že má každý stejné příležitosti, a tak nevidí důvod, proč by jí měl někdo závidět. Vzápětí dodává, že jí zkušenost ukázala, koho považovat za pravé přátele.

Několik z informantů uvádí, že jejich migrační zkušenost znamenala navýšení sociálního kapitálu pro lidi v jejich blízkém okolí. Informantova hodnota pro ostatní roste, neboť slouží jako „zdroj“ či „ověřovatel“ informací. Je také důvodem, proč se další lidé okolo něj mohou vydat do zahraničí. To je významné především pro ty, kteří chtějí také migrovat anebo cestovat. Někteří informanti pomohli dalším Čechům (výhradně svým známým) do Velké Británie také emigrovat, a to skrze předání informací. Posílili tak již existující síť migrantů žijící ve Velké Británii, o které hovoří teorie sítí.

Kamarádka se mě ptala, jak to tu je, jak to tu chodí, tak jsem dělala všechno proto, abych jí odpověděla na všechny otázky a dostala ji do Velké Británie nějakým způsobem. (Jana)

Karel uvádí, že jeho přátelé jsou rádi, že mají za kým jet a rozhodně ho vnímají jinak díky jeho rozhodnutí a tomu, jaké má například zážitky. Klára také poukazuje na to, že jí její okolí přeje život v zahraničí a také má možnost dát lidem „finančně nenáročnou dovolenou“, a sice když za ní přijedou přátelé na návštěvu. Zde lze poukázat také na prostorové hledisko, a sice jak blízcí lidé vnímají informanty jinak, když se najednou ocitnou díky migraci v jiné zemi.

Ačkoliv mohou mít zprvu strach a obavy z neznáma, po překonání těchto překážek přichází respekt a hrdost na účet informantů. U Dalibora, který pochází z malé vesnice v Česku, hraje prostor a fakt, že žije v zahraničí poměrně důležitou roli v tom, jak ho vnímá jeho rodina. V Česku rodiče jeho úspěchy či snahu neviděli, a ani ho ve snažení nepodporovali. Až změna místa a země umožnila rodině spatřit Daliborův úspěch, i přesto, že ho do té doby neviděli.

Pořád říkám rodičům, co se děje tady v Británii, jak žiju, ale oni třeba... dejme tomu, když jsem třeba nahrával s kapelou album nebo když jsem někde hrál, tak jsou na mě pyšní, ale nevidí to, co musím dělat, že musím cvičit na kytaru, obětovat tomu čas. Nevidí tu cestu, ale úspěch. Táta říká, že je na mě třeba pyšný, a přitom když jsem byl v Česku, tak mě třeba celou dobu buzeroval, jakože nic nedělám, že si dělám jenom svoje věci a nekopu na zahradě, nesekám trávu, nedělám domácí práce. Dělal jsem spíš věci, jaký se dělají ve městech, že děláš svoji kariéru, co bys chtěl a neděláš takové věci jako na vesnici. (Dalibor)

Na příkladu Evy lze ilustrovat, že může dojít i ke snížení sociálního kapitálu, což může představovat překážku pro možné šíření potenciálu sociálních remitencí. Evy odjezd do zahraničí (nejprve do Kanady) prohloubil propast mezi ní a jejím bratrem, který tento krok považoval za jistou zradu a s Evou omezil kontakt.

Tak já musím podotknout mého bratra, kterej jakoby to vnímá spíše negativně, protože on... Náš táta umřel, když mě bylo devatenáct, bratrovi dvacet pět. Ustříhl se mnou veškerý kontakt vlastně od té doby, co jsem se odstěhovala do zahraničí, se se mnou nebaví, nedokáže to překousnout... bere to jakoby zradu. A předtím se mi snažil docela dost řídit život, takže i to byl důvod proč jsem vlastně odjela do zahraničí, protože to taky bylo až moc. (Eva)

POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ: FÁZE PŘENOSU A „ŠÍŘENÍ“

Přenos potenciálu sociálních remitencí je zkoumán skrze různé podoby komunikace mezi informantem a subjekty v Česku. Ke komunikaci dochází výhradně mezi informanty a členy jejich rodiny (tj. rodiče, sourozenci, prarodiče) anebo jejich nejbližšími přáteli, informanti nejsou například členy organizací či komunit a sdružení, se kterými by byli v kontaktu. Informanti ve velké míře využívají přímé (tj. tváří v tvář) i nepřímé komunikace, oba typy komunikace se vzájemně doplňují, což podporuje možnost intenzivních přenosů informací mezi Českem a Velkou Británií. V rámci nepřímé komunikace hrají významnou roli internetové sociální sítě. Přenos se může také prolínat s fází šíření, ta nicméně v této práci přímo zkoumána není, na fázi je v rovině potenciálu nahlíženo skrze budoucí představy a plány informantů.

6.1.11 PŘÍMÁ KOMUNIKACE

K přímé komunikaci (tj. tváří v tvář) dochází v několika případech, nejčastěji se jedná o videohovory, telefonáty a dále o osobní návštěvy informantů v Česku, ale také v případě, kdy rodina či přátelé navštíví informanta ve Velké Británii. Právě přímá komunikace hraje klíčovou roli pro přenos a šíření sociálních remitencí (Grabowska 2017), což vyplývá i z analýzy rozhovorů. Ačkoliv hraje přímá komunikace důležitou roli, je třeba zdůraznit, že právě transnacionální propojení upevňuje (a umožňuje doplnit) informace získané skrze osobní návštěvy. Právě osobní návštěvy mohou upevnit již započatý přenos potenciál sociálních remitencí pomocí jiných podob komunikace, než jsou osobní návštěvy. A naopak novoty představené při osobní návštěvě mohou být dále přenášeny a upevňovány například pomocí zpráv nebo emailů, po návratu informanta zpět do Velké Británie. Osobní návštěvy jsou tak významným prvkem pro přenos, nicméně, aby došlo k upevnění sociálních remitencí, je důležité i následné transnacionální propojení a kombinace několika způsobů komunikace.

Videohovory a telefonáty

K videohovorům dochází např. pomocí Skype, Facebook messengeru nebo Facetime a jak uvádí informanti, tento způsob komunikace jim částečně nahrazuje osobní návštěvy a umožňuje jim se „vidět“. Někteří informanti jsou skrze videohovory v denním kontaktu, a to především s rodinou, tedy se svými nejbližšími (ne tolik s přáteli).

Například Dalibor uvádí, že skrze videohovory je v kontaktu výhradně s rodinou, s přáteli si spíše píše zprávy. Díky tomu si s nimi má více co říct, když se vidí osobně. Většina informantů uvádí, že jim videohovory nahrazují osobní setkání a když se vidí po delší době osobně, je to jako kdyby se viděli nedávno. Videohovory tak mění časové vnímání informantů a částečně i prostorové. Někteří informanti to dokonce přirovnávají k tomu, jako kdyby žili v Česku, jenom v jiném městě.

Skrze vzdálenost dochází u informantů k zúžení okruhu přátel a jejich migrací se „vyfiltrují“ lidé, se kterými si neměli tolik co říct. Vzorec „vyfiltrování“ přátel si uvědomují Dalibor, Klára či Markéta. Skrze migraci informanti omezili s některými přáteli kontakt, zúžili svůj okruh na minimum lidí a čas věnují výhradně těm, kteří jim jsou nejbližší.

Hodně se mi jakoby... zúžila jsem svoje přátele na minium. Spíše se ráda vídám s lidmi a než žít ve virtuální realitě a být věčně na telefonu. Ale těch pár přátel, které jsem si jako by vyčlenila a co mi zbyli,

tak s nimi se vídáme pravidelně, že se navštěvujeme, jezdí za mnou do Anglie, jezdím za nimi do Česka.
(Klára)

Osobní návštěva Česka informantem

K návštěvě Česka dochází mezi informanty v průměru jednou či dvakrát do roka, a obvykle probíhají návštěvy poměrně intenzivně. Trvají v průměru okolo jednoho týdne až deseti dnů. Informanti se snaží vidět se s rodinou i přáteli, a pokud přijede informant se svým partnerem (také Čechem), pak může být návštěva ještě intenzivnější – navštěvují obvykle dvě rodiny. Například Emma uvádí, že kvůli dceři tráví polovinu návštěvy u své rodiny a druhou část u rodiny svého partnera. Leona se během svých návštěv Česka soustředí také na to, aby její dcery „načerpaly“ české prostředí a hrály si s českými dětmi, zde lze opět jistým způsobem pozorovat „obrácené“ sociální remitence.

Tak buďto se tu návštěvu snažíme se to tak nějak rozdělit kvůli dceři, vše je kolem dítěte (směje se), takže se vlastně snažíme půl návštěvy být u manžellových rodičů a půl u mých rodičů, aby prostě měla malá kontakt s babičkami a dědy a strejdami, tetami. (Emma)

Hekticky vypadají ty návštěvy, protože to musíme všechno poobjíždět, takže hodně „playdates“, ale děláme různé aktivity, chodíme hodně do bazénu – strašně rádi plaveme a tam, odkud já pocházím je spousta dobrých wellness hotelů s termálními bazény, ale jo, jde o to, aby si holky prostě hrály s českými dětmi. (Leona)

Tím, že se informanti se svými rodinami nevidí tak často, snaží se trávit společný čas kvalitně, neboť se jim ho nedostává v kvantitě. Někteří informanti uvádí, že čas tráví jinak, než ho trávili předtím kdy v Česku žili – například jezdí na rodinné výlety, chodí na společné obědy a dělají různé aktivity společně.

S kamarády jsem jel na festival a jezdil jsem domů. S rodinou jsme si dělali výlety jakoby, jsme strávili čas spolu a bylo to jako příjemný – my jsme to nikdy nedělali předtím. Že bychom jako jeli někam na hrad na výlet, dali si oběd. Takže to bylo jako hrozně příjemný. (Filip)

Abych pravdu řekla tak jsou návštěvy v Česku trochu vyčerpávající a nejvíce času se snažím trávit s rodinou. Snažím se to i skloubit, abych za každou tu návštěvu viděla aspoň nějaké přátele. Takže je to takové, že méně spím, protože večery nebo podvečery trávím s přáteli a jinak jezdím s rodinou jakoby po výletech. Jezdím třeba jenom na týden, což pro mě je fakt vyčerpávající. Od rána dělat nějaký program, trávit ho s rodinou, to není úplně jednoduché. (Klára)

Osobní návštěva z Česka ve Velké Británii

Téměř všichni informanti uvedli, že je někdo známý z Česka už navštívil, a to nehladě na to, jak dlouho ve Velké Británii jsou. Zároveň také všichni plánují další návštěvy a v podstatě se jedná o takový „koloběh“ plánování kdo koho navštíví. Plánují se jak návštěvy informanta do Česka, tak návštěvy rodiny či známých do Velké Británie. Osobní návštěvy (Česka i Velké Británie) upevňují vztahy mezi informantem a subjekty, a přináší do komunikace to, co v ní chybí na dálku. Osobní návštěvy do komunikace přináší další důležité prvky a informant má možnost se ocitnou v prostředí navštíveného.

Navštěvuje nás rodina, právě mamka jezdí aspoň jednou za rok, a teďka toho plánujeme hodně na příští rok, kdy přijede kamarádka s dětmi, manželem a v létě přijede brácha s jeho přítelkyní a dcerou, takže k nám jezdí. (Leona)

Návštěvy ve Velké Británii nebývají tolik intenzivní jako v Česku, informant nemusí navštěvovat všechny známé a příbuzné, ale naopak dochází ke kvalitně strávenému času mezi ním a jeho návštěvou. Tyto návštěvy z Česka zahrnují většinou výlety do okolí, ochutnávky místního jídla a poznávání britského prostředí – tedy podobné situace, skrze které sám informant „nasává“ místní zvyklosti a může přijímat i potenciál sociálních remitencí, v tyto momenty to může dělat společně se svou návštěvou.

Byla se tady podívat mamka se sourozenci, takže jsme tady byli pár dní spolu. Byli tady týden, přijeli právě do města, kde ségra pracovala žejo, protože už tam byla mamka předtím. Takže jsme byli tam a tam je toho strašně moc co dělat. Takže jsme každý den chodily na různé vyhlídky na různé kopce a na dobrá jídla. (Markéta)

Byli tady kamarádi hlavně teda ze střední, celkem nás bylo i se mnou čtyři. Minulý rok asi dvakrát. Stanovali jsme tady na ostrovech, chodily po túrách, ochutnávali skotské jídlo. Byli tady asi na týden pokaždé. A minulý rok tady byli i rodiče se ségrou, asi na šest dní, tak jsme byli chvíli v Oban a chvíli v Edinburghu. (Karel)

Pokud se za informantem někdo z Česka vydá, pak je to obvykle jeden z rodičů či přátel, popř. pouze několik lidí (př. rodiče, rodiče se sourozenci, přátelé s dětmi). Prostor pro možný přenos sociálních remitencí při návštěvě někým z Česka je upevněn několika faktory: a) osoba si na vlastní kůži zakusí život v zahraničí (často se to liší od typické dovolené v hotelu, návštěvníci přebývají u informanta doma) a může do místní kultury proniknout jinak než běžný turista, b) potenciál sociálních remitencí, který je do té doby přenášen či cirkuluje se může umocnit,

může dojít k jeho upevnění či pochopení (ale také zamítnutí), c) informant slouží jako zprostředkovatel i zdroj informací (např. může osobě objasnit různé prvky britské společnosti či pomoci „nakousnout“ témata spjatá se sociálními remitencemi).

Kdo tady byl naposledy tak říkali, že tady jsou prostě všichni fakt takoví v pohodě, že pomůžou s kočárkem třeba do schodů nebo ze schodů, jak bych to popsala... že mi to fakt přijde, že v Česku si všichni dělají jenom u sebe na písčku a že je nezajímá, že támhle někdo potřebuje pomoci. Že i když ten Londýn je uspěchaný a žijeme v uspěchané době, tak lidi nejsou lhostejní ke druhým lidem. (Leona)

Ne všichni členové rodiny či přátelé však informanty ve Velké Británii navštěvují, opakuje se totiž vzorec, že nejčastější překážkou je strach z neznáma (tj. cestování do ciziny) nebo také neznalost jazyka a s tou spojené obavy. Eva uvádí, že ačkoliv finance nejsou pro její rodiče překážkou, nechtějí ji navštívit z důvodu, že jsou „stará škola“ a necestují. Podobně je to i u otce Patricie, kterému dokonce pořídila letenku, ale návštěvu si z podobných důvodů rozmyslel. Právě pozice v životním cyklu může podle Levitt (1998) mít významný vliv na to, zdali vůbec může docházet k přenosu sociálních remitencí.

6.1.12 NEPŘÍMÁ KOMUNIKACE

V rámci nepřímé komunikace, která je u informantů na víceméně denním pořádku je často využito „smskování“ skrze mobilní telefon, posílání zpráv skrze messengery (např. Facebook messenger nebo Whatsapp) a roli hrají také sociální sítě (např. Facebook, Instagram nebo Youtube). Informanti si s rodinou či přáteli vyměňují zprávy, zasílají si fotky nebo videa a jsou (či mohou) být v podstatě v denním kontaktu s Českem. Významnou roli hrají internetové sociální sítě, ty mohou být součástí i tzv. pasivní nepřímé komunikace (Grabowska 2017). Pasivní proto, že přijímající subjekt může informaci přijmout pasivně – a sice ji zpracovat, ale nijak zpětně na ni nereagovat. Například když si osoba na sociální síti prohlédne informantovu fotku s popiskem – dozví se, co ten den dělal, jak se mu líbí v zahraničí a jak to tam vlastně vypadá.

Informanti využívají především sociální sítě Facebook (všichni) a Instagram (výhradně ti do třiceti let). Například Tadeáš, který spadá mezi informanty, kteří na Instagramu „sdílí svůj život“ (tj. fotky a krátká videa ze svého) uvádí, že má pocit, že „všichni víceméně ví, jak žijeme a my to zase víme o nich“. Na síti ho sleduje část rodiny, jeho přátelé, ale také lidé, se kterými se osobně nezná. Skrze to, že Tadeáš na sociální sítě pravidelně přidává vlastní fotografie

s popisky či krátká videa, může komunikovat určitý potenciál sociálních remitencí, popřípadě vytvářet prostor pro přenos.

Patricie uvádí, že je za Facebook vděčná, protože je díky sociální síti pasivně „v kontaktu“ se svými přáteli, má přehled o tom, co se děje v jejich životech, aniž by spolu museli aktivně komunikovat. Vzápětí však dodává, že ona sama na Facebook příliš mnoho informací o sobě nedává, a „nekomunikuje“ tím pádem. Zmiňuje, že to je i z důvodu, že by to mohlo vypadat jako chlubení se. Podobně to vnímá Dalibor, který chápe Facebook jako kanál, kterým by mohl své poznatky ze života sdílet, ale nechce to dělat z důvodu, že by to mohlo někomu přijít jako chvástání se. Přemýšlí však nad sdílení svých zážitků skrze video.

Jo, sleduju život v Česku na sociálních sítích. Snažil jsem se, když byly třeba nějaké volby, říkat svůj názor. Ale nesnažím se úplně něco víc sdílet, protože jsem takový „spešl“ když teď žiju v Londýně, pro ty lidi, co mě z Česka sledují. Tak se nesnažím ten svůj život úplně propagovat, i když mám třeba takové myšlenky, jak jezdím autem po Londýně, tak že bych mohl natočit třeba nějaké video z těch uliček a tak. Já sleduju různé Youtubery třeba Michala Sopora, on žije v Los Angeles, tak ten mě třeba inspiroval. (Dalibor)

Sociální sítě mají výhodu, že člověk může „komunikovat“, aktivně i pasivně, a s mnohem širším okruhem lidí – se všemi, které má v přátelích anebo kteří ho na síti sledují (známí i neznámí lidé). Zároveň je možné mít osobní „uzamčený“ profil, ale také „veřejný“, čehož někteří z informantů využívají. Jana si na Facebooku vytvořila vlastní veřejnou stránku, kterou sledují především její přátelé a sdílí na stránce své zážitky ze života ve Velké Británii, specifika a charakteristiky života v zemi. Tímto se snaží účelně přenášet některé ze sociálních remitencí anebo na ně minimálně upozorňovat (např. místní zvyky, způsoby chování – skrze vlastní zážitky). Tadeáš zase sdílí své zážitky a fotky na blogu, který si založil se svou přítelkyní.

Hodně sdílím svůj život na sítích, já mám vyloženě vytvořené speciál, který se jmenuje XY (název neuváděn pro zachování anonymity), to je stránka, na které sdílím svoje zážitky. ... A já chci na základě toho života v jiné zemi šířit tu kulturu, jaká tam je jiná a proč tam je jiná. (Jana)

Ondřej si uvědomuje, že skrze sociální sítě může snadno a vizuálně předávat lidem, kteří ho sledují, informace (jedná rodinu, známé, ale také o lidech, které osobně nezná) a snaží se toho využít. Sdílí své myšlenky, které se z velké části týkají ekologického a udržitelného smýšlení, a také své zážitky z cestování, které mu život ve Velké Británii umožnil. Ondřej má zároveň vlastní vzdělávací projekt, skrze který sdílí podobné poznatky online. Svůj projekt momentálně

prevádí v podnikání, které by mělo zahrnovat elektronické produkty a vše by se tak odehrávalo v online prostoru.

6.1.13 TÉMATA KOMUNIKACE

Hlavní pozorovaná témata vyvěrají ze životů informantů a jsou to především ta, která se jich dotýkají nejvíc. Osobní záležitosti zahrnují práci a volný čas informantů či lidí, se kterými se stýkají. Řeší se také aktuální otázky (např. uvádí Brexit, který většina informantů řeší), diskutuje se jiné fungování institucí (např. systém školství, systém zdravotnictví, rozdílná délka mateřské dovolené). V rámci konverzace se vyskytují specifika britské společnosti, řeší se odlišnosti mezi společnostmi, mezi lidmi či institucemi. Informanti reflektují, že cokoliv, co řeší s rodinou, se jich dotýká osobně. Běžná komunikace na dálku, která se odehrává v transnacionálním prostoru mezi Českem a Velkou Británií vytváří podklad či je „základnou“ pro přenos či šíření sociálních remitencí. Právě tento typ dokáže vyvolat či upevnit určitý potenciál sociálních remitencí.

Některá témata mohou být z konverzace vyčleněna, protože jsou jednou stranou blokována, to lze ilustrovat na příkladu Dalibora. Jak uvádí autoři White et al. (2018), velký potenciál pro nabývání sociálních remitencí vzniká také v případech, kdy člověk změní geografické prostředí, což platí u například Dalibora. Informant se přestěhoval z malé vesnice v Česku do rušného Londýna a jak sám uvádí, otevřelo mu to v mnohém obzory i možnosti. Nicméně, když se snaží některé z těchto nově přijatých myšlenek přenášet například na své rodiče, kteří žijí na vesnici, je to z jejich strany „blokováno“. Dalibor uvádí, že na vesnici se řeší jiné věci, a Brexit nebo migrace jsou jeho rodiči považovány za zbytečná témata.

Abych řekl pravdu, tak my úplně neřešíme takové věci, ani to rodiče nezajímá, tak jsme takoví vesničani. Každopádně s kamarády to probíráme jako pořád jako Brexit, migraci a ty společenská témata. Ale s rodinou to ne, dokonce bych řekl, že když jsem třeba mluvil s tátou, nebo jsem to s ním probíral, tak táta mi jako nadával, co to řeším za blbosti. To je i takový důvod, proč jet do Británie, protože jsem necítil úplně s rodinou, jiné názory a tak...a oni mě utlačili nějakým názorem a já jsem chtěl jít jiným směrem.
(Dalibor)

Ondřej, který žije se svou českou přítelkyní, uvedl, že společně mnohá témata týkající se britského kontextu diskutují. U sociálních remitencí, například v podobě nabývání nových nápadů či myšlenek, mohou diskuze a možnost jít „do hloubky“ upevňovat nejen nabývání sociálních remitencí samotných, ale také to může pomoci „tvarovat“ podobu sociálních remitencí pro přenos a následné šíření.

6.1.14 ŠÍŘENÍ POTENCIÁLU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Ačkoliv je komunikace významným prvkem pro přenos sociálních remitencí (který se může prolínat se šířením), k významnému šíření dochází obvykle po návratu informanta do domácí země (Grabowska 2017). K šíření může docházet také v případě silného transnacionálního propojení migranta, například pokud podnikal a pracoval v obou zemích najednou. Protože se tato práce zabývá fází života informantů, ve které žijí ve Velké Británii, jsou zde alespoň zohledněny jejich budoucí vize, představy či plány. Nelze je nicméně brát jako dané a konečné, ale spíše potenciální a orientační.

Otázka návratu závisí na mnoha faktorech, včetně těch, které jsou uvedeny v úvodu empirické části – a sice na prvotních motivacích se do Velké Británie vydat, na motivaci zůstat či na vnímání vlastní identity. Kritériem pro výběr vzorku bylo, aby vybraní informanti návrat do Česka nevyklučovali, Janurová (2018, založeno na: Eade, Drinkwater a Garapich 2006) takové migranty (kteří nejsou rozhodnutí v zemi zůstat) dělí do kategorie tzv. „hledáčů“, kteří si nechávají otevřené plány a jsou v nich flexibilní (anglicky „searchers“) a těch, kteří si přejí návrat (anglicky „return-wishers“). Toto dělení je vhodné i pro zkoumaný vzorek informantů – někteří z nich jsou „hledáči“, nechávají si otevřené možnosti a návrat uváží podle situace a většina jsou ti, kteří vědí, že se „jednoho dne“ do Česka vrátí, ale neví, kdy přesně a jak bude jejich „návrat“ vypadat. Do kategorie tzv. „return-wishers“ lze zařadit i ty informanty, u kterých návratu do Česka předchází naplnění jimi stanovené vize, popř. ti, kteří ve Velké Británii mají větší závazky (např. hypotéka, partner cizinec, stálé zaměstnání) – návrat však nevyklučují a spíše doufají, že se jednoho dne vrátí.

Budoucí plány informantů

Budoucí plány informantů se odvíjí od mnoha faktorů, jak od jejich původní motivace se do Velké Británie vydat, předchozích zkušeností, tak po jejich zkušenost se životem ve Velké Británii (např. vliv mají jejich zážitky, zaměstnání, studium, lidé, které potkají, přijaté sociální remitence). Nabytý potenciál sociálních remitencí může ovlivnit identitu informanta, jeho nové či pozměněné hodnoty, chování, vize a motivace – ať už pro osobní či profesní život. Roli hrají také partneři, ti, se kterými informanti do země přišli (obvykle Češi) nebo ti, které v zemi potkali (spíše cizinci). Poté se informant nad svými plány nerozhoduje nutně sám, ale kombinuje rozhodnutí se svým partnerem. V budoucích plánech informantů se objevují vzorce, které souvisí s podnikáním, zaměstnáním, vlastními projekty, cestováním, bydlením či rodinou.

Autoři Grabowska et al. (2017) uvádí, že významným faktorem pro šíření sociálních remitencí v zemi původu migranta je práce na obdobné pozici či ve stejném oboru. Informanti, kteří zastávají pozice, které je baví a naplňují, si umí představit práci v oboru i v Česku. Zároveň by rádi zůstali v kontaktu s angličtinou, cizími lidmi a rádi by využili ku prospěchu své zkušenosti a zažité způsoby práce. Ti informanti, kteří pracují na tzv. vstupních pozicích, by většinou stejnou práci dělat v Česku nechtěli. Je však třeba uvážit, že sociální dovednosti, které na těchto pozicích informanti získávají, jsou přenositelné a uplatnitelné v osobních i profesních životech informantů, a to v různých oborech.

Emma, která pracuje jako zdravotní sestra v nemocnici v Edinburghu o návratu už několikrát uvažovala, a dokonce si hledala i pracovní možnosti v Praze, a to na zahraniční klinice, aby nepřišla o kontakt s angličtinou. Zde může hrát roli i její vnímání vlastní identity, a sice „někde mezi“. Co však Emmu drží ve Skotsku je její přítel Čech, který se vracet nechce, dále splácení hypotéky, ale i dobrá finanční situace – Emma předpokládá, že v Česku by si nemohla dovolit podobný životní standard jako ve Skotsku.

Uvažovala jsem, a tak nějak si zjišťovala v Praze, co tam je za možnosti, protože tam je v podstatě jedna klinika, která dělá se zahraničními klienty, a potom vím že IKEM hledá taky, mají vlastně taky zahraniční klienty, takže já jsem chtěla pořád něco s tou angličtinou, abych byla pořád v kontaktu. (Emma)

Stejně tak Leona uvádí, že nad návratem jednu dobu se svou rodinou uvažovala, ale co ji váže k Velké Británii je navyklý životní standard a „rozmazlenost“ z Anglie. Z vyprávění Leony lze vyčíst, že Česko chápe zjednodušeně jako místo, odkud pochází, a sice malou vesnici. Právě s tou porovnává svůj současný život v Londýně. Neuvažuje například Londýn versus Prahu. Momentálně si Leona dokáže představit návrat do Česka na „stará kolena“, a to včetně investice do vlastního vzdělávacího projektu v Česku, který by se týkal učení dětí angličtinu. S podobným projektem má totiž zkušenost z Velké Británie, ten však měl opačný účel – učit děti v Anglii češtinu.

No my jsme to jednu dobu tak nad tím jako uvažovali, ale tam jde o udržení si určitého životního standardu. A tam jde hlavně o to, že my jsme strašně rozmazlení z Anglie. Jsme zvyklí, že je všechno za rohem, že se na nic nemusí čekat, všechno je pořád otevřené. Když dostaneme večer v deset hodin hlad, tak jsou „take-away“ jo, já jsem z malé vesnice, tam nic není. Když chceme jít do kina, tak si můžeme vybrat z pěti kin, když chceme vzít holky do „soft-play“, tak je tady spousta toho. Odkud já jsem, tam toho moc není. Takže my jsme hodně rozmazlení, co se týká prostě služeb a... já do Česka jezdím ráda, ale ráda se vracím zpět. (Leona)

Také Patricie, která pracuje v architektonické kanceláři by v Česku určitě pokračovala v tom, co dělá nyní – a dodává, že by rozhodně využila zkušenosti a nápady z Anglie. Jedním z důvodů, proč z Česka odešla byl, že neměla příležitost profesně růst a byla na ni kladena nereálná očekávání. Patricie pomáhá svému přítelovi otevřít podnikání v gastronomii ve Velké Británii a do budoucna počítají s něčím podobným i v Česku, Patricie by tak získala možnost být v intenzivnějším propojení se svým domovem. Aneta, která pracuje na recepci ve čtyřhvězdičkovém hotelu by se po návratu chtěla věnovat dále práci ve službách, protože ji práce baví a naplňuje.

Pořád (v Česku jako architektka) jsem byla vrhaná zpátky s tím, že nic neumím, moc se toho ode mě čeká, nemám velký sebevědomí, takže mě to nehnalo nikam dopředu. ... Určitě bych chtěla dělat stejnou profesi jako dělám teď, a určitě mám pocit, že bych si přivezla spoustu nových zkušeností a nápadů, jak se uplatnit v Čechách. (Patricie)

Dalibor, který pracoval jako řidič v Česku a v současné době jako taxikář pro Uber v Londýně, se chce s jistotou vrátit a přinést si s sebou do Česka získané zkušenosti a vše „posunout na vyšší úroveň“. Plánuje si totiž založit podnikání v oboru a využít všech nabytých zkušeností. Velká Británie mu dala nové zkušenosti a sebevědomí, což vychází i ze sociálních remitencí, které přijal.

Určitě to bude po mém návratu jinak. Mám ten pohled na svět jiný, taky ty priority životní budou jiné a chtěl bych nějak ty věci, které jsem se tady naučil jako třeba tu angličtinu a tu mentalitu anglickou trošku přenést do té české mentality. (Dalibor)

Klára, která má za přítele Angličana, uvádí, že on je tím hlavním, co ji ve Velké Británii „drží“ a jednou by se ráda vrátila do Česka, nebo alespoň částečně. S přítelem šetří na dům v Česku, o kterém mluví hovoří o svém českém zázemí, letním domku, do kterého by se mohli eventuálně odstěhovat nastálo. Klára plánuje po návratu do Česka investovat do svého podnikání s focením, kterému se věnovala i před odjezdem do Česka. I pro Patricii je otázka návratu složitější kvůli jejímu příteli, který je cizinec, ale svůj domov našel právě ve Velké Británii. Také u Evy může představovat překážku pro návrat její přítel, který je Rumun. Eva studuje dálkově magisterské studium a uvádí, že by jí titul mohl pomoci i s prací v Česku a ráda by se věnovala oboru, který studuje.

Zatím plánujeme návrat do Česka, přátel není Čech, takže, ale v Česku se mu líbí, plánujeme koupit nějakou nemovitost v Čechách. Zatím třeba jakoby na letní zahradu, na dovolenou, abychom mohli více jezdit do Čech. Hrozně mi chybí rodina, že by to bylo takové zázemí, kam bychom mohli jezdit. A pak plánujeme, jednou až budeme mít rodinu, tak bychom chtěli do Čech. (Klára)

Já jsem ty plány na návrat do Česka jako vždycky, ale bohužel, že jsem si tady jako vytvořila nějaké závazky, úvazky, nebo jak se tomu říká. Vhledem k tomu, že tady mám partnera a nějak tady fungujeme, tak o to to je těžší. A mému partnerovi se nechce jet úplně do Čech. ... Je to taky cizinec, on má ještě ten původ tak trochu komplikovanější. On je to původem Maďar, ale narodil se a žil v Rumunsku. Takže jakoby v Rumunsku je cizinec, v Maďarsku je cizinec. Nemá asi až takovou tu potřebu se vracet do té rodné země a možná to ani pak nechápe tolik u mě. No a my to prozatím tady bereme, že jsme tady jako prozatím, prostě jsme se nesmířili s tou myšlenkou, že je to napořád. A já si říkám, tak třeba, možná jako z pět nebo deset let se tam odstěhujeme a když ne tak aspoň do nějaké sousední země jako Německo, Rakousko, abych to měla do Čech blízko. (Patricie)

Několik informantů se shoduje na tom, že život ve Velké Británii je pro ně prostředkem k možnosti cestovat, rozšiřovat si obzory, což by v Česku bylo pravděpodobně obtížnější. Pavel díky vydělaným financím odjel na měsíc do Japonska a nyní se ještě z Velké Británie neplánuje vracet, právě z důvodu, že chce moci cestovat i nadále. Podobně chce cestovat i Markéta. Filip chápe svůj pobyt ve Velké Británii jeho slovy jako „nutné zlo“ a zároveň možnost posunout se dál – jako osobnost, pomocí nových zkušeností, zlepšené angličtiny i díky financím, které chce vynaložit na barmanský kurz, který mu umožní cestovat na zámořské lodi.

Vlastně ten plán už mám vymyšlenej. V květnu budu odjíždět na měsíční barmanský kurz, a po barmanském kurzu budu zhruba půl roku doma. Chci si užít léto, potom Vánoce a Nový rok doma s rodinou. ... Potom se chci sebrat a jít na loď, jako crew member, jako barman, a chci to vlastně tímto odstartovat. Chci být půl roku na lodi a potom cestovat, mám v plánu nějakou Jižní Ameriku, Střední Ameriku, a potom je mi to vlastně úplně jedno. ... Chci mít něco v čem budu dobrý, na co bych chtěl mít certifikát, a je to zase součástí nějakýho máho plánu. S tím být barman se nejlíp cestuje. (Filip)

Opakují se také plány související se vzděláváním či dobrovolnictvím. Ondřej, který se už vrátil do Česka, uváděl, že Velkou Británii vidí jako cestu k získání dovedností, které pak bude moci využít ve svém oboru (např. angličtinu). Také plánoval, že chce po návratu v Česku šířit povědomí o udržitelnosti (udržitelné způsoby stravování či dopravy). Ondřej se po návratu opravdu připojil k neziskové organizaci jako dobrovolník a přednáší skrze ni na školách (myšlenku a přístup k dobrovolnictví nabyt jako sociální remitenci), zároveň pracuje na vlastním internetovém projektu, pomocí kterého šíří povědomí o udržitelnosti, a to včetně

myšlenek, ke kterým přišel během života ve Velké Británii. Lze tak říci, že Ondřej zvolil po svém návratu strategii proaktivního přístupu ke změně (a částečně i podnikání) (Karolak 2016), což má obecně potenciál šířit nabyté sociální remitence dál. Stejně tak Karel žijící ve Skotsku by po návratu rád pracoval pro neziskovou organizaci a zapojil se (investoval čas nebo peníze) do projektů zaměřených na environmentální vzdělávání nebo osvětu života v zahraničí.

Jak sem zmínil, chci investovat do toho focení po návratu, pak možná nějaké přednášky pro školy. Určitě bych chtěl pracovat pro nějakou českou možná i zahraniční neziskovou organizaci, kde bych se zapojil do projektů, ať už environmentální, nebo zlepšení nějaké situace, záchrana zvířat. Ale hlavní je to focení a třeba přednášky pro střední školy, aby studenti viděli, že jsou i další možnosti než jít jenom na vysokou. Třeba ano jít na vysokou je dobré, ale třeba si rok vzít volno a cestovat. Myslím si, že si člověk pak uspořádá spoustu věcí. (Karel)

SOUVISLOSTI SOCIÁLNÍCH A FINANČNÍCH REMITENCÍ

Tato část se nejprve soustředí na porozumění charakteristice samotných finančních remitencí informantů. Následně jsou identifikovány remitenční scénáře (Carling 2014), které umožňují hlubší vhled do problematiky a slouží jako podklad pro zkoumání toho, jak finanční remitence souvisí se sociálními.

6.1.15 CHARAKTERISTIKA FINANČNÍCH REMITENCÍ INFORMANTŮ

Charakteristika finančních remitencí informantů se liší od běžného pojetí, kdy se předpokládá zasílání financí migranta také směrem k jeho rodině, která zůstává v domácí zemi (Gammeltoft 2002). Informanti uvádí, že finance, které ve Velké Británii nabývají, nikomu jinému (až na výjimky) do Česka neposílají, slouží totiž především pro jejich vlastní účely. Podobně např. nahlíží na finanční remitence v kontextu migrace Slováků do Velké Británie Bahna (2013) a identifikuje je výhradně u migrantů, kteří jsou rodiči a zasílají finanční remitence na Slovensko svým dětem. Bahna (2013) nicméně neuvažuje přístup k nahlížení na finanční remitence zohledněný v dalším odstavci. Pokud se vrátíme zpět na úvod empirické části k motivacím pro migraci, lze pozorovat, že motivace jsou spjaty s tím, kam putují finance informantů, popř. jejich finanční remitence. Motivace k migraci je u vybraného vzorku informantů víceméně oproštěna od „push“ faktorů, které by informanty „vytlačovaly“ z Česka, například z důvodů finančního zajištění vlastní rodiny.

V rámci výzkumu byl zohledněn Carlingův (2014) přístup ke zkoumání finančních remitencí, a sice, že lze zkoumat nejen finanční remitence, které doopravdy existují (tj. převedené finanční

či materiální prostředky), ale zároveň jde také o ty předchozí, potenciální i prozatím neuskutečněné. I proto byla v rámci rozhovorů snaha získat vhled do toho, jak informanti vnímají vlastní finanční situaci. Finance u většiny informantů obvykle putují na běžné spotřební výdaje (bydlení, doprava, stravování, sociální život), nicméně někteří informanti si finance šetří do budoucna, a to výhradně na britských účtech. Buď mají přímo britský spořicí účet (dle jejich slov je výhodnější než v Česku) a někteří si je zasílají na další běžný účet. Informanti také využívají finance (popř. to zamýšlí v budoucnu) jako investice do bydlení, pro zajištění vlastní rodiny (např. dětí), ale také pro vzdělání (např. studium vysoké školy, vzdělávací kurzy), vlastního podnikání či neziskový projekt. Ačkoliv informanti nakládají s financemi na svých britských účtech, v momentě, kdy si je převedou do Česka, se finance stávají finančními remitencemi.

Existující finanční remitence informantů, tedy zasílané finance či materiální předměty, lze na základě rozhovorů rozdělit do několika kategorií. Podle subjektů míří remitence především k a) informantům samotným, b) nejbližším rodinným členům a v minimu případů i směrem k c) přátelům. Žádný z informantů se nezapojuje do finanční podpory své komunity v Česku, místních projektů nebo například neziskových organizací. Nutno však zmínit, že několik informantů podporuje projekty ve svém okolí ve Velké Británii. Co se týče účelů finančních remitencí mířících k rodině a přátelům, pak se jedná o drobné splátky, drobnou finanční podporu rodiny (spíše jednorázová, někdy jsou finance zpětně vráceny), pokrytí nákladů při cestování (např. blízké rodiny, ale také vlastních nákladů při návštěvě Česka) či materiální předměty. Z rozhovoru jsou vyvozeny vzorce, že informanti přispívají svým rodinám na návštěvu Velké Británie (tj. návštěva informanta nebo společná dovolená ve Velké Británii), a například přispívají na letenky, částečně či celkově finančně pokrývají pobyt. Několik informantů pozvalo své blízké na dovolenou, kterou by si jinak nemohli dovolit, např. Aneta vzala rodinu do Karibiku.

...pokud mamka potřebuje nějaké peníze, tak jí je samozřejmě pošlu. Není to často, málokdy, ale ví, že má tu možnost, když bude potřebovat tak jsem tady pro ni. (Aneta)

Finanční remitence nejsou víceméně nikým vyžadovány (např. finanční podpora rodiny vzniká obvykle na popud informantů), a pokud informant remituje směrem ke svým blízkým, pak se jedná spíše o remitence v podobě různých darů.

Finanční remitence, existující či potenciální viz Carling (2014), lze rozdělit na finanční transakce a materiální předměty. Finanční transakce jsou využity k cestování, budoucím investicím a splátkám. Mezi materiální předměty informantů lze zařadit dárky, potřeby do domácnosti či levnější a kvalitnější věci – vše blíže přibližuje tabulka 7.

Tabulka 7: Dělení finančních remitencí informantů

FINANČNÍ TRANSAKCE	MATERIÁLNÍ PŘEDMĚTY
<ul style="list-style-type: none"> • CESTOVÁNÍ (cestování informanta včetně návštěv v Česku; finanční transakce ostatním, např. dovolená rodičům) • INVESTICE (BUDOUCÍ) <ul style="list-style-type: none"> - Vzdělání (např. studium vysoké školy, vzdělávací kurzy) - Podnikání - Vlastní projekt (neziskový, vzdělávací) - Bydlení (např. rekonstrukce bytu, „letní dům“ v Česku) - Pasivní příjem (např. pronájem bytu v Česku) • SPLÁTKY (drobné dluhy, např. splátky rodině, bance) 	<ul style="list-style-type: none"> • DÁRKY (př. typicky britské – whisky, čaj a sušenky, místní čokolády) • POTŘEBY DO DOMÁCNOSTI • LEVNĚJŠÍ ČI KVALITNĚJŠÍ VĚCI (př. peřiny, móda)

Zdroj: Vlastní vypracování na základě rozhovorů

6.1.16 FINANČNÍ SITUACE INFORMANTŮ A JEJICH CHOVÁNÍ

Informanti souhrnně uvádí, že si v Česku nikdo z nich nevydělal tolik peněz jako ve Velké Británii. Na tom se zprvu odráželo i jejich chování a to, jak s financemi nakládali. Zde opět hraje roli motivace k migraci, například Patricie se rozhodla k migraci i z důvodu, aby mohla rychle splatit drobný dluh na kontokorentu – její finance tak nejprve putovaly na splátku. Informanti, kteří nebyli motivováni ekonomicky si zpočátku za vydělané finance pořídili to, co by si v Česku jinak nemohli dovolit. U některých šlo o módní oblečení, dále o věci, které jim usnadnily život anebo podpořily nějaký jejich koníček (např. elektronika). V rámci toho investovali své peníze také do blízkých osob (např. dovolená, na kterou pozvali rodiče; letenky pro rodiče).

Naprostě neporovnatelný. Moje poslední výplata v Česku byla 15 000 korun čistého, ale ve Velké Británii, sice záleží na počtu hodin, ale pohybuje se to tam od 30 000 do 40 000 korun čistého. (Jana)

Většina informantů se shodla na tom, že se nyní nachází v lepší finanční situaci, než byli dříve (nebo kdyby nyní byli) v Česku. Výjimkou byl Filip, který se ve Velké Británii mírně zadlužil,

protože delší dobu nemohl sehnat práci, a naopak si po nějaké době musel vypůjčit peníze od svých rodičů v Česku. Jeho životní úroveň je však vyšší, jak uvádí. Dalibor, který žije v Londýně říká, že si nenašetřil téměř nic kvůli vysokým výdajům v hlavním městě. Uznává ale, že kdyby chtěl, mohl by si peníze vydělat, kdyby tomu obětoval více času – má však i jiné priority.

No jako abych řekl pravdu, já jsem nenašetřil skoro nic. Jako já, kdybych chtěl, tak si ty peníze vydělám, ale to bych musel pracovat hodně, ale pak by už nebyl čas na tu hudbu. Já mám prioritu tu hudbu. Muzikanti, co znám, tak přežívají. Teďka je těžká doba pro hudbu. ... Je to tady lepší v Anglii. Když chci, tak za týden vydělám peníze a můžu si pak koupit cokoliv chci, ale já si to musím udržovat kolem té hudby, takže mám nějaký standard, nedělám třeba 70 hodin týdně nebo tak, ale třeba 40. Ale kdybych chtěl, tak můžu dělat 70 hodin a vydělat si ty peníze. ... V Londýně je hodně příležitostí, ale je strašně drahý, abys tady přežil. Ale dá se našetřit, kdybych chtěl, když budu hodně pracovat. (Dalibor)

Někteří z informantů si myslí, že kdyby žili dlouhodobě ve Velké Británii nebo v Česku, měli podobné náklady a „dobře“ ohodnocené zaměstnání, tak by teoreticky mohli být v podobné finanční situaci – shodují se však na tom, že celkově je lepší životní úroveň lepší ve Velké Británii. Ti, kteří míří do země na spíše kratší dobu vidí hlavní finanční výhody v: a) možnosti vydělat si (a ušetřit) více peněz a za kratší dobu než v Česku, b) možnost si pořídit více věcí, za krátkou dobu (technika, cestování aj.). Právě možnost nabytí finanční prostředky rychleji než v Česku a následně je využít ku prospěchu, vychází jako jedna z výhod, kterou informanti vnímají. Ti, kteří žijí ve Velké Británii už déle vidí výhody své současné finanční situace v: a) ve vyšším životním standardu, na který si zvykli, b) větší svobodě (možnost si pořídit více věcí, splácet byt, více cestovat) a c) přemýšlení nad budoucím návratem do Česka ve stáří (a využití důchodu z Velké Británie).

Ve Velké Británii si i za minimální mzdu mohou informanti na nekvalifikovaných pozicích vydělat dostatek financí. Někteří uvádí, že by mohli mít v Česku podobnou životní úroveň, ale jedině v případě, kdyby pracovali na lépe ohodnocené pozici – k čemuž mnoho z nich chápe zahraniční zkušenost jako jednu z cest. Například Ondřej odjel i za důvodem zlepšení si angličtiny, Pavel zase chce skrze migraci pokrýt i budoucí náklady za dokončení svého studia na vysoké škole. V prvním rozhovoru uvedl Ondřej, že si umí představit žít v Česku na podobné úrovni jako ve Velké Británii, a to pokud by pracoval ve svém vystudovaném oboru. Ačkoliv si Ondřej opravdu práci v oboru našel, uvádí, že si vydělá méně, ale má menší náklady.

No, to já si myslím, že jsem v podobné finanční situaci. Protože když to vezmu, co se týče mojí odměny, tak v Čechách je nižší, ale zase tu mám nižší náklady na bydlení, což v Anglii je dražší, takže ta situace je plus mínus stejná. (Ondřej: po návratu)

6.1.17 SOUVISLOSTI FINANČNÍCH A SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Určení remitenčních scénářů finančních remitencí

Za využití konceptu remitenčních scénářů (Carling 2014) bylo finančním remitencím informantům přiřazeno několik hlavních scénářů. Jedná se výhradně o následující: a) dárek (dovolená, cestování), b) finanční pomoc, c) investice, d) splátka (dluhu), e) povinnost či nárok (zde překryv se splátkou).

Pro porozumění jednotlivým scénářům, kterých finanční remitence informantů nabývají, je vhodné si je přiblížit ve třech dimenzích, a sice v materiální, emocionální a ve vztahové. Tabulka 8 popisuje identifikované remitenční scénáře informantů v souvislosti s tím, jaké mohou mít vlivy na vybrané dimenze (z pohledů příjemců remitencí i jejich odesílatelů). Nejedná se o vyčerpávající výčet, ale spíše o příklady vlivů vycházejících z rozhovorů, vlivy na jednotlivé dimenze vychází z práce Carlinga (2014, Appendix 2). Například remitenční scénář splátky se v rozhovorech objevil v podobě splácení dluhu bance a rodičům. Pokud se jedná o splácení bance, pak se transakce odehrává mezi migrantem a institucí, splátka tak může mít vliv na materiální a emociální dimenzi informanta a nikoho jiného. Pokud se jedná o splátku rodičům či známým, pak se mohou utvářet i změny ve vztahové dimenzi a může dojít např. ke sblížení, ale i oddálení mezi subjekty.

Tabulka 8: Příklady vlivů finančních transakcí informantů (na základě jejich remitenčních scénářů) na materiální, emocionální a vztahovou dimenzi

Finanční transakce jako remitenční scénář	Možné vlivy na materiální dimenzi (tj. změny ve zdrojích, potřebách, prioritách, očekávaných budoucích transakcí)	Možné vlivy na emocionální dimenzi (tj. vyplývající pocity z transakce)	Možné vlivy na vztahovou dimenzi (tj. vyplývající charakteristika vztahu z transakce)
Splátka (př. dluhu rodičům)	Nutnost ušetřit na jiných výdajích (odesílatel)	Pocity uspokojení po splacení, vděčnosti, zahanbenosti, trapnosti (ze strany příjemce i odesílatele)	Větší blízkost i oddálení hierarchické změny (tj. pocity nadřazenosti a podřazenosti subjektů), změna sociálního kapitálu
Finanční pomoc (rodině)	Změna v prioritách či nutnost ušetřit na jiných výdajích (odesílatel), změna ve standardu života (příjemce)	Uspokojení z pomoci, vděčnost, zahanbenost, trapnost (ze strany příjemce i odesílatele), frustrace (pokud nejsou finance oceněny, ze strany odesílatele)	Větší blízkost, uspokojení, hierarchické změny, pocit zadlužení se (příjemce)
Investice (př. do vlastního podnikání)	Změna v prioritách či nutnost ušetřit na jiných výdajích, očekávané budoucí výnosy (příjemce i odesílatel mohou být stejná osoba)	Uspokojení z učinění změny, naplnění vize (příjemce i odesílatel mohou být stejná osoba)	Hierarchické změny, změna sociálního kapitálu
Dárky (materiální, investice do cestování)	Změna v prioritách či nutnost ušetřit na jiných výdajích (odesílatel), změna ve standardu života (příjemce)	Uspokojení z darování, vděčnost (příjemce), frustrace (neocenění daru, ze strany odesílatele)	Větší blízkost, uspokojení, hierarchické změny, pocit zadlužení se (příjemce)

Zdroj: Vlastní vypracování na základě Carling (2014, Appendix 2)

Jak uvádí Zelizer (1989), peníze z různých zdrojů se od sebe mohou významně lišit a mít „jinou hodnotu“. Protože lze finanční remitence informantů charakterizovat tak, že patří především jim, znamená to také, že se svými financemi nakládají právě oni. Peníze tak pro ně mají jiný význam, než by měly pro někoho jiného. Lze předpokládat, že vlastní finance chce osoba alokovat a využít co nejefektivněji dokáže.

Propojení mezi finančními a sociálními remitencemi

Na základě výzkumu Isaakyan a Triandafyllidou (2017) lze předpokládat, že klíčové aktivity, které souvisí se šířením finančních a sociálních remitencí informantů, se nachází především v rámci těchto remitenčních scénářů: a) investice, b) související se vzděláváním a c) související s turismem a cestováním.

Výše zmíněné remitenční scénáře se u informantů v mnohém prolínají, společně souvisí a týkají se následujících aktivit: a) podnikání, b) vlastní projekty (související se vzděláváním

a cestováním), c) pasivní příjmy z investic (např. investice do bydlení – rekonstrukce, stavba), d) cestování, e) zasílání materiálních dáreků. Zde je třeba připomenout, že se práce zabývá reálnými, ale i potenciálními aktivitami, které vychází z budoucích plánů informantů. Samotný fakt, že někteří informanti své finance přetváří ve výše zmíněné aktivity je u mnohým umocněn tím, že přijali určité prvky potenciálu sociálních remitencí, především sociální dovednosti – čímž se u nich umocňují charakteristické prvky pro „zprostředkovatele“ změn. Následující odstavce popisují aktivity, u kterých lze předpokládat možnost šíření potenciálu sociálních remitencí informantů.

V oblasti podnikání a vlastních projektů se u Karla, Ondřeje a Tadeáše prolíná to, že chtějí investovat (někteří už investují) do záměrů, které by jim měly přinášet zisk, ale zároveň by šířily myšlenky, které získali díky životu ve Velké Británii. Karel například fotí pro skotskou agenturu a rád by se focení věnoval i nadále, plánuje navázat dlouhodobější spolupráce v Česku a tento vlastní projekt by mu měl umožnit cestovat, a šířit poznatky z cest. Ondřej pracuje na svém online projektu, který by měl lidem poskytovat tipy a triky k cestování. Motivací za Ondřejovým projektem je především šířit povědomí o udržitelnosti, ke kterému přišel ve Velké Británii. Tadeáš chce založit koncept kavárny s přesahem a podporou lokálních producentů, a to v Česku i Velké Británii. Patricie chce podobně založit podnikání v gastronomii v Česku, které by vycházelo z inspirace Velkou Británií. Informanti pak mohou přenášet a šířit svůj nabytý potenciál sociálních remitencí (např. přátelské chování, neformální pracovní prostředí, jiné stravovací návyky, interkulturní komunikace a globální empatie).

Stejně tak Leona si umí představit po návratu do Česka založit vzdělávací projekt, skrze který by mohla učit lidi v Česku angličtinu. Leona má s podobným projektem zkušenost i z Velké Británie, založila totiž vzdělávací projekt, skrze nějž se děti v Anglii mohli učit česky (a to především kvůli svým dcerám). Vzhledem k tomu, že si Leona představuje návrat do Česka spíše „na stará kolena“, může být její vize tímto faktem narušena, do hry pak přijde také pozice v životním cyklu.

Investice do bydlení jsou další z aktivit, na kterou mohou putovat finanční remitence. Hned několik informantů má v plánu investovat své finance do bydlení v Česku. Jana si jako jediná z informantů zasílá finance zpět do Česka na rekonstrukci svého bytu. Klára s přítelem šetří na „letní dům“ v Česku, který by mohli po zbytek roku pronajímat a časem by se mohli do domu přestěhovat. Dalibor zase získá v budoucnu dům po babičce a bude muset investovat do opravy,

chce však využít své pozice ve Velké Británii a vytvořit si pasivní příjem. Nad pasivními příjmy uvažuje i Markéta. Skrze tyto investice mohou být předávány a šířeny sociální remitence týkající se nakládání s finančními prostředky, zároveň umožní informantům zázemí pro návrat (nebo částečný) do Česka, kde mohou případně šířit sociální remitence.

Remitenční scénáře, které souvisí s cestováním se týkají několika vzorců: a) návštěvy Česka informantem, b) cesty do zahraničí (informanta samotného, informanta a jeho rodiny, rodiny informanta) a c) dlouhodobé cesty do jiné země (i v podobě další migrace). Je třeba uvážit, že také v případě, kdy informant navštíví Česko, tak návštěva zahrnuje jeho finanční remitence (pro vlastní potřebu, ale i pro potřebu např. rodiny). Vzhledem k tomu, že několik informantů (např. Filip, Dalibor, Markéta, Pavel či Tadeáš) plánují další cesty do zahraničí, ať již během doby života ve Velké Británii, popř. jako svou další migrační kapitolu, otevírá se potenciál pro šíření finančních i sociálních remitencí právě skrze jejich cesty. Informanti vidí cestování jako další „krok“ ve své cestě životem a Velká Británie je pro mnohé z nich krokem prvním, během kterého získají potřebné znalosti a dovednosti, finanční prostředky a vše potřebné k tomu, aby se mohli vydat dál.

Co se týče zasílaných dáreků, informanti volí něco typického pro Velkou Británii, tedy to, co v Česku není k sehnání a zároveň se jedná o něco, co může rodině či přátelům přiblížit místo, na kterém informant žije. Dárky tak mohou nabývat i informačního charakteru a mohou přibližovat britskou kulturu. Většina dáreků jsou spíše maličkosti – dobroty (čokolády, sušenky), čaje, alkohol (například skotská whisky). Pokud mají dary ohlas, zasílají je (nebo vozí na návštěvu) informanti i nadále. Skrze dárky tak informanti šíří britskou kulturu, mohou skrze ně (a svůj příběh, který se za nimi skrývá) inspirovat obdarované k návštěvě země, ke snazšímu přijetí dalších sociálních remitencí.

TRANSNACIONÁLNÍ PROPOJENÍ INFORMANTŮ

Jak je uvedeno v teoretické části práce, transnacionalismus může mít různé podoby a dimenze, obecně se jedná o vazby a interakce propojující lidi a instituce nad hranicemi států (Vertovec 2009). Práce se řídí rysy transnacionálních aktivit, které popisuje např. Guarnizo (1997) a jsou to ty, které a) tvoří integrální část jedincova života, b) dochází k nim pravidelně, c) představují vzorec a lze je předvídat. V práci je zohledněno několik faktorů, a sice a) četnost komunikace a osobních návštěv, b) institucionální propojení, a c) zasílané finanční remitence.

6.1.18 CHARAKTERISTIKA PROPOJENÍ

Transnacionální propojení informantů je spíše částečné, odehrává se mezi informanty a pouze vybranými subjekty a pouze v některých oblastech jejich života. Propojení jsou informanti výhradně s rodinou či přáteli, institucionální interakce jsou minimální. Transnacionální toky zahrnují komunikaci, potenciál sociálních remitencí a spíše výjimečně i remitence finanční, jejich toky lze ztotožnit s pohybem informantů – finanční remitence zasílají především „sobě“.

Významnou roli hraje pro informanty propojení skrze internet v „online prostoru“, které využívají (či plánují využít) nejen ke komunikaci, ale také k realizaci vlastních projektů či podnikání. Transnacionální propojení přes internet překonává časovou i prostorovou vzdálenost a pomáhá informantům upevňovat vazby v jejich transnacionálních polích (či vytvářet vazby nové). Nejvýrazněji vnímají transnacionální propojení ovlivněné rozmachem komunikačních a dopravních technologií informantky, které se do Velké Británie odstěhovaly před více než 15 lety. Shodují se, že jsou v současné době s Českem mnohem lépe propojeny, než tomu bylo dříve – kdy bylo loučení těžší a věděly, že se s rodinou či přáteli neuvidí třeba rok. Transnacionální propojení dělá jejich životy snadnějšími a možnost kontaktu na dálku činí jejich komunikaci jednodušší a osobnější. Zajímavé je, že ačkoliv zpočátku Leona tvrdila, že se v Česku necítí být doma, uvádí, že současné intenzivní propojení činí „jednodušší nebýt doma“ a k Česku odkazuje jako k domovu.

Já si pamatuju, že když jsem tady ze začátku odjížděla, tak jsme to vždycky probrečeli. To loučení, ty odjezdy. Ale to bylo v té době kdy ještě nebyl Facebook, Whatsapp, jo, že my, když jsme se loučili tak jsme věděli, že se fakt neuvidíme třeba ten rok. Jo, teďka technologie boří vzdálenosti a nejsme tady spolu, ale neznamená to, že úplně jsme izolaci a nevíme co se děje v našich životech. Takže ta setkání jsou taková, máme pocit, jako kdybychom se viděli včera. ... Určitě je to teď jiné, než to bylo třeba před deseti lety. Jo, kdy jsme se s mamkou v podstatě jenom volaly a bylo to fakt jiné, no. Teď je to mnohem jednodušší, a je to osobnější. A je to jednodušší nebýt doma. (Leona)

Udržovat transnacionální kontakt s rodinou či přáteli je pro všechny informanty samozřejmé, u všech je kontakt víceméně pravidelný, lze ho předvídat a co u jednotlivých informantů liší je četnost denní komunikace. Někteří si volají denně (skrze telefonáty a videohovory), někteří méně často – jednou týdně či jednou za dva týdny, všichni informanti jsou však víceméně v denním kontaktu alespoň skrze nepřímé formy komunikace (např. pomocí sociálních sítí). Pro kontakt nehraje roli zásadní vzorec, který by odlišoval informanty, kteří jsou v denním kontaktu od těch, kteří si např. volají jednou za čas. Roli nicméně hraje vztah s osobami, který

měli utvořený už v Česku, a který udržují anebo od něj ustupují (viz již zmíněné „vyfiltrování“ přátel). U některých informantů se intenzita snížila poté, co si v zemi vytvořili vlastní život a začlenili se do společnosti. Co se týče intenzity komunikace, například Aneta, která žije ve Velké Británii tři roky uvedla, že zpočátku si s rodiči volala častěji, dnes je to pouze jednou za týden nebo za čtrnáct dnů. Zdá se však, že ačkoliv se intenzita kontaktu může s délkou pobytu ve Velké Británii měnit, zvyšuje se v případě, kdy má informant děti a snaží se, aby byly co nejvíce propojeny se svými „kořeny“ a svou českou částí rodiny.

Co se týče osobních návštěv, tak všichni informanti Česko navštěvují pravidelně, jednou či dvakrát za rok. Nižší pravidelnost mají návštěvy opačným směrem, tedy v případě, že někdo z Česka navštíví informanta ve Velké Británii. K těmto návštěvám dochází téměř u všech informantů.

Institucionální propojení informantů je víceméně výjimečné. V této části byly otázky zaměřeny na propojení skrze různé instituce (např. politické, bankovní, zdravotnické, dobrovolnické). Institucionálně nejsou informanti s Českem významně propojeni, jedná se spíše o propojení skrze banku či politiku. Někteří z informantů stále vlastní bankovní účet u české banky, který je však neaktivní a finance si na něj plánují převést až po návratu z Velké Británie (bude se pak jednat o finanční remitence). K využití účtu také dochází v případě návštěvy Česka, někteří si na něj zasílají finance, které během návštěvy využijí. Co se týče aktuálního dění, většina informantů sleduje česká internetová zpravodajství, díky kterým získávají informace o Česku, ale také o Velké Británii. Nikdo z informantů není politicky propojený s Českem ve smyslu, že by byl přímo politicky aktivní, většina informantů se o politiku aktivně nezajímá, ale například Dalibor letěl do Česka kvůli volbám a Filip sleduje skrze internet dění své oblíbené politické strany. Pokud by informanti v Česku podnikali, pak by mohli být propojeni skrze zdravotní či sociální pojišťovnu, pokud však legálně pracují ve Velké Británii tak tyto náklady kryje jejich zaměstnavatel a v Česku pro ně nemá žádný význam poplatky platit.

6.1.19 TRANSNACIONÁLNÍ PLÁNY A VIZE INFORMANTŮ

Všichni informanti se cítí být intenzivně propojeni mezi Českem a Velkou Británií a někteří z nich podobně přemýšlí i nad svou budoucností, svůj život vidí v obou zemích zároveň.

Cestou k fungování mezi dvěma zeměmi může být vlastní podnikání, a to z různých podobách. Příkladem je vlastní projekt v „online prostoru“, který je možné řídit odkudkoliv, případně.

podnikání v jedné ze zemí. Například Tadeáš a Patricie uvažují nad konceptem otevření si vlastního gastronomického podniku v jedné ze zemí, který jim umožní se vracet sem a tam. Další možností transnacionálního propojení je neziskový či vzdělávací projekt, který například uskutečňují Jana nebo Ondřej, zde lze pozorovat tendence, že se projekty odehrávají v internetovém prostoru. Karel skrze internetové platformy plánuje vlastní podnikání, které mu umožní nacházet se v obou zemích. Někteří informanti si také dokáží představit vést život mezi oběma zeměmi střídavě, což je další z prvků transnacionalismu.

Já už jsem totiž fotil třeba i v Čechách, ale ne tolik jako tady. A fotky jsem sdílel na Instagramu a Facebooku. No a vlastně přes jednoho kolegu jsem se dostal k jedné cestovní agentuře, která propaguje zájezdy do Skotska a trochu outdoor život. Takže pro ně fotím fotky z ostrovů nebo kempování. Je to spíše taková brigáda, kdy jim zašlu pár vybraných fotek a oni si je vlastně ode mě koupí. ... Určitě chci v Česku pak fotit víc a navázat nějakou spolupráci v Čechách, dlouhodobou. Pak určitě mít práci spojenou s angličtinou, možná navázat na Velkou Británii nějakým vlastním projektem. Určitě chci cestovat a poznávat další země. (Karel)

Budoucí plány informantů v sobě odráží jednoduchost propojení, které se odehrává transnacionálně a překonává hranice. Je nutno si uvědomit, že sociální sítě nabízí docela nový prostor, který není nijak geograficky ohraničen a který může existovat vlastně kdekoli a kdykoli. Informanti si tento potenciál uvědomují a směřují tímto směrem i některé své projekty či podnikání. Mnozí plánují cestovat, žít i v zahraničí anebo žít mezi Českem a Velkou Británií (buď střídavě, anebo geograficky uprostřed – např. v Německu). Například Klára plánuje postavit v Česku dům, který by mohl sloužit jako „letní dům“ a zároveň by se jednalo o pasivní příjem.

PŘIBLÍŽENÍ POTENCIÁLU SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Zkoumání migrace skrze transnacionální optiku umožnilo poodkrýt, co se skrývá za životy informantů nejen v Česku nebo ve Velké Británii, ale také v prostoru, který se nachází „nad hranicemi“. Tato poslední část analýzy vyhodnocuje klíčové prvky, které potenciál sociálních remitencí u informantů ovlivňují.

Potenciál sociálních remitencí je ovlivněn řadou faktorů, lze na něj však nahlížet skrze charakteristiky klíčové pro existenci sociálních remitencí a fáze, které sociální remitence provází. Tabulka 9 tyto klíčové charakteristiky u jednotlivých informantů přibližuje. Roli u jednotlivých informantů hrají především a) motivace k migraci, b) role začleňování se

do společnosti a chování, které při nabývání potenciálu sociálních remitencí vykazuje (Levitt 1998), c) klíčové faktory související se životem ve Velké Británii, které ovlivňují potenciál sociálních remitencí, d) podoba potenciálu sociálních remitencí dle toho, s jakými aktivitami je spjat (Drbohlav a Dzúrová v tisku) a e) aktivity, vyplývající z remitenčních scénářů, které v sobě mohou nést naplnění potenciálu sociálních remitencí. U všech informantů jistá míra potenciálu sociálních remitencí existuje, někteří skrze komunikaci sociální remitence dokonce už šíří.

Motivace informantů k migraci poukazují na určitou „otevřenost“ poznávání britské společnosti, která je dále podpořena tím, že téměř polovina informantů je v rámci nabývání potenciálu sociálních remitencí pragmatiky a polovina inovátory (viz podkapitola 6.1.3). Žádný z nich není pouze pozorujícím příjemcem, informanti inovátoři nejvíce a účelně „nasávají“ přijímající společnost. Na základě pojetí sociálních remitencí dle autorů Drbohlava a Dzúrové (v tisku) se lze také zaměřit na podobu, které může potenciál sociálních nabývat. U většiny informantů dochází k přenosu či šíření potenciálu sociálních remitencí skrze mezilidskou komunikaci, do určité míry lze předpokládat spjatost s návratem a pouze u několika informantů se potenciál sociálních remitencí týká také uskutečňování vlastních projektů. Ti, kteří plánují či uskutečňují nějaký vlastní projekt, jsou především inovátory. V tabulce 9 jsou dále uváženy aktivity informantů, které vyplývají z určených remitenčních scénářů informantů (tj. splátka, finanční pomoc, investice, dárek). Určení těchto aktivit, které se dotýkají finančních remitencí informantů (a některé zároveň sociálních remitencí) je vhodné k orientaci pro uvažování potenciálu sociálních remitencí. Tyto aktivity jsou detailněji přiblíženy v podkapitolách 6.5.3.

Pokud uvážíme hlavní faktory života ve Velké Británii, které ovlivňují potenciál sociálních remitencí, pak hrají roli (kromě zmíněných motivací a rolí) a) osobní charakteristiky, b) vlivy partnera (se kterým informant do země přišel, případně ho ve Velké Británii poznal), c) specifika a příležitosti místa, na kterém informant žije (např. velké město vs. městečko v národním parku), d) pracovní místo, na kterém informant v současné době pracuje, včetně míst, na kterých pracoval dříve, e) budoucí plány a představy o návratu do Česka či f) osobní charakteristiky příjemců remitencí (např. věk a pozice v životním cyklu). Nejedná se o vyčerpávající výčet faktorů, spíše o vzorce, které se z rozhovorů vyplývají.

Tabulka 9: Přehled klíčových charakteristik, které ovlivňují potenciál sociálních remitencí informantů

Informant	Motivace k migraci	Chování, které informant při nabývání potenciálu sociálních remitencí vykazuje (Levitt 1998)	Klíčové faktory života ve Velké Británii ovlivňující potenciál sociálních remitencí	Podoba potenciálu sociálních remitencí dle toho, s jakými aktivitami je spjat (Drbohlav a Dzúrová v tisku)	Aktivity (vyplývající z remitencí scénářů a finančních remitencí) pro naplnění potenciálu sociálních remitencí
EMMA	<ul style="list-style-type: none"> • Au-pair zkušenost a možnost zažít „něco nového“ • Zlepšení angličtiny 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní zkušenost na různých vstupních pozicích • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • Studium ve Velké Británii • Partner a narození dcery • Identita a vnímání Velké Británie jako domova 	<ul style="list-style-type: none"> • Meziilidská komunikace • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Práce ve stejném oboru po návratu (jako zdravotní sestra na klinice s využitím angličtiny) • Drobná finanční pomoc rodině
PATRICIE	<ul style="list-style-type: none"> • Finance • Předchozí zkušenost jako au-pair během studia • Nemožnost najít uplatnění v oboru a nedostatečné zkušenosti 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní zkušenost na různých vstupních pozicích • Doplnění kvalifikace pro práci architektky • Životní partner Maďar, který našel domov ve Velké Británii • Identita a vnímání Česka jako domova 	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Podnikání v oblasti gastronomie (přenos vlastního podnikatelského záměru z Velké Británie) • Zaměstnání ve stejném oboru jako ve Velké Británii a přenos inovací (na pozici architektky)
LEONA	<ul style="list-style-type: none"> • Nová zkušenost • Zlepšení v angličtině • Splnění snu o životě ve Velké Británii 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Manžel Ir • Narození dvou dcer • Vlastní vzdělávací projekt • Identita a vnímání Velké Británie jako domova 	<ul style="list-style-type: none"> • Meziilidská komunikace • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní vzdělávací projekt (výuka angličtiny, zkušenost s projektem ve Velké Británii – s vyukou češtiny) • Zasilání materiálních předmětů
KLÁRA	<ul style="list-style-type: none"> • Finance • Životní změna a nové zkušenosti 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Přítel Angličan • Pracovní zkušenost na různých vstupních pozicích • Příchod do země s minimálními znalostmi angličtiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Meziilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • „Letní dům“ v Česku • Vlastní projekt (v rámci fotografování, kterému se dříve v Česku věnovala) • Cestování

PAVEL	<ul style="list-style-type: none"> • Dobrodružství a možnost „zažít něco víc“ • Finance na cestování a do budoucna 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí (lidé, nové dovednosti) • Aktivní trávení volného času • Cestování (do zahraničí) 	<ul style="list-style-type: none"> • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání (dokončení studia vysoké školy) • Cestování
ANETA	<ul style="list-style-type: none"> • Rozchod s partnerem a možnost „začít od znovu“ 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí • Aktivní trávení volného času • Mladší sourozenci • Cestování 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání (výuka angličtiny sourozenci) • Cestování
ONDŘEJ	<ul style="list-style-type: none"> • Zlepšení angličtiny • Nové zkušenosti, které využije pro práci i život v Česku 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Studium na jazykové škole • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • Dobrovolnictví • Přítelkyně Češka • Cestování 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní projekt a podnikání (elektronické produkty, povědomí o udržitelnosti) • Dobrovolnictví (přednášky na školách o udržitelnosti) • Práce ve vystudovaném oboru (využití angličtiny,
KAREL	<ul style="list-style-type: none"> • Finance • Životní změna a osamostatnění se 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • prostředí, ve kterém žije mu umožňuje rozvíjet koníček fotografování 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní projekt a podnikání (vzdělávání, osvěta života v zahraničí) • Dobrovolnictví (spolupráce s neziskovou organizací) • Cestování
DALIBOR	<ul style="list-style-type: none"> • Zlepšení se v angličtině • Větší rozhled a „posun v životě“ • Životní zkušenosti • Příležitosti v hudebním světě 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • Trávení volného času • Výrazná změna prostředí (život v Londýně vs. život na vesnici v Česku) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Podnikání v Česku ve stejném oboru • Pasivní příjmy • Cestování

TADEÁŠ	<ul style="list-style-type: none"> • Životní zkušenosti • Splnění snu „života ve Velké Británii“ 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí (lidé, zkušenosti pro vlastní podnikání) • Předchozí zkušenost s migrací do VB • Přítelkyně Češka • Cestování 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Podnikání v gastronomii (koncept kavárny) • Vlastní blog • Cestování
EVA	<ul style="list-style-type: none"> • Snadnost se do Velké Británie dostat (předtím žila v Kanadě) • Výhodné studium na vysoké škole 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Předchozí zkušenost s migrací (život v Rakousku a Kanadě) • Kombinované studium VŠ • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • Přítel Rumun 	<ul style="list-style-type: none"> • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Práce v oboru po návratu (se zaměřením na psychologii)
FILIP	<ul style="list-style-type: none"> • Životní zkušenosti a nové dovednosti • Finance • Zlepšení v angličtině 	pragmatik	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí (lidé, dovednosti) • Vlastní vize a motivace migrace 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Cestování • Další migrace (život a práce na výletní lodi) • Investice (do projektů po návratu do Česka)
JANA	<ul style="list-style-type: none"> • Možnost začít „znovu“ • Nové zkušenosti • Zlepšení v angličtině • Finance 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Studium jazykové školy • Pracovní prostředí • Aktivní trávení volného času (cestování a výlety do okolí) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Vlastní projekt • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní vzdělávací projekt (v internetovém prostoru) • Podnikání v Česku
MARKÉTA	<ul style="list-style-type: none"> • Finance • Zlepšení se v angličtině • Prostor (možnost rozmyslet se „co dál“) 	inovátor	<ul style="list-style-type: none"> • Pracovní prostředí • Aktivní trávení volného času (výlety do okolí) • Markéty sestra, která žila ve Velké Británii 	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidská komunikace • Spjaté s návratem 	<ul style="list-style-type: none"> • Cestování • Pasivní příjmy

Zdroj: Vlastní zpracování na základě rozhovorů

VÝSLEDKY ZKOUMÁNÍ

Tato část práce se zabývá objasněním cíle práce a zodpovězením výzkumných otázek, které k naplnění cíle vedou. Cílem práce bylo porozumět podobě potenciálu sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii, a také zjistit, zdali existuje předpoklad pro šíření sociálních a finančních remitencí. Cíl byl skrze analýzu dat naplněn, došlo k porozumění zkoumané problematiky a zároveň ke zjištění, že předpoklad pro vzájemné šíření sociálních a finančních remitencí u informantů existuje a někteří ho už naplňují.

6.1.20 VYHODNOCENÍ CÍLE PRÁCE A HLAVNÍCH VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Následující text se věnuje třem hlavním výzkumným otázkám, které s cílem práce úzce souvisí a objasňují na něj.

1. Jaká je charakteristika potenciálu sociálních remitencí Čechů žijících ve Velké Británii?

Důležitým východiskem práce je, že k porozumění potenciálu sociálních remitencí informantů je důležité pochopit také jejich předchozí zkušenosti, motivace k migraci, jak vnímají vlastní identitu, jak se do britské společnosti začleňují – a v tomto kontextu na potenciál sociálních remitencí nahlížet.

Pro většinu informantů se jednalo o první migrační zkušenost, jejich motivace nejsou výhradně ekonomické, jak vyplývá ze statistik (ONS 2019), ale jsou velmi komplexní – roli hraje také touha po změně, novém začátku, nabytí dovedností „pro lepší život“ (např. angličtina, sociální dovednosti). Od motivací informantů se odvíjí také způsob, kterým se začleňují do britské společnosti a důležitou roli hraje „otevřenost“ informantů novému. Informanti jsou přibližně z poloviny tzv. pragmatiky a z poloviny inovátory, a to ve vztahu k nabývání potenciálu sociálních remitencí a začleňování se do společnosti (viz kapitola 6.1.3), důležitou roli přitom hraje znalost a rozvíjení angličtiny. Pragmatici se přizpůsobují britské společnosti z praktických důvodů, kdežto inovátoři účelně přijímají novoty. Zároveň lze u většiny inovátorů jejich potenciál sociálních remitencí chápat v podobě projektů¹³, které se týkají vlastních projektů v oblasti vzdělávání či osvěty udržitelnosti, ale také podnikání. Téměř u všech informantů existuje potenciál sociálních remitencí také v podobě mezilidské

¹³ Viz konceptualizace sociálních remitencí dle autorů Drbohlava a Dzúrové (v tisku) na mezilidskou komunikaci, vlastní projekty a sociální remitence spjaté s návratem

komunikace a zejména u informantů, kteří plánují po návratu ve stejném v oboru v Česku nebo chtějí podnikat existuje potenciál spjatý s návratem.

Z rozhovorů vyplývají tři hlavní normy, které informanti ve Velké Británii vnímají, a sice: a) otevřenost a laskavost, c) vnímaný pocit svobody a b) pocit větší „neformálnosti“ (např. větší „uvolněnost“ v pracovním prostředí). Od těchto norem se odvíjí nově přijímané vzorce a systémy chování, které jsou součástí potenciálu sociálních remitencí (celý přehled v podkapitole 6.3). Mezi přijímaná chování (v některých případech se jedná už o „pravé“ sociální remitence) patří: přátelštější a laskavější chování, méně formální chování, nové způsoby stravování, angličtina, nové způsoby oblékání, jiné trávení volného času a pozměněné kulturní tradice a také sociální dovednosti. Sociální dovednosti představují klíčový potenciál sociálních remitencí (a zároveň jsou jeho důležitými atributy) a v práci byly odvozeny jako: komunikace, samostatnost a nezávislost, interkulturní komunikace, sebereflexe, tzv. „growth mindset“, adaptabilita či rozšířené obzory ve vybraných oblastech. Jako sociální remitenci lze identifikovat sociál kapitál, který u většiny informantů vzrostl – lidé v jejich mikro prostředí v Česku je vnímají s větším respektem, pýchou a často informanty obdivují, neboť samotní by se k podobnému „kroku“ neodhodlali. Někteří z informantů fungují jako „zdroj“ či „ověřovatel“ informací, a umožňují vycestovat i dalším lidem, které znají.

Klíčovým místem k nabývání potenciálu sociálních remitencí je pracovní prostředí informantů, které přibližuje dílčí výzkumná otázka č. 1 a podkapitola 6.2.2.

2. Jakým způsobem může být přenášen a šířen potenciál sociálních remitencí?

Přenos potenciálu sociálních remitencí byl zkoumán skrze způsoby komunikace informantů s Českem. Hlavními subjekty komunikace jsou především rodinní příslušníci a přátelé, informanti minimálně komunikují na úrovni institucí, formálních i neformálních. Jako nejefektivnější způsob komunikace se jeví osobní návštěvy, a to především v případě, kdy informanta navštíví někdo z Česka ve Velké Británii, k těmto návštěvám dochází u všech informantů. Přenos potenciálu sociálních remitencí je upevněn několika faktory, návštěvník si sám zakusí „život“ ve Velké Británii (není běžným turistou, ale doprovází ho informant) a zároveň se existující potenciál sociálních remitencí může skrze návštěvu umocnit (či být zamítnut). Návštěvy informantů v Česku jsou častější, dochází k nim v průměru dvakrát do roku a jsou poměrně hektické – informanti se snaží navštívit co nejvíce známých za krátkou dobu, o to více pokud cestují s českým partnerem či dětmi. Důležitým prvkem, který z analýzy

vyplývá je, že typy přímé a nepřímé komunikace se vzájemně doplňují a míra přenosu potenciálu sociálních remitencí je intenzivnější. Přenosy jsou upevňovány videohovory, které zahrnují prvky osobní komunikace a pro některé informanty částečně nahrazují osobní setkání – když se vidí po delší době osobně, je to jako kdyby se viděli nedávno. Komunikaci významně ovlivňuje existence internetu, která umožňuje být v kontaktu téměř kdykoli, pomocí internetu si informanti volají, textují a jsou propojeni pomocí sociálních sítí, které nabízí „další dimenzi“ pro domácí subjekty, jak pohlížet na životy informantů.

Z rozhovorů také vyplývá vzorec „vyfiltrování“ přátel či lidí ze života, informanti udržují kontakt spíše s několika vybranými lidmi, čímž se může „zmenšovat“ jejich mikro prostředí, do kterého mohou přenášet potenciál sociálních remitencí. Zároveň však může na úkor kvantity dojít ke zvýšení kvality kontaktu s vybranými jedinci.

Tato práce dotýká především fáze nabývání a přenosu potenciálu sociálních remitencí, někteří informanti skrze přenosy šíří sociální remitence v „pravém smyslu“. Jako příklad lze uvést Ondřeje, který se jako jediný informant vrátil do Česka a pracuje jako dobrovolník ve vzdělávání, myšlenky dobrovolnictví i vzdělávání v oblasti udržitelnosti přijal ve Velké Británii; Anetu, která skrze videohovory učí své sourozence anglicky nebo Tadeáše, jehož matka díky inspiraci z Velké Británie začala navštěvovat kurzy angličtiny. Fáze šíření sociálních remitencí je v potenciální rovině zkoumána skrze budoucí plány informantů, které je třeba uvažovat spíše orientačně, v některých však lze spatřit potenciál sociálních remitencí (podkapitola 6.4.4.). Příkladem je investice do vzdělávacího projektu, gastronomických podniků či jiného podnikání, které vychází ze zkušeností nabytých ve Velké Británii.

3. Jaké jsou souvislosti mezi potenciálem sociálních a finančních remitencí?

Samotné finanční remitence informantů jsou specifické, slouží výhradně pro vlastní účely informantů a pokud jsou zasílány i někomu jinému (nejčastěji nejbližší rodině či přátelům), pak se nejedná o „pomoc“ ve finanční nouzi, ale spíše o dar, kterým informant vyjadřuje podporu, vděčnost, blízkost či snahu ukázat zemi, ve které žije (finanční remitence jsou často „dárkem“ v podobě pokrytí výdajů na návštěvu Velké Británie). S tím souvisí také to, že se informanti snaží dle vlastního alokovat finanční remitence co nejefektivněji.

V rámci propojení finančních a sociálních remitencí, byly na základě výzkumu Isaakyan a Triandafyllidou (2017) určeny tři hlavní remitenční scénáře informantů skrze které se mohou

šířit finanční remitence spolu se sociálními, jedná se o a) investice, b) související se vzděláváním a c) související s turismem a cestováním. U informantů byly následně identifikovány konkrétní aktivity, které s určenými scénáři souvisí. Mezi aktivity, pro které existuje předpoklad vzájemného šíření finančních i sociálních remitencí spadají: a) podnikání, b) vlastní projekty (související se vzděláváním a cestováním), c) pasivní příjmy z investic (např. investice do bydlení – rekonstrukce, stavba), d) cestování (pro účely informanta i rodiny), e) zasílání materiálních dáreků. Většina těchto aktivit je u informantů ovlivněna životem ve Velké Británii, například k myšlence podnikat či začít vlastní projekt přišli ve většině skrze nově prožité zkušenosti, sociální dovednosti, know-how (např. z gastronomie) či získaný větší rozhled. Již bylo zmíněno, že informanti, kteří chtějí podnikat a mít vlastní projekty (případně tak už činí) jsou často tzv. inovátory, potenciál sociálních remitencí, kterého nabývají v nich prohlubuje také osobní charakteristiky vhodné k tomu, aby byli tzv. „zprostředkovateli změn“ (Grabowska et al. 2017) a mohli šířit sociální remitence v domácí zemi. Souvislostem sociálních a finančních remitencí se detailně věnuje podkapitola 6.5.3.

Propojení mezi sociálními a finančními remitencemi informantů lze pozorovat také ve změně sociálního kapitálu, který je u některých informantů „zasílán“ spolu s finančními remitencemi, a zvyšuje se. Sociální kapitál některých informantů například vzrostl v případě, kdy pozvali rodinou do Velké Británie a pokryli většinu nákladů.

6.1.21 VYHODNOCENÍ DÍLČÍCH VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Většina premis, které jsou východiskem teoretické části práce a ze kterých pramení dílčí výzkumné otázky, byla naplněna. Dílčí otázky jsou opět přiblíženy v tabulce 10 a zodpovězeny níže.

Tabulka 10: Dílčí výzkumné otázky a premisy

TÉMA Č. 1: POTENCIÁL SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ

Dílčí výzkumná otázka	Premisa	Potvrzení premisy
1. Na jakých místech dochází k nabývání potenciálu sociálních remitencí nejčastěji?	P1: Pro nabytí potenciálu sociálních remitencí hraje zásadní význam pracoviště migranta.	✓
2. Lze považovat sociální dovednosti za klíčový potenciál sociálních remitencí, který migranti nabývají?	P2: Migrant nabývá potenciálu sociálních remitencí zejména v podobě sociálních dovedností, které mají velký potenciál šířit se v domácí zemi.	✓

TÉMA Č. 2: PROPOJENÍ SOCIÁLNÍCH A FINANČNÍCH REMITENCÍ

Dílčí výzkumná otázka	Premisa	Potvrzení premisy
3. U jakých typů remitenčních scénářů mohou být šířeny sociální remitence informantů?	P3: Finanční remitence se mohou u vybraných remitenčních scénářů šířit zároveň s remitencemi sociálními.	✓

TÉMA Č. 3: TRANSNACIONALISMUS

Dílčí výzkumná otázka	Premisa	Potvrzení premisy
4. Do jaké míry lze považovat informanty za transmigranty?	P4: Češi jsou zapojeni v transnacionálním systému, z dlouhodobého hlediska se však plánují navrátit do Česka.	X
5. Hraje významnou roli pro šíření potenciálu sociálních a finančních remitencí současná podoba transnacionalismu?	P5: Současnou podobu transnacionalismu ovlivňuje rozvoj komunikačních a dopravních technologií, což vede k rychlejšímu a intenzivnějšímu překonávání hranic.	✓

Zdroj: Vlastní zpracování (na základě kapitol 2, 3, 4)

U informantů dochází nejčastěji k nabývání potenciálu sociálních remitencí opravdu skrze jejich pracovní prostředí, kdy je důležité vyzdvihnout nekvalifikované, tzv. „vstupní“ pracovní pozice, na kterých většina z nich pracuje (či v minulosti pracovala). Potenciál sociálních remitencí skrze tyto pozice spočívá v tom, že informanti přichází do styku s velkým množstvím lidí (s Brity, dalšími cizinci, kolegy i zákazníky) a „pronikají“ tak skrze ně do společnosti a nabývají potenciál. Sociální dovednosti vyplynuly jako klíčový potenciál sociálních

remitencí, jak premisa u dílčí výzkumné otázky 2 předpokládá. Jednak se sociální dovednosti mohou proměnit v sociální remitence, také v informantech prohlubují atributy pro přijetí dalšího potenciálu sociálních remitencí. Zároveň prohlubují možnost informantů stát se tzv. „zprostředkovateli změn“, a sice po návratu do Česka.

Dílčí výzkumná otázka 3 sloužila jako podklad pro hlavní výzkumnou otázku 2, koncept tzv. remitenčních scénářů, byl použit jako „strategie“ k pochopení finančních remitencí informantů jako takových a umožnil na ně nahlížet z poměrně širokého pohledu. Již zmíněné remitenční scénáře informantů, které souvisí se šířením sociálních a finančních remitencí jsou tedy: a) investice, b) související se vzděláváním a c) související s turismem a cestováním.

Informanty lze považovat za transmigranty, nenaplňují však celý potenciál pro transnacionální propojení v celé jeho možné šíři a ve všech dimenzích. Ve zkoumání transnacionálního propojení byla zohledněna a) četnost komunikace a osobních návštěv, b) institucionální propojení a c) zasílané finanční remitence. Institucionální propojení je minimální, zasílané finanční remitence ilustrují spíše pohyb informantů (a nejsou zasílány pravidelně), nicméně významnými subjekty v transnacionálních sítích informantů jsou rodinní příslušníci či jejich přátelé. Premisa u otázky č. 4, která uvažuje návrat informantů po jisté době zpět do Česka spíše naplněna nebyla. Ačkoliv informanti návrat plánují, nejedná se v jejich očích o navrácení se do vlasti ve smyslu návratu „navždy“. Transnacionalismus otázku návratu určitým způsobem „rozostřuje“, informanti si umí představit život „jednou nohou v druhé zemi“ – ať už v Česku nebo Velké Británii. Pokud se někteří z nich do Česka vrátí, Velká Británie pro ně bude určitým způsobem stále domovem, se kterým mohou zůstat propojeni. Takové přemýšlení je zjevné především u informantů, kteří mají partnery cizince a kteří mají skrze migrace pozměněnou identitu, ztotožňují se jak s Českem, tak Velkou Británií.

Někteří informanti plánují vést svůj budoucí život v transnacionálním poli, které překonává geografické hranice Česka a Velké Británie, a to především skrze rozvíjení vlastního podnikání či projektů pomocí internetové platformy. Současná podoba transnacionalismu mění životy informantů, což vnímají především informantky, které migrovaly např. před patnácti lety a uvádí, že dnes je jejich propojení (výhradně s rodinou), o mnoho snadnější a je jím překonávána i geografická vzdálenost. Se členy rodiny si přijdou o mnoho blíže, a když se např. po půl roce vidí osobně, je to jako kdyby se viděli „před týdnem“.

ZÁVĚREČNÁ DISKUZE

Závěrečná diskuze práce se soustředí na přiblížení několika bodů, které vyplývají z analýzy a jsou jejími důležitými východisky. A sice a) význam tzv. vstupních pracovních pozic; b) náhled na potenciální sociální remitence jako „doplňky“ změny ve společnosti (v porovnání s polskými trendy); c) charakteristika finančních remitencí informantů; d) význam „internetového prostoru“ pro potenciál sociálních remitencí a e) limity výzkumu.

Z výsledků analýzy vyplývá, že tzv. vstupní pozice informantů (především v gastronomii) jsou klíčové pro nabývání potenciálu sociálních remitencí, zejména v případě, kdy motivace migranta není výhradně ekonomická. Všichni informanti mají zkušenost s prací na nekvalifikovaných pozicích a většina na nich stále pracuje. Skrze tyto vstupní pozice je poměrně jednoduché „vstoupit“ a začlenit se do britské společnosti – informanti se tak setkávají s mnoha lidmi (Brity, cizinci, kolegy i zákazníky) a zejména ti informanti, kteří jsou inovátory při tom „nasávají“ značný potenciál sociálních remitencí. Na vstupních pozicích získávají informanti větší „rozhled“, know-how, sociální dovednosti, rychlý přísun finančních prostředků (v porovnání s Českem) či se zdokonalují v angličtině. Většina informantů migrovala v poměrně mladém věku (okolo dvaceti let), jednalo se o jejich první zkušenost se životem v zahraničí a mnoho z nich se poprvé ocitlo v multikulturním prostředí, což je také klíčový prvek vstupních pozic. Někteří informanti žijí na místech, na kterých by k tomu jinak pravděpodobně neměli příležitost, například Karel žije v turistické oblasti ve Skotsku a díky tomu rozvíjí svůj koníček fotografování, kterým se částečně živí a o volnu se ve fotografii může zlepšovat. U informantů lze pozorovat, že ačkoliv začínají na nekvalifikovaných pozicích, jsou tyto pozice součástí jejich cesty k lepšímu zaměstnání, ve Velké Británii i v Česku.

Velká Británie je v době psaní této práce v tzv. přechodném období, během kterého se završuje odchod země z EU. Nový imigrační systém má být bodového charakteru a soustředit se výhradně na vysoce kvalifikovanou pracovní sílu ze zahraničí (HM Government 2020). Pokud by budoucí čeští migranti na požadovaný počet bodů nedosáhli, otevírá se cesta nejen k nelegální migraci, ale zároveň se zavírá možnost využít vstupní pozice a jejich roli při nabývání potenciálu sociálních remitencí. To by ve výsledku nemuselo znamenat přínosy pro britskou ani českou společnost.

Teoretická rešerše práce přibližuje výsledky zkoumání autorů White et al. (2018), a sice, že sociální remitence jsou v Polsku „doplňky“ jiných faktorů, které způsobují změnu v polské společnosti (podobnou změnu uvažují autoři také v dalších zemích Středovýchodní Evropy). Porovnání výsledků autorů White et al. (2018) se zkoumaným potenciálem v této diplomové práci poukazuje na určité podobnosti. Za předpokladu, že se podobné trendy odehrávají také v české společnosti, by potenciál sociálních remitencí mohl přispět k větší individualizaci jedinců (skrze rostoucí autonomii a sebereflexi), změnám v životním stylu v podobě více cest do zahraničí, „odvážnějšího“ jídelníčku, vzdělávání starší populace či větší zdvořilosti na veřejnosti. Jedná se spíše o nastínění a srovnání podobností, pro konkrétní závěry by musela být problematika zkoumána důkladněji. Jedním z polských trendů je také spíše negativní změna, a sice nízká důvěra v cizince, která může být výsledkem negativní zkušenosti v zahraničí. U informantů se projevuje kontaktní hypotéza (Allport 1954), předsudky vůči jiným národnostem jsou odbourávány díky stýkání se s cizinci a trávení času v multikulturním prostředí. Co se týče možných změn jako výsledku potenciálu sociálních remitencí, ty se mohou rozšířit z mikro úrovně také do úrovně mezo či makro, jedná se o tzv. „scale up“ proces (Levitt a Lamba-Nieves, 2011) a zároveň existuje u informantů předpoklad, že se potenciál sociálních remitencí může rozšířit také vertikálně, tzv. „scale out“. Příklad lze uvést na sociálních dovednostech, které migrant přijme v pracovním prostředí v určitém oboru, ale rozšíří je (po návratu) v podobě sociálních remitencí v úplně jiné profesi či skrze vlastní podnikání.

Výsledky analýzy přináší také poznatky ohledně finančních remitencí informantů, které, jak již bylo zmíněno, jsou specifické tím, že nejsou motivovány potřebou zabezpečit své rodiny v Česku, informanti spíše „zabezpečují“ sami sebe a finanční remitence používají (případně plánují použít) jako investice do vlastního podnikání, projektů či bydlení. Pokud finanční remitence směřují k rodinným členům nebo blízkým přátelům, pak se jedná o drobnou finanční pomoc nebo dar (nejčastěji jako cestování či materiální věc), který vyjadřuje určitou vděčnost, znamená větší blízkost informantů a příjemců, ale také může ze strany příjemců finančních remitencí vytvářet pocit „zadlužení se“ či může docházet k hierarchickým změnám (tj. pocity nadřazenosti a podřazenosti), ačkoliv to nemuselo být záměrem. Finanční remitence informantů putují zejména k nejbližším rodinným členům či přátelům a žádný informant se nezapojuje do podpory své české komunity či charitativních aktivit, otevírá se prostor pro využití tohoto potenciálu (i skrze internetové propojení) – někteří informanti totiž podporují své mikro prostředí ve Velké Británii.

Z výsledků analýzy vyplývá, že si informanti uvědomují rostoucí význam „internetového prostoru“. Na sociální síti Facebook existují komunity Čechů, které sdružují tisíce migrantů a informanti z těchto důvodů nemají důvod vyhledávat další krajany, vše potřebné si zjistí „online“. Většina komunikace informantů „na dálku“ se odehrává pomocí internetového propojení a poměrně novým způsobem komunikace jsou sociální sítě, které poskytují detailní vhled do životů informantů. Například Tadeáš uvádí, že díky sdílení svých zážitků a fotek na sítích má pocit, že „všichni víceméně ví, jak žijeme a my to zase víme o nich“. Sociální sítě (především Facebook a Instagram), využívají všichni informanti a někteří skrze ně sdílí jistý potenciál sociálních remitencí (např. píše vlastní blog, mají veřejnou stránku či profil), který upevňuje další formy komunikace. K intenzivnímu přenosu potenciálu sociálních remitencí dochází právě díky kombinaci mnoha komunikačních kanálů, osobní návštěvy jsou však klíčové.

Je nutno uvážit, že výsledky vyplývající z analýzy nelze plošně aplikovat na všechny Čechy žijící ve Velké Británii, ale pouze na zkoumaný vzorek informantů. Došlo nicméně k porozumění toho, jak fungují procesy spjaté se sociálními remitencemi, a především potenciálem sociálních remitencí, a také je objasněno „co“ hraje klíčovou roli, „jak“ a „proč“. Co se týče limit tohoto výzkumu, tak limitujících prvků může být několik, návrh výzkumu se jim však snažil vyhnout. Sociální remitence jsou velmi komplexní a abstraktní téma, jeho uchopení vyžadovalo poměrně široký pohled do problematiky, což je v práci zohledněno. Pro zkoumání sociálních remitencí je vhodné volit longitudinální přístup či zkoumat nejen migranty, ale také přijímající subjekty a samotné komunity sociálních remitencí (Levitt a Jaworsky 2007). Tato diplomová se nezaměřuje na zkoumání sociálních remitencí v jejich plné šíři, ale naopak se zabývá potenciálem sociálních remitencí – jako lupa se snaží přiblížit část reality, která provází migrační zkušenost informantů a snaží se porozumět tomu, jak mohou sociální remitence vznikat, za jakých předpokladů a co může být jejich očekávaným východiskem. Limitujícím může být také nemožnost „nahlédnout“ do životů informantů například skrze pozorování a porozumět potenciálu sociálních remitencí hlouběji, to je však částečně nahrazeno vlastní prožitou zkušeností autorky.

ZÁVĚR

Výzkum práce přiblížil část reality Čechů žijících ve Velké Británii. Došlo k bližšímu porozumění potenciálu sociálních remitencí, který v rozdílné velikosti existuje u všech informantů, a zároveň byly nastíněny souvislosti mezi finančními a sociálními remitencemi. Cíl práce byl tedy naplněn a je detailněji zodpovězen v podkapitole v 6.8, podkapitola 6.9 diskutuje další poznatky vyplývající z analýzy dat.

Práce je teoreticky zasazena pod koncept transnacionalismu, což bylo při zkoumání problematiky užitečné. Transnacionální propojení informantů významně ovlivňuje procesy spojené s potenciálem sociálních remitencí, což se skrze transnacionální optiku dalo vhodně uchopit. Práce přibližuje společenský rozměr migrace a to, jak se utváří změna, kterou lze spatřit pouze pod detailním pohledem či se může projevit až z dlouhodobého hlediska (Portes 2010). Hlavními poznatky, které vzhled do životů Čechů ve Velké Británii přinesl je hlubší porozumění potenciálu sociální remitencí a klíčových faktorů, které ho ovlivňují – jedná se o pracovní prostředí migrantů, význam nekvalifikovaných pozic, sociální dovednosti, intenzivní transnacionální propojení, ale také motivace k migraci, způsoby začlenění se do společnosti, vnímání vlastní identity či budoucí představy a vize. Budoucí plány informantů poukazují na předpoklad vzájemného šíření sociálních a finančních remitencí, a to především skrze aktivity jako je podnikání, vlastní projekty, cestování či návrat do Česka a práce v oboru. K propojení sociálních a finančních remitencí byl využit koncept tzv. remitenčních scénářů (Carling 2014), který byl užitečnou „strategií“ k rozklíčování souvislostí a porozumění specifik finančních remitencí. Tato práce je stejně jako její téma poměrně komplexní a naplňuje interdisciplinární „otevřenost“, kterou je při studiu migrace vhodné uvažovat.

Kvalitativní přístup k výzkumu umožnil detailní vzhled do života jednotlivců, a to skrze polostrukturované a hloubkové rozhovory. Tento přístup objasnil zkoumané „proč“ a „jak“, nasbíraná data byla kódována a analyzována zejména pomocí obsahové a analytické indukce. Citace z rozhovorů, které ilustrují výsledky empirické práce jim dodávají hlubší rozměr. Má vlastní zkušenost se životem ve Velké Británii byla užitečná při provádění rozhovorů, s informanty jsme snadno našli „společnou řeč“, zkušenost zároveň napomohla autentické a validní interpretaci odpovědí, což je pro kvalitativní výzkum klíčové (Miller a Glassner 2004). Práce může být přínosem skrze použitou metodiku a metodu sběru dat, téměř všechny

rozhovory proběhly pomocí videohovorů. To umožnilo nejen snadné překonání geografické vzdálenosti, časovou flexibilitu, finanční nenáročnost, ale také se jednalo o formu komunikace, která byla informantům známá a komfortní – pravidelně totiž komunikují stejným způsobem se svými blízkými v Česku.

Východiska práce lze využít jako inspiraci pro zkoumání sociálních remitencí mezi ekonomicky vyváženými zeměmi, ve kterých se sociální remitence mohou zdát „neviditelnými“. Nastíněný potenciál sociálních remitencí lze dále rozvíjet a využít jej při zkoumání sociálních remitencí Čechů, kteří žijí ve Velké Británii, ale také v jiných zemích. Výzkum nastiňuje, že není zcela naplněn potenciál transnacionální propojení informantů ve všech dimenzích. To, že si informanti uvědomují rostoucí význam propojení skrze „internetový prostor“, může být užitečným poznatkem pro různé komunitní, politické a další institucionální subjekty. Výsledky analýzy lze také využít ke zkoumání změn a trendů v české společnosti, a to v současnosti, ale i zpětně po uplynutí určité doby.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

ODBORNÉ ČLÁNKY

- BAHNA, M. (2013). Ten years after the post-accession migration wave from EU 8 to the UK: what can we learn from the largest intra-EU migration experiment? *Österreichische Zeitschrift für Soziologie*, 41, 373–389 (2016).
- BAXTER, J., EYLES, J. (1997). Evaluating qualitative research in social geography: Establishing 'rigour' in interview analysis. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22, 505–525.
- BOCCAGNI, P., DECIMO, F. (2013). Mapping Social Remittances. *Migration Letters* 10 (1): 1–10.
- CARLING, J. (2008). Interrogating Remittances: Core Questions for Deeper Insight and Better Policies', in S. Castles and R. D. Wise (eds). *Migration and Development: Perspectives from the South, Geneva, International Organization for Migration*, 43–64.
- CARLING, J. (2014). Scripting remittances: Making Sense of Money Transfers in Transnational Relationships. *International Migration Review*, 48: S218-62.
- CARLING, J., ERDAL, M.B., HORST, C. (2012). How does conflict in migrants' country of origin affect remittance-sending? Financial priorities and transnational obligations among Somalis and Pakistanis in Norway. *International Migration Review*, 46(2): 283–309.
- CASTLES, S. (2002). Migration and Community Formation under the Condition of Globalization, *International Migration Review*, 36 (4): 1143-1168.
- DEMING, D.J. (2017). The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 132, Issue 4, November 2017, Pages 1593–1640.
- DRBOHLAV, D., BAILEY, A., LUPTÁK, M., ČERMÁKOVÁ, D. (2017). Migrant values and social remittances across the contemporary migration-development nexus: the case of Moldovans in Czechia. *Geografie* 122, no. 4: 526-553.
- DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. (v tisku). Social Remittances upon Closer Examination (Moldovan Migrants in Prague, Czechia and Turin, Italy). *Problems of Post-Communism*.
- DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. (2007). Reflexe migračních teorií. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, Vol. 112, No. 2, pp. 125-141.
- DRINKWATER, S., EADE, J., GARAPICH M. (2006). Poles apart? EU enlargement and the labour market outcomes of immigrants in the UK, *Institute for the Study of Labor (IZA)*, Discussion Paper no. 2410.
- ENGLAND, K. (1994). Getting personal: Reflexivity, positionality, and feminist research. *Professional Geographer*, 46, 80–89.
- GAWLEWICZ, A. (2015). We Inspire each Other, Subconsciously: The Circulation of Attitudes towards Difference between Polish Migrants in the UK and their Significant Others in the Sending Society, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41(13): 2215–34.
- GIORDANO, C. (2010). Paradigms of Migration: From Integration to Transnationalism, *Kultūra Ir Visuomenė Socialinių tyrimų žurnalas*. no. 1(2), pp. 11-28.

- GUARNIZO LE. (1997). The emergence of a transnational social formation and the mirage of return migration among Dominican transmigrants. *Identities*. 4:281–322.
- GUEST, G., BUNCE, A., JOHNSON L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82.
- HAAS, H. De. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264.
- ISAAKYAN, I., TRIANDAFYLLIDOU, A. (2017). Sending So Much More Than Money: Exploring Social Remittances and Transnational Mobility. *Ethnic and Racial Studies* 40 (15).
- JANUROVÁ, K. (2018). The Unbearable Lightness of Moving: Czech Migrants Making a Home (or Not) in the UK. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 54, No. 3.
- KAPUR, D. (2004). Ideas and economic reforms in India: the role of international migration and the Indian diaspora', *India Review*, 3(4): 364–84.
- KAROLAK, M. (2016). 'From Potential to Actual Social Remittances? Exploring How Polish Return Migrants Cope with Difficult Employment Conditions'. *Central and Eastern European Migration Review* 5 (2): 21–39.
- LEVITT P., LAMBA-NIEVES, D. (2011). Social remittances revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(1): 1–22.
- LEVITT, P. (1998) Social Remittances: Migration Driven, Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *International Migration Review* 32(4):926–948.
- LEVITT, P., JAWORSKY, B.N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*, 33, 129–156.
- LEVITT, P., LAMBA-NIEVES, D. (2013). Rethinking social remittances and the migration-development nexus from the perspective of time, *Migration Letters* 10(1), 11-21.
- LO IACONO, V., SYMONDS P., BROWN, D. H. K. 2016. Skype as a tool for qualitative research interviews, *Sociol. Res. Online*, vol. 21, no. 2, pp. 50–57, 2016.
- LUCASSEN, L. (2006). Is transnationalism compatible with assimilation? Examples from Western Europe since 1850. *IMIS-Beitraege* 29:15–35.
- PAŘÍZKOVÁ, A. (2011). Czech Migrants in the European Migration Space. *Migration and Ethnic Themes (Migracijske i etničke teme)* 2: 177–197.
- PORTES, A. (2010). Migration and Social Change: Some Conceptual Reflections, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36:10, 1537-1563.
- PORTES, A., GUARNIZO, L.E., LANDOLT, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field, *Ethnic and Racial Studies*, vol. 22, no.2, pp. 217-37
- PURI, S., RITZEMA, T. (1999). Migrant Worker Remittances, Micro-Finance and the Informal Economy: *Prospects and Issues, Working Paper No 21, International Labor Office, Geneva.*
- SALT, J., REES, R.S. (2006). Globalisation, Population Mobility and Impact of Migration on Population. *ESRC Seminar Series, Economic and Social Research Council, Swindon.*

STARK, O., BLOOM, D. E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review* 75, no. 2: 173-78.

SUKSOMBOON, P. (2008). Remittances and “social remittances”: their impacts on livelihoods of Thai women in the Netherlands and non-migrants in Thailand, *Gender, Technology and Development*, 12(3), 461–82.

VAVREČKOVÁ, J., MUSIL, J., BAŠTÝŘ, I. (2007). Počty a struktury českých migrantů v zahraničí a ekonomická motivace zahraniční pracovní migraci (se specifickým zaměřením na migranty ve Velké Británii). Praha: VÚPSV.

VAVREČKOVÁ, Jana (2006). Migrační potenciál po vstupu ČR do EU (Výsledky terénního šetření) [The migration potential after EU accession (Results of field survey)]. Praha: VÚPSV.

VERTOVEC, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2): 447-462.

VIANELLO, F. A. (2013). Ukrainian Migrant Women’s Social Remittances: Contents and Effects on Families Left behind. *Migration Letters* 10(1): 91-100.

WALDINGER, R., FITZGERALD, D. (2004). Transnationalism in question. *Am. J. Sociol.* 109:1177–95
Waldrauch H. 2003. *Electoral rights for foreign nationals: a comparative overview of regulations in 36 countries*. Tech. Rep./NEC Pap. 73, Univ. Sydney.

WHITE, A., GRABOWSKA, I., KACZMARCZYK, P., SLANY, K. (2018), *The Impact of Migration on Poland: EU Mobility and Social Change*, London: *UCL Press*.

WILLIAMS, A.M., BALÁŽ, V. (2005). What human capital, which migrants? Returned skilled migration to Slovakia from the UK. *International Migration Review*, 39(2), 439-468.

ZELIZER, V. (1989). The social meaning of money: ‘special monies.’ *Am. J. Sociol.* 95:342–77

KNIŽNÍ ZDROJE

ALLPORT, G. (1954): *The nature of prejudice*. Addison-Wesley, Cambridge.

BERNERS-LEE, M., (2019): *There is No Planet B: A Handbook for the Make Or Break Years*. Cambridge University Press, Cambridge.

BOURDIEU, P. (1986): The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*: 241-258. Greenwood Publishing, New York.

CLOKE, P., COOK, I., CRANG, P., GOODWIN, M., PAINTER, J., PHILO, C. (2004): *Practising Human Geography*. London Sage.

DENZIN, N.K. (1978): *Sociological methods: A sourcebook*. NY McGraw-Hill, New York.

DWECK, C. (2007): *Mindset: The New Psychology of Success*. Ballantine Books, New York.

ENGBERSEN, G., E. SNEL. (2013). Liquid migration. Dynamic and Fluid Patterns of Post-Accession Migration Flows. Pp. 21–40 In: *Mobility in Transition. Migration Patterns after EU Enlargement*, B. Glorius, I. Grabowska-Lusińska and I. Kuvik (Ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press.

GRABOWSKA I., GARAPICH M. P., JAZWINSKA E., RADZIWINOWICZ A. (2017): *Migrants As Agents of Change. Social Remittances in an Enlarged European Union*, Basingstoke. London Palgrave.

- HARTL, P. (2004): Stručný psychologický slovník / Pavel Hartl. – Vyd. 1. Portál, Praha.
- CHADWICK, B. A., BAHR, H. M., ALBRECHT, S. L. (1984): Social Science Research Methods. NJ Prentice Hall, New Jersey.
- KIRK, J., MILLER, M.L. (1986): Reliability and Validity in Qualitative Research. London Sage.
- LEVITT, P. (2001): The Transnational Villagers. University of California Press, Los Angeles.
- MILLER, J., GLASSNER, B. (2004): The "inside" and the "outside": Finding realities in interviews. In D. Silverman (Ed.), Qualitative research: 99-112. London: Sage
- POTTER, R. B., BINNS, T., ELLIOTT, J., SMITH D. (1999): Geographies of Development. Long, London.
- RUTTER, J. (2015): Moving up and getting on: Migration, integration and social cohesion in the UK. Policy Press, Bristol.
- SZALÓ, C. (2007): Transnacionální migrace. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- TYLOR, E. (1871). Primitive Culture: Research into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custum. John Murray, London.
- VERTOVEC, S. (2009): Transnationalism. London Routledge.
- WHITE, A., GRABOWSKA, I., KACZMARCZYK, P., SLANY, K. (2018): The Impact of Migration on Poland: EU Mobility and Social Change. UCL Press University College London, London.

ZÁVĚREČNÉ PRÁCE A VÝZKUMNÉ ZPRÁVY

CARLING, J. (2005). Migrant remittances and development cooperation. (Commissioned by the Norwegian Agency for Development Cooperation), PRIO Report 1/2005. Oslo: International Peace Research Institute, Oslo (PRIO).

GAMMELTOFT, P. (2002), Remittances and other Financial Flows to Developing Countries (Copenhagen: Centre for Development Research).

KUNTOVÁ, M. (2016): Migrace a zdraví: situace českých migrantů ve Velké Británii. Diplomová práce. Katedra sociologie, Filozofická fakulta Západočeská univerzita, Plzeň.

MUSIL, J. (2008): Migrace Čechů do Velké Británie po vstupu České republiky do EU. Rigorózní práce. Katedra Sociologie, Filozofická fakulta UK, Praha.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Google, Inc. (2020): Google Maps.

https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1CH0CpIr3wdn9FoKHuUQ11FZvLHQFr_w8&ll=53.210248410333755%2C-2.36689350000006&z=6 (cit. 20. 4. 2020).

HM Government (2020): The UK's Points-Based Immigration System Policy Statement.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/866664/CCS207_CCS0120013106-001_The_UKs_Points-Based_Immigration_System_print.pdf?fbclid=IwAR3z-d7a-aQ-Sct9CKsvl8YMCY9LCghizPQs3D1X5D4bl-CHhNfeVegYfnY (cit. 4. 3. 2020).

MZV ČR (2013): Velká Británie.

https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_3.html (cit. 24.1.2020).

MZV ČR (2020): Velká Británie opouští EU. Co to znamená pro občany ČR?

https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2020_01_30_velka_britanie_opousti_eu_co_to_znamenat.html (cit. 12. 2. 2020).

Office for National Statistics, ONS (2019): Population of the UK by country of birth and nationality: individual country data.

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/populationoftheunitedkingdombycountryofbirthandnationalityunderlyingdatasheets> (cit. 6. 11. 2019).

The World Bank (2019): Data.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (cit. 20. 12. 2019)

UNDP (2019): Human Development Index Ranking.

<http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> (cit. 11.3.2020).

United Nations Statistics Division (2020): Glossary. https://data.un.org/Glossary.aspx?q=long-term%20migrant&fbclid=IwAR2p7BaSg7eadPRhLsErtFkjcRjAu_RAOR7vt2lZwWsa9HVooz5EO4jEWgw

(cit. 4. 2. 2020).

World population review (2020): GDP Ranked by Country 2020.

<https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp/> (cit. 16.4.2020)

World Values Survey (2020): WVS wave 7 in your country: Last year to join the 7th round of the

WVS survey. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (cit. 28.3.2020).

PŘÍLOHA PRÁCE

Příloha 1: Návod k rozhovoru

TÉMA	Soubor konkrétních otázek
1 Pozadí informantů	Co jste dělal/a v Česku před odjezdem do Velké Británie? (studium, práce, popis vlastní situace)
	Žil/a jste někdy i jiné zemi než ve Velké Británii? Máte jiné zkušenosti s migrací či dlouhodobým pobytem v zahraničí?
	Jaká byla vaše motivace k životu v zahraničí, ve Velké Británii? Proč Velké Británie? (motivace, cíl migrace, důvod cílové země)
	Co nyní děláte ve Velké Británii? (popis momentální situace, povolání) Jste spokojený/á se životem ve Velké Británii?
	S kým momentálně žijete ve Velké Británii? (partner/ka, uspořádání domácnosti)
	Jak byste popsal/a svůj vztah k Česku? (jste vlastenec, plánujete návrat a proč, co chcete dělat po návratu, návrat do ČR/na jak dlouho/život jinde?)
	Jaké jsou vaše základní hodnoty pro život? (cca tři)
2 Nabývání potenciálu sociálních remitencí	Když jste přijel/a do Velké Británie něco vás překvapilo? Prožil/a jste nějaký kulturní šok?
	Jak jste se po příjezdu do Velké Británie snažil/a začlenit do místní společnosti? Podařilo se vám to?
	Jak byste popsal/a svůj běžný den ve Velké Británii? (volno vs. pracovní den; místa, lidé, aktivity)
	Kde a jak trávíte svůj volný čas? Máte něco zajímavého, čemu se věnujete mimo práci? (např. vlastní projekt, hobby)
	Můžete mi přiblížit vaše pracovní prostředí ve Velké Británii? (náplň práce, s kým se dostává do kontaktu a na jakých místech, navazování přátelství) Co pro vás to, že žijete/pracujete ve Velké Británii znamená?
	Je něco nového (např. dovednost), co jste se v práci naučil/a? Chtěl/a byste to aplikovat v Česku?
3 Kontext Velké Británie	Co si myslíte o britské společnosti? (popis) Jak vnímáte svou pozici v britské společnosti?
	Vyhledáváte Čechy ve Velké Británii? (proč, jak) Pomohl/a jste někomu z Česka se „dostat“ do Velké Británie?
	Snažíte se mezi Brity nějakým způsobem zapadnout? Jak? (např. v práci, po práci, volnočasové aktivity, jazyk)
	Jaké vnímáte největší rozdíly mezi Velkou Británií a Českem (např. chování lidí, fungování institucí, vzdělávání)?
	Jaká je váš nejsilnější zážitek ze života ve Velké Británii?
	Vnímáte, že se chováte jinak či děláte něco jinak od té doby, co jste přijel/a do Velké Británie? (návyky, způsoby chování atp.) <ul style="list-style-type: none"> - Ochutnal/a jste nová jídla? Změnil se váš jídelníček? - Změnil se váš šatník/způsob oblékání? - Máte nové zájmy? - Máte nějaké nové návyky?
4 Přenos a cirkulace potenciálu sociálních remitencí	Jakým způsobem zůstáváte v kontaktu s rodinou a přáteli v Česku? Sdílette svůj život ve Velké Británii na sociálních sítích? (jaký to má efekt?)
	Jak často jste v kontaktu s rodinou a přáteli v Česku? Kolikrát jste navštívil/a Česko za poslední rok?

	Jak probíhá návštěva v Česku? (náplň, délka pobytu) Jak probíhá návštěva vás ve Velké Británii?
	Jak vypadá vaše běžná komunikace, jaká témata řešíte? Diskutujete některá z těchto témat v souvislosti s Velkou Británií? (např. Brexit, migrace, environmentální témata, typický život ve Velké Británii, vztahy mezi muži a ženami, dobrovolnictví, finance)
	Snažil/a jste se někdy sdílet s rodinou/přáteli v Česku, co jste se naučil/a či dozvěděl/a ve Velké Británii? Setkalo se to s úspěchem?
	Máte dojem, že vás vaše rodina/přátelé v Česku vnímají jinak (od té doby co jste ve Velké Británii)? Proč?
5 Šíření potenciálu sociálních remitencí	Plánujete žít po návratu do Česku jinak, než kdybyste neodjel/a do Velké Británii?
	Plánujete po návratu do Česka pracovat ve stejné oblasti jako pracujete ve Velké Británii?
	Zajímáte se o politiku, jste nějakým způsobem politicky aktivní?
	Naučil vás život ve Velké Británii něco, co jste už aplikoval/a v Česku?
	Je ve Velké Británii něco, co byste rád/a přenesl do Česka? Jaká je pravděpodobnost, že to uděláte?
6 Finanční remitence	Hodláte investovat našetřené finance do nějakého projektu, nového nápadu? (který chcete realizovat v Česku jako výsledek inspirace z Velké Británie)
	Myslíte si, že jste na tom finančně lépe ve Velké Británii než v Česku?
	Pokud ano: Pořídil/a jste si za vydělané finance něco, co byste si nemohla dovolit v Česku? Koupil/a jste za finance něco rodině/přátelům v Česku? (např. dovolená, vzdělání, majetek)
	Zasíláte finanční prostředky do Česku? (někomu/sobě; účel) Pokud ano: Zasíláte prostředky pravidelně; zvyšuje/snižuje se jejich objem?
	Jaké máte plány s financemi, které si ve Velké Británii našetříte? Jaký je účel těchto peněz?
	Zasíláte do Česka nějaké věci? (materiální předměty; z jakého důvodu, motivace, na čí popud?) Přispíváte finančně nějakým organizacím?
	Vnímáte, že vás přátelé/rodina vnímají jinak od doby, co žijete ve Velké Británii? (kvůli financím, zkušenostem, zážitkům)
Otázky na závěr	Jak změnilo přestěhování se do Velké Británie váš život?
	Je něco, co byste chtěl/a k tomuto rozhovoru doplnit?
	Děkuji za rozhovor!

Zdroj: Vlastní vypracování na základě kapitol 2, 3, 4, 5